36

Чарівна скрипка

ЧАРІВНА СКРИПКА

Українські народні казки

Житомир
КВО "Газета "Житомирський вісник"
1992

82. 3Ук
Ч20

Українські народні казки надзвичайно різноманітні. Вони охоплюють велике коло характерів і подій, сягаючи часів сивої давнини, де побут тварин і звірів багатьма деталями нагадує побут українських селян, в середовищі яких виникали й жили ці твори.

Казка поряд з іншими жанрами народної поетичної творчості займає чільне місце у шкільній освіті й естетичному вихованні.

При укладенні цієї збірки бралося за мету дібрати найвідоміші казки чи не з усіх регіонів України.

© Кондратюк В., художнє оформлення, 1992.
© КВО "Газета "Житомирський вісник", видання, 1992.

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК

Жив собі дід та баба; дід служив на майдані майданником[1], а баба сиділа дома, мички пряла. І такі вони бідні — нічого не мають: що зароблять, то проїдять, та й нема. От баба і напалась на діда:

— Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка й осмоли його смолою.

— Що ти, дурна, говориш, навіщо тобі той бичок здався?

— Зроби, я вже знаю, навіщо.

Дід — нічого робить — взяв зробив солом'яного бичка й осмолив його смолою.

Переночували. От на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує: "Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!" Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь; наскочив на бичка:

— Хто ти такий? — питає. — Скажи мені!

А бичок і каже:

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

Ведмідь каже:

— Коли ти солом'яний, смолою засмолений, то дай мені смоли обідраний бік залатати!

Бичок нічого — мовчить; ведмідь тоді його зараз за бік, давай смолу оддирати. Оддирав-оддирав, та й зав'яз, та ніяк не вирве. Сіпав, сіпав — ні! Затяг того бичка бозна-куди. От баба прокидається, аж бичка й нема. "Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок дівся? Мабуть, він уже додому пішов". Та мерщій днище та гребінь на плечі, та додому.

Коли дивиться, — ведмідь у бору бичка тягає; вона до діда:

— Діду, діду, бичок наш ведмедя привів, — іди його вбий!

Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв і закинув його у погріб.

От на другий день, ще ні світ ні зоря, баба уже набрала кужеля і погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує:

— Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!

Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, вибігає сірий вовк та до бичка:

— Хто ти такий? Скажи мені!

1 Майдан — тут завод, на якому женуть смолу. Майданник (майданчик) — робітник-смолокур.

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

— Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, — то дай і мені смоли засмолити бік, а то сучого сина собаки обідрали.

— Бери!

Вовк зразу до боку, хотів смолу оддерти. Драв-драв та зубами й застряв, що ніяк уже не оддере: що хоче назад, то ніяк. Він так вовтузиться з тим бичком! Прокидається баба — аж бичка уже й не видно. Вона подумала: "Мабуть, мій бичок додому побрів", — та й пішла. Коли дивиться: вовк бичка тягає; вона побігла, дідові сказала. Дід і вовчика у погріб укинув.

Погнала баба і на третій день бичка пастись; сіла під могилою, та й заснула. Біжить лисичка:

— Хто ти такий? — питає бичка.

— Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

— Дай мені смоли, голубчику, приложити до боку: сучого сина хорти трохи шкури не зняли!

— Бери!

Ув'язла й лисиця зубами, ніяк не вирветься. Баба дідові сказала, дід укинув у погріб і лисичку. А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От як назбиралось їх, дід сів над лядою у погребі, давай гострити ніж. Ведмідь його й питає:

— Діду, навіщо ти ніж гостриш?

— Щоб з тебе шкуру знять та зробить з тієї шкури й собі, й бабі кожухи.

— Ох, не ріж мене, дідусю, пусти краще на волю: я тобі багато меду принесу!

— Ну, гляди!

Взяв і випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає:

— Діду, навіщо ти ножа гостриш?

— Щоб з тебе шкуру знять та на зиму теплу шапку пошить.

— Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овечок прижену.

— Гляди!

Й вовка випустив. Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає:

— Скажи мені, будь ласка, дідусю, навіщо ти ножа гостриш?

— У лисички, — каже, — гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу знять.

— Ой не знімай з мене, дідусю, шкури, я тобі і гусей, і курей принесу!

— Ну, гляди!

І лисичку пустив. Остався один зайчик; дід і на того ножа гострить.

Зайчик його питає, а він і каже:

— У зайчика шкура м'якенька, тепленька — будуть мені на зиму рукавички й капелюх.

— Ох, не ріж мене, дідусю, я тобі стьожок, серг, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!

Пустив і того.

От переночували ту ніч, коли на ранок, ще ні світ ні зоря, аж — дер-дер! Щось до діда у двері. Баба прокинулась.

— Діду, діду! Щось до нас у двері шкряботить; піди подивись.

Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улик меду припер. Дід узяв мед, та тільки що ліг, аж у двері знову — дер-дер! Коли вийде — аж повен двір овець вовк понагонив. От незабаром лисичка принесла гусей, курей — всякої птиці; зайчик понаносив стьожок, серг, намиста доброго... І дід рад, і баба рада. Взяли попродали овечки та накупили волів, та став дід ходить тими волами у дорогу, та так розбагатіли, що не треба краще. А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й розтав.

БІДНИЙ І БАГАТИЙ

Багач і бідняк були собі сусідами. Багацький пес часто збиткував бідного чоловіка — забігав до курника і їв яйця, що несли три курки. Бідняк розізлився. Одного разу він підсів із ломакою в руках і вбив того псиська.

Багач аж трусився від люті. Прибіг до бідного й кричить:

— Ти вбив мого пса?

— Убив, аби не крав.

— Тепер сам будеш гавкати на моїм обійсті! А ні — подам тебе до суду!

Бідняк подумав і сказав:

— Не подавай до суду, буду гавкати.

Пішов до корчми і розповів людям про трафунок. Сільські злодії втішилися, що так сталося. Про щось пошепталися і добре пригостили бідного чоловіка.

Як стемніло, бідний, що був напідпитку, сів собі на порозі багачевої хати і — гав-гав! гав-гав! А тим часом злодії розбили двері у комірі й винесли все добро. Багач, задоволений, що бідний вартує його господарство, заснув міцним сном. А вранці глянув до комори й за голову схопився.

— Чому ти мені не сказав, що злодії залізли в комору? — накинувся на бідного.

— А твій пес хіба вмів говорити? — спитав його бідний.

Багач вигнав сусіда й більше не чіпав.

ЧУДЕСНИЙ БИК

Казка починається з одного чоловіка, що мав дуже багато дітей. Ціле село уже було в нього батечками і маточками. А тут народилася ще одна дитина. Чоловік соромився хрестити її у своєму селі, поніс у сусіднє.

Дорогою стрічає двох людей:

— Люди добрі, чи ви не були б моїй дитині хресними?

— Та чому ні? — погодилися зустрічні.

Коли дитину похрестили, чоловік красно подякував. Узяв маля на руки, йде додому. Подумав собі: "Ей, не спитав я, звідки оті люди". А тої хвилини вони покликали його:

— Зачекайте, куме! Не дали ми нашому хресникові подарунок, бо ми подорожні, нічого не маємо. Та обіцяємо йому замість подарунка телицю, котру знайдете по дорозі. Коли її зустрінете, то у праву руку візьміть мотузок і ведіть. А коли буде вириватися, то дайте їй волю, пустіть — і най іде, куди хоче.

Чоловік так і зробив.

Прийшов додому і розповідає:

— Знайшов я по дорозі нашій дитині хресних. Вони подарували їй телицю, але корівка вирвалася і кудись пішла.

З часом і забули за невідомих батечків. А хлопчик підріс і почав дуже жалкувати, що братам на великдень несуть писані яйця, а йому ніхто нічого.

На те батько каже:

— Синку, я тебе хрестив у сусідньому селі, а батечків зустрів по дорозі. Вони тобі подарували телицю, але телиця вирвалася і кудись пропала.

А хлопчик тоді каже:

— Няньку, я йду шукати телицю.

Зібрався і пішов.

Раз іде він лісом і натрапляє на чорного діда.

— Куди ти йдеш, хлопче?

— Їду шукати ту телицю, котру мені обіцяли батечки.

— Хлопче, не знайдеш ти своєї телиці, коли мені не пообіцяєш від неї бичка.

Хлопець пообіцяв, аби лише дідо дав якусь пораду. І той сказав, щоб він прийшов до одної криниці, а там чекав, коли його телиця прийде воду пити.

Хлопчина все зробив.

Приходить телиця, а то вже корівка — з прекрасним бичком, котрий

має золоті роги.

— Ой, жаль, що я мушу сього бичка віддати! — каже собі хлопець.

А бик проговорив:

— Не біда, що ти мене пообіцяв дідові. Усе буде добре. Учинив ти із чорним угоду?

— Учинив, та дідо її взяв і сховав під бука, під коріння.

Бик пішов до бука, угоду вигріб і зжував.

На те приходить чорний дідо і вимагає обіцяне. А хлопець йому каже:

— Я тебе, чоловіче, ніколи не знав і нічого тобі не обіцяв.

— Та як ні?

— Покажи угоду!

Чорний дідо почав рити землю, але угоди не знайшов.

Так хлопець виграв із нечистим, пригнав собі додому корову й золотого бичка.

— Нас не треба прив'язувати до ясел, — проговорив бик. — Ми будемо годуватись самі. Але коли я рогом постукаю, то нараз приходь.

Хлопець усе приходив, коли бик стукав рогом, і той йому радив великі діла. Раз почав казати:

— Дорогий мій газдо, знаю, що ти маєш велику рідню, братів і сестер. Будуй для них хати, справляй їм весілля.

Хлопець так і зробив. Бик знову постукав рогом у стіну.

— Ти поженив своїх братів, повіддавав сестер?

— Усе в порядку.

— А чи лишилося тобі ще дещо із грошей?

— Лишилося.

— Ну, йди до такої і такої баби. У тої баби є мій брат, котрого вона вкрала, коли нас мама разом народила. Якраз тепер баба хоче його продавати — вона буде просити за нього решето срібла. Чи маєш стільки?

— Маю.

Хлопець прийшов до баби і каже:

— Купіть ви у мене одинака-бика: він такий самий, як у вас, будете мати пару.

— Немає в мене грошей купувати, скорше продам свого.

— Скільки хочете?

— Решето срібних — і бери!

Так він купив у баби бика і спарував його зі своїм.

На другий день бик стукає знову.

— Ну, що нового, волику?

— Ти уже, Іване, поженив братів, повіддавав сестер, а тепер подумай і про себе. Кажи своєму нянькові, най сватає за тебе царівну.

Коли хлопець передав то батькові, старий здивувався, але пішов до царя.

— Пресвітлий царю! Син мене відправив вашу дівку сватати.

Цар відповідає:

— Можливе діло, але в тому разі, якщо твій син за три години зоре кам'яну гору, засіє й заволочить, а до вечора зверне готовий урожай.

Із тим словом чоловік вернувся додому і все розказав синові.

А віл постукав рогом.

— Що нового, волику?

— Нового нічого, лише пошли нянька до царя і най перекаже, щоб той дав зробити сталевого плуга, сталеву борону і сталеве ярмо.

Батько пішов і переказав. За три дні усе було готове.

Іван запріг до плуга своїх воликів, прийшов до гори. Вони зорали все за три години. А на вечір хлопець зібрав урожай.

І цар віддав за нього доньку. Жили вони добре. Іван — так звали хлопця — був коло царя як міністр.

Але він мав за слугу дуже меткого хлопця. І той слуга зійшовся з його жінкою. Іван про те нічого не знав.

Минув час. Іван зайшов до волика і чує:

— Іди копай на полі яму для моєї мамки. Хоче помирати.

Іван викопав яму і загріб корову.

А на ранок волик знову стукає:

— Іди копай на полі яму для брата мого. Копай на лівій стороні, коло моєї мами.

Іван так і вчинив.

На третій день також почув стук.

— Що нового, волику?

— Ой, нове недобре: вмираю і я.

Іван гірко заплакав.

— Нічого не бійся, — заспокоїв волик. — Будеш ти добре жити, лише копай яму на правій стороні, коло моєї мами. Так ми були у маминому череві: брат зліва, а я справа.

Іван красно поховав останнього волика і, змучений, вернувся додому.

А рано жінка встала скорше. Бачить, на їх полі — прекрасний палац з трьома вежами.

— Вставай, чоловіче, ми маємо замок!

Іван подивився і дуже йому сподобався палац. Весело сказав:

— Як то може бути, що за одну ніч сталося таке чудо? Видати, з нашої худоби...

А жінка все переказала своєму коханцеві. І, як тільки вона то сказала,

палац запав у землю.

Нещасний Іван узяв у руки палицю і пішов по світу — каратися за нерозумне слово, що виказав жінці.

Іде, іде довго і зустрів одного подорожнього. А той йому каже:

— Чоловіче, вертайся додому. Спитай слугу, чи він відгадає, звідки завтра буде сонце сходити. Коли відгадає, ти вирушиш знову на покуту і не будеш мати пристанища. А як не вгадає, залишишся на своєму місці.

Вдома Іван питає слугу:

— Вгадай, звідки завтра буде сонце сходити. Вгадаєш — то зостанешся на моїм маєтку, як ні — візьмеш у руку мою палицю і підеш по світу.

Слуга йому каже:

— Таке може вгадати найменша дитина! — Але подорожній наслав йому так, що він відповів: — Сонце буде сходити із заходу.

Так слуга взяв Іванову палицю і пішов на край світу.

А Іван лишився у царському палаці.

ЦИГАНСЬКИЙ ДІАМАНТ

На Буковині був великий голод. Люди варили лободу й кропиву і хліб пекли з пилинням.

Циган на голій тополі лежав порожнім животом до сонця і думав, як би то йому смачно пообідати. Тяжко мучила його та єдина думка, але не задурно: схопився на ноги і побіг до дідича, бо тільки той жив добре того року.

Циган покликав чоловіка, що порався у дідичевих сінях, і зашепотів:

— Мой, ти, слуго, винеси щось на одного зуба...

— Не можу, циганє, не можу, пан такий скупий, що тримає кожну крихту під ключем. Коли прийдуть гості, він сам видає страви, і тоді йому дуже трясуться руки.

— Але я сьогодні мушу пообідати, бо мені вночі зорі уже привиджаються, — шипів далі циган.

— Слаба надія, — відповів слуга. — Сюди приїжджають не такі пани, як ти, а дідич їх тільки табакою частує.

Циган зайшов до пана, а той якраз обідав.

— Чого прийшов? — оглянувся панисько.

— Мой, пане, не скажеш, скільки взяв би я за діамант — такий, як то яйце, що перед тобою? — спитав циган, лигаючи слину.

— Не знаю... Най спочатку подивлюся...

— Та я б зараз же приніс, але-м такий голодний, що не зможу дійти до

шатра.

Дідич, сподіваючись, що діамант дістанеться задурно, посадив цигана за стіл, а сам вийшов у другу кімнату, аби не дивитися, як він халасуватиме.

Циганисько швидко повипивав усе рідке, що було на столі, а все густе й тверде склав у пазуху для своїх дітей.

Дідич повернувся і побачив, що на великому столі не залишилося ні крихти. Він аж побілів, та не сказав нічого — думав про циганський діамант.

— Дякую вам, пане, за обід, — сказав легко циган.

— Ти не дякуй, а біжи у табір і принеси то, що обіцяв! — не стримався дідич.

— А що я вам обіцяв?

— Та діамант, такий, як яйце..

— Ага... Але, пане, ви мусите знати, що той діамант мені снився минулої ночі.

Дідич заревів, а циган вибіг із кімнати, і тільки дим та нитка за ним.

ПРО ДІДИЧА, ЩО ПОБИВ ГОРШКИ

В одному селі жив колись багатий пан Псякревський. Люди боялися паниська, як вогню, бо він, холера, був страшним драпіжником. Дуже любив горілку і компанію. Та з ним ніхто не хотів сідати за стіл, тому що від чарки Псякревський губив розум. Нахлебчеться горілки, як качка води, та й засне, де сидить. Потім пролупить очі й казиться: б'є все, що уздрить, а найбільше — горшки.

Одного разу дідич прийшов до бідняка. Сів, розклав на лаві хліб і ковбасу, поставив дві чарки. Налив горілки й каже:

— Ану, газдо, вип'ємо за те, аби всім було по сім, а нам з вами — по вісім. І аби-сьмо здорові були...

Бідняк випив порцію, далі другу й третю, четверту вилив за пазуху. Спорожнивши пляшку, взялися до другої.

Жінка бідняка упала на коліна і підняла руки перед святими образами:

— Чим ми провинилися, о, божечку милий, що ти послав нам до хати пана?!

Потім повиносила всі горшки, миски, горнята до дірявої стодоли, сховала в солому.

Дідич, такий п'яний, що хоч йому зуби рви, ліг тут же, на лавці, й

одразу захропів.

— Тікаймо, чоловіче, від цієї напасті! — змолилася жінка.

— Ні, я не йду зі своєї хати! Сиди тихо, жінко, щось придумаю.

Коли добре стемніло, бідняк узяв Псякревського на плечі та й поніс на грядки до сусіда-багача. Посторцював його в цибулі, попідпирав патиками й повісив йому торбу, в яку поклав городини.

Багацькі пси уздріли Псякревського й гавкали, аж казилися.

Багач подумав, що то прийшли злодії. Вийшов надвір, заглянув на город, а там хтось стоїть.

"Відай, якийсь бідняк-голодняк", — подумав сусід і дуже розсердився.

Схопив ломаку і одним ударом поклав злодія на землю. Але придивився і лупнув очима: то дідич Псякревський! Поторсав його — мертвий!

Багач забіг до хати:

— Гвалт, жінко, я вбив дідича! Піду до криміналу...

Багачка подумала, що він верзе спросоння.

— Де ти його вбив?

— На грядках. Крав цибулю...

Жінка вийшла, глянула і сплеснула в долоні.

— Бери 'го, чоловіче, і віднеси в ліс, — порадила вона.

Послухав багач жінку, сунув Псякревського в мішок і цупить до лісу. Тільки ступив на стежку — здибав цигана, який теж мав мішок на плечах.

— Куди, цигане?

— На ярмарок, несу солонину. А ти?

— Я теж.

— Ходімо разом, не будемо боятися злодіїв, — промовив циган.

Опівночі дісталися до маленької хатини.

— Переночуймо тут, — говорить циган.

— Най буде...

Зайшли в хатину — там нема нікого. Циган виліз на піч. Багач ліг на лаві, але йому не спалося. Коли циганисько вже придушив зайця, багач зліз із лавиці, схопив мішок цигана і драпонув із хати. Пройшов трохи, шпурнув свою ношу в глибочезний яр і рушив, задоволений, додому.

Удосвіта циган протер очі:

— Уставай, чоловіче, вже час у дорогу...

Але йому ніхто не відповів.

— Утік! — мовив сам до себе циган. — Думає, що як прийде на ярмарок раніше за мене, то ліпше продасть свою солонину!

Циган закинув на плече багачів мішок і почвалав до міста. Прийшов, а на торговиці сила-силенна люду.

Аби марно не втрачати часу, циган уже від воріт почав репетувати:

— Соло-о-онину несу, люди добрі! Со-о-олонина!.. Ходіть купувати! Свиня була годована білим калачем з маслом і молоком! Со-о-о-олонина!.. Купуйте сьогодні, бо завтра не буде.

Люди позбігалися з усіх боків до нього, бо ще ніхто ніколи не бачив циганського сала. Кричали з нетерплячки:

— Ану, давай!

— Ану, показуй!

— Ану, розв'яжи міха!

Циган шукав місця, аби викласти свій крам. З гіркою бідою примостився він коло возів з горшками, макітрами, тарелями. Розв'язав мотузку, але з міха висунулася голова Псякревського, що тільки-но прокинувся. Бідолаха циган витріщився на дідича, а дідич — на цигана.

З натовпу сміялися:

— Ади, поки ти доніс солонину на ярмарок, в неї чуприна виросла!

— І вуха, як у того вислюка!

Циган кинувся крізь натовп і так утікав, що аж курилося за ним. Псякревський подивився каламутними очима і відчепив від фіри орчик. Усі порозбігалися. Уздрів купи горшків на возах. Боже мій, що діялося з дідичем! Бив усе за рядом, поки не перебив усі горшки на ярмарку. У відповідь люди порахували йому зуби й ребра, потягли до поліції.

Так казка і скінчилася.

ПРО ДІВЧИНУ-СОПІЛКУ

Жили дід та баба. Їх життя минуло в добрій злагоді, і на старість не засмучували б, якби мали дітей. Але не було в них ні хлопчика, ні дівчинки. І не мали з ким поговорити. Якось дід пішов до калини і вирізав сопілку. Подув у неї і почув дитячий голосок:

— Грай, грай, діду, грай,
І мене визволяй...

Дід напудився — що за диво таке? Йде дорогою додому і журиться, що має робити, бо не знати — хто то проситься із сопілки. Надибує якогось чоловічка з довгою бородою, що по землі волочиться.

— Чого ви, діду, засмучені? — спитав зустрічний.

Старий розповів:

— Ади, я вирізав собі калинову сопілку, а звідти щось пищить дитячим голосом, проситься на волю. Біда та гризота на мою білу голову, бо не знаю, кого визволяти...

Дідок погладив бороду і відповідас:

— Тут немає ніякої біди. Попросіть у журавлів цілющої води, полийте нею ту сопілку, і все буде добре.

Дід пішов додому. Не їв, не спав і з бабою не ставав до бесіди. Цілими днями визирав з долини журавлів — довго не прилітали із теплих країв. Аж одного ранку довжелезна журавлина ключка сіла коло Черемошу.

Дід поклонився їм і каже:

— Файні та любі журавлики, принесіть мені у дзьобах по крапельці цілющої водички. Ади, якась дитина проситься із сопілки, аби-м її визволив. Коло воріт на слупа покладу горнятко, аби-сьте мали куди виливати принесені краплі.

Журавлі вислухали діда й залопотіли крильми. Старий поклав на слупа горнятко і чекає. Другого ранку взяв горнятко і дуже втішився: воно було повне цілющої води.

Дід покропив сопілку і аж очам своїм не повірив: сопілка стала дівчиною, та такою файною, як ружа у городчику.

Дід і баба не знали, як убрати дівчину і чим нагодувати. Вона посиділа на лаві, та й знову стала сопілкою.

Відтоді вдень, коли дідо й баба виходили в поле, калинова сопілка завжди ставала дівчиною і прибиралася в хаті, варила. А як старі верталися додому, робилася сопілкою.

Баба плеще в долоні з утіхи, що вона їм зварила обід, але дід не радий. Одного разу йде селом і стрічає того чоловічка, що носив довгу бороду.

— Чого ви, діду, невеселі? — спитав чоловік.

— Як маю веселитися, коли прийшла гризота в мою хату. Ади, полив сопілку цілющою водою, і стала вона дівчиною. Та побула з нами малий час і знову обернулася в сопілку. Тепер стає дівчиною лише тоді, коли нас нема в хаті.

— Не гризіться, діду. Попросіть журавлів, най принесуть живлющої води. А потім і нею полийте сопілку...

Подякував дід і прийшов додому. День і ніч пантрує, чи не летять з долини журавлі. Раз прилетіла ціла ключка. Журавлі сіли коло Черемошу. Дід поклонився їм і просить:

— Файні та милі журавлики, принесіть у дзьобах по крапельці живлющої водички, бо таке й таке діло: мушу оживити дівчину-сопілку. Я вам горнятко покладу на слупа, що коло воріт.

Журавлі залопотіли крильми й полетіли аж геть поза хмари. Дід поклав горнятко і чекає. На другий день уранці воно було повне. Старий полив сопілку живлющою водою, і в кімнаті стала файна дівчина.

Радувався дід і тішилася баба. Не могли надивитися на свою красну доньку. Але втіха знов була короткою, бо як уздріли легіні таку вродливу

дівчину, то вже одні старости заходили до хати, а інші виходили. Нарешті, дід та баба віддали свою доньку в сусіднє село. І знову залишилися одні, як козулі в лісі...

Отака наша казка.

ДИВНА СОПІЛКА

Був собі чоловік та жінка, а в них два сини, і мали вони такий садок, що як уродить рясно та продадуть садовину, то цілий рік з того самого аж до нового годуються. Аж то унадився у той садок веприк з лісу, рис та й рис щоночі, а вдосвіта втікає, і ніяк його достерегти не можна. Щонайліпше дерево підрив, та й став садок підсихати. От батько й каже до синів:

— Достережіть мені, що воно садка псує, а котрий з вас допантрус[1] садка, тому й садок буде по моїй смерті.

Пішли хлопці вночі на варту, позасідали в садку та й ждуть. То старший посидів, посидів та й заснув, а менший нарубав терну та й обложився геть навколо: отож як почне його сон змагати, то він кинеться, вколеться на шпичку тернову та й прокинеться. Так цілу ніч не заснув на чатах. Аж то перед світом чує, щось хропе та ломиться в садок. Дивиться хлопець, а то веприк з лісу — полум'ям дише, іклами землю пише, копитами загрібає, хвостом слід замітає. Стрілив хлопець та й забив веприка враз. Тільки менший брат стрілив, то старший прокинувся, бачить — веприк вже забитий; так йому заздрісно стало, що то вже тепер батько на меншого садок запише, — узяв та й забив брата з своєї стрільби, поховав його в полі при дорозі, а сам поніс веприка додому.

— А де ж брат? — питає батько.

— Брата, — каже син, — оцей веприк розірвав, то я веприка застрілив, а братового тіла не знайшов.

Заплакали старі, батько в плач, мати в голос. Став їх старший син потішати та так придобрився, що батько йому ще за життя і хату й обійстя віддав, аби він їх, старих, при собі до смерті тримав.

А над забитим братом в полі при дорозі виросла калина, та така хороша, аж очі бере, літо й зиму на ній і лист, і цвіт, і ягідки — все разом.

Їдуть якось тим шляхом чумаки та дивуються:

— Що то воно за калина така дивна?

А один вирізав гілку, зробив сопілку, сів собі на воза, їде та й грає, а

1 Допантрувати — доглянути.

сопілка йому людським голосом співає, словами промовляє:

— Помалу-малу, чумаче, грай,
Не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
За того веприка, що в саду рив.

Злякався чумак, хотів ту сопілку викинути, а товариші кажуть:

— Не кидай, треба людей попитати, може, хто скаже — проти чого воно.

Доїхали до села, до крайньої хати, попросилися на ніч, там їх прийняли, ще й вечеряти запросили. Сидять вони, вечеряють та про це диво розказують, що яка то дивна у них сопілка з тієї калини, що росте при дорозі:

— Ось нате, господарю, хоч самі заграйте.

Узяв старий господар сопілку, заграв, а вона до нього людським голосом співає, словами промовляє:

— Помалу-малу, батеньку, грай,
Не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
За того веприка, що в саду рив.

— Що воно таке? — каже господар. — А ну-но, ще ти, стара, заграй!

Узяла стара господиня сопілку, а вона й до неї:

— Помалу-малу, матінко, грай,
Не врази ж мого серденька вкрай!
Брат мене вбив, в землю зарив,
За того веприка, що в саду рив.

Тоді старий до сина:

— Тепер ти грай.

Той не хоче:

— Чи я малий у дудочку грати?

Та батько таки примусив. Тільки-то молодий господар сопілку до губ притулив, а вона як заквилить:

— Помалу-малу, братику, грай,
Не врази ж мого серденька вкрай!
Ти ж мене вбив, в землю зарив,
За того веприка, що в саду рив.

Тут батько до сина:

— Признавайся, що ти брата вбив!

Той і признався, бо вже не було куди. Прогнав його батько геть з очей, а сам зостався з старою сиротами віку доживати.

А калина та, мабуть, і досі цвіте.

ГЕП-ТРАХ-БАХ, КОРЧМАР І ДЗВОНИ

Це сталося ще тоді, коли на Буковині не було лісу без вовка, що крав овець із кошар, і села без корчмаря, який пускав на людей горілчануману.

Між двома селами стояла велика корчма. Її господар файно говорив з гуцулами, але мав дідьчу душу: як уднину когось не обдурить, то цілу ніч трясе його пропасниця. Коли був ще бідний — не боявся, але коли випався на людському карку — не міг очей заплющити: йому снилися опришки, що збігали на конях із гір і перевертали у його корчмі все догори дном.

Одного дня узяв торбу з грішми і несе до банку. Його наздогнав фірою опришок.

— Куди, газдо?

— Та до міста, Мошку.

— Візьми мене і сховай на фірі, бо довкола шибають опришки. Вони не люблять корчмарів.

— Добре, Мошку. Лягай там коліньми догори.

Опришок накрив корчмаря веретою і соломою.

Їхали, скільки їхали, коли раптом:

— Пр-р-р, коники, бо опришки онде. Чуєш, корчмарю, нас уже чекають. Як маєш гроші, то давай сюди, бо все відберуть, та ще й кафтан тобі полатають.

— Мудра порада, газдо, — обізвався корчмар з-під соломи і подав торбу з грішми.

— Будуть питати, то скажу, що везу дзвони до Сучави, а ти, Мошку, ані мур-мур. Чуєш?

— Де би я не чув таку добру пораду?

Їхали, скільки їхали, коли знову: пр-р-р!

— Хто ти є? — кричить опришок чужим басом.

— Бідний гуцул, паночку ласкавий, — відповідає він уже своїм голосом.

— Що везеш на фірі?

— Дзвони до Сучави.

— А гроші маєш?

— Ні, вельможний пане.

— Брешеш! Задурно не везеш — тобі заплатили. Ану, давай гроші, бо зараз тобі дзвони амінь заспівають.

— Помилуйте хрещену душу, паночку...

— Не милую! Гроші!..

— Ой-йой, пане, не вбивайте! — і опришок плеще по драбах, стогне і підстрибує.

— Нате, паночку, тільки пустіть, даруйте життя, — кричить він, нарешті, та й гепає торбою з грішми об сідальце.

— А чому раніше не давав? — і трась батогом по колесі.

— Ой-йой-йой!

— А тепер послухаємо, чи голосні дзвони везеш до Сучави, — опришок підняв сідальце і — ге-еп Мошка по самих колінах.

Корчмар, з якого вже геть чисто вивітрилась душа, відповів тремтячим голосом:

— Бам-м-м!

Опришок — трах його по руках! А Мошко:

— Бум-м-м!

Нарешті опришок лупнув його по лиці, а той — тоненьким жалісливим голосочком:

— Дзі-і-інь!

— Файні дзвони везеш, чоловіче. Щасливої дороги...

— Дякую.

Поїхали ще кавалок дороги. Опришок став, прогорнув солому і виполошив звідти корчмаря, як зайця з капусти:

— Вилізай, Мошку, і йди геть до дідька, бо як ще нас здибає такий геп-трах-бах, то ні тобі, ні мені вже не допоможе ніяке бам-бум-дзінь.

Корчмар зліз із фіри, як півтора нещастя.

— Ой, удавився дідько торбою з грошима! Як їх забрати, чоловіче?

— Знайди опришка, попроси файненько, може, що віддасть.

— Ой, боюся, газдо! — і корчмар опустив вуха, як лопух у спеку. — Може, й ти підеш зі мною?

— І я боюся, Мошку. У того опришка дуже тяжка рука: як ударить, то п'ять слідів робить, а де вдарить — трава не росте. Іди вже ти сам: де відвага, там і щастя!

Корчмар зійшов з дороги на чотири вітри і на п'ятий шум.

ІВАН ГИЧКА

Раз було, де не було, у сімдесят сьомому царстві, де вода не тече й камінням не мече, за скляною горою, під дідовою бородою — там жив один Монька, що звався Полонька, мав постоли личані, а ногавиці полотняні — дайте й мені, то розповім вам казку.

Був, де не був, бідний чоловік, що мав одного сина. Сяк-так дітвак

виріс, дійшов старших літ. А тут царські бандури вербують до війська Хлопець каже батькові:

— Няньку, ви й так, бідні, не знасте, де дітися. Наймуся я до війська.

Пішов до вербувальників. Запитали прізвище.

— Іван... Іван Гичка, — записався хлопець.

А коли він одягнувся у вояцьку форму, то став дуже красний. Його взяли одразу служити до царського двору. Було хлопцеві добре, як десь у раю.

Правда, не так швидко то робилося, як я розповідаю, але служба прийшла до кінця — і пускають вояків додому. Іван не дуже рветься, бо дома страшна бідність. А він, служачи в царя, дуже красно навчився писати. І почав проситися:

— Чи не міг би я, пресвітлий царю, лишитися тут писарем?

Цар погодився.

Вислужив легіник ще п'ять років. А через п'ять років цар йому нагадує:

— Може, ти, Іванку, хотів би подивитися, як живе твій нянько, як там обходиться з бідою?

Хлопець зібрався у дорогу. Осідлав собі коня. Цар дав йому шкіряні бесаги, наповнені срібними, і дуже красний одяг.

Іван Гичка — як молодий принц! Пустився просто пустами й лісами, але і так їхав дуже довго. Коли наближався до свого села, люди думали, що їде якийсь цар, падали на коліна. Він почав кидати людям срібні. Потому питає:

— А де такий і такий бідняк? Чи він ще живий?

— Ой, давно помер, — відповіли хлопцеві селяни. — І хати вже немає. Там, де стояла його хата, росте один бур'ян.

Іван Гичка дуже зажурився, що в такому великому смутку застав своє домівство. Зайшов до корчми. Коли поїв і випив — трохи повеселішав. А тоді відкрився, хто він є.

Люди були раді, що їхній сельчанин — при царському дворі. А хлопець залишив їм усі свої срібні та й зібрався їхати назад.

Дорога для Івана була далекою й додому, а з дому — ще дальше. Доки добрався до палацу, за писаря сидів уже інший. Але цар сказав:

— Не біда, Іванку. Можеш бути в мене двірником.

Іван пристав і на таку честь.

Геть-геть довго служив двірником. А спав у саду. І раз опівночі почув, як хтось його покликав:

— Гей, Іване!

Хлопець підхопився, а його відразу поніс вихор. І заніс в такі далекі гори, куди птахи не долітають, сонце не догрівас. Іван роздивився, а перед

ним блищить скляна дорога. На ній один до одного поставлені столи — з тарілками, склянками, пляшками, але все порожнє. Іван одразу зголоднів, аж зарябіло в очах. Взявся за дорогою: йде і думає собі, що десь мусить бути на столі і страва. Дійшов до кінця. А там побачив шафу, на якій лежала тонка книжечка, ніби з одних обкладинок. Іван собі каже:

— Візьму і почитаю — може, трохи забуду за голод.

Відкрив книжку, а там одне слово. Прочитав:

— Гей-руп.

І нараз хтось до нього обізвався:

— Що наказуєш, Іване?

Хлопець оглядається, але ніде не бачить жодної душі. Та якщо запитують — чого б не відповісти. І сказав, що дуже він голодний, хотів би поїсти.

За хвилину все було готове. Іван наївся і напився, і вже йому, як то кажуть ткалі, усі нитки в берді. Знову бере книжечку:

— Гей-руп.

— Що наказуєш, Іване?

— Хочу стати таким красним принцом, аби мене нараз полюбила царева дочка.

Дивиться — на ньому появився одяг, що аж засвітився. І завволів, аби ще нині стати у царському дворі. Лише сказав Гей-рупові, як уже був там.

А Івана ніхто не впізнав: у сім разів красивіший, як був, і в такому одязі, що ніхто б ніколи й не подумав, що він служив царським двірником. Цар дуже радо прийняв молодого витязя і поселив його у кімнату, в яку й сам заходив лише раз на рік. А невдовзі видав за нього дочку.

Жив Іван у розкошах, які йому й не снилися. Царівна тільки думала про малу дитину, а колиска стояла в кімнаті, повна золота. Досить було всього їсти й пити — і на нижніх, і на верхніх поверхах. Іван уже почувся царем. Тому грізно покликав:

— Гей-руп!

— Що наказуєш, Іване?

— Який я тобі Йван? Я для тебе цар!

Гей-руп розгнівався на нього і не сказав нічого.

Вранці Іван прокинувся — а лежить на лавиці в царському саду. Царівна — коло нього. Піднялася, глянула на свого чоловіка і нараз упізнала, що він — їх двірник. Схопилася, побігла в палац і, плачучи, сказала цареві, що вона не хоче більше жити зі своїм чоловіком, бо він — простий Іван.

Цар дуже розізлився, що той хлопець із його дочкою зробив такий сміх. Послав гінців у дванадцять міст, аби скликали суд. Так судді зійшлися і

почали Івана судити. Один каже повісити, другий — розстріляти, третій — порубати... Радять, хто як хоче. А дванадцятий суддя був дуже старий, мав сто двадцять років і мовчав, не говорив нічого. Та коли всі виговорилися, озвався і він:

— Недобре ви судите. Недобре. Я би казав так: най його засудить сама жінка.

А царівна, як тільки почула, що Івана хотіли би стратити, одразу заявила:

— Я його не засуджую. Я хочу з ним жити.

Тоді цар їх вигнав на ферму, до худоби.

І почали вони двоє жити у великих злиднях. Хотіли різати худобу, та у хліві з дев'яти волів стало дев'ять шершнів. Нічого поїсти, нічим навіть дихати, бо повітря здушене. Іван лежить на голій соломі й уже ледве відганяє шершнів. І раз каже:

— Ой, жіночко люба. Скоро мене покине й душа, а ти не покидаєш. Я ж не маю, що тобі й лишити, аби мала пам'ятку. Хіба книжечку...

Жінка взяла в руки його тасмну книжечку, відкрила й прочитала:

— Гей-руп...

І нараз чує:

— Що наказуєш, простачко?

— Ой, що хочу? — схопилася жінка. — Хочу, щоб це зникло, як поганий сон.

Хлів тої ж хвилини розсипався на порох, у якому ще лежав Іван. Він не чув Гей-рупа, зате жінка чула дуже добре. Знову відкрила книжечку:

— Гей-руп!

— Що наказуєш, простачко?

— Зроби, щоб ми були знову красні та багато вбрані.

Так і сталося. Іван піднявся з порохів у дорогій одежі, й царівна аж не вірила: перед нею вже був не Іван, а той красний витязь, за якого вона віддалася.

За третім разом попросила Гей-рупа поставити великий палац, де би в кожному кутку світилося золото і було досить їсти-пити — хто що забажає.

Все поставилося їм. І почали знову жити добре.

Іван збагнув, чия то робота. І боявся, аби й жінка якось не образила Гей-рупа. Взяв чарівну книжечку, розвів потай у полі вогонь і кинув її в полум'я. Тоді з вогню відкрився Гей-руп: він став такий високий, що голова була аж у небі. Іван перелякався, та несподівано почув:

— Ой, дякую, Іване, що ти мене випустив на волю. Я був зачарований, а тому ходив такий маленький, що ніхто мене й не бачив. Тепер можу

ступити так широко, бо чуюся господарем і в горах, і в долах. Живіть собі щасливо!

Так і жили наші молодята. Навідався до них старий цар. Не міг надивуватися, яка тут краса і яке багатство. Зняв корону з голови і каже:

— Не сердися, Іванку, за те, що я тебе судив. Мені стало образливо, бо я завжди був до тебе добрий, а ти тоді мою дочку скривдив. Та все те минуло. Бери корону і царюй.

Іван відповів:

— Дякую вам, няньку. Але нам не треба ніякого царства, бо ми й так щасливі. А я би не йшов звідси і золотою дорогою. Най буду просто — Іван Гичка.

ГОРОБЕЦЬ-МОЛОДЕЦЬ

Як був собі горобець і пішов до билинки:

— Поколиши мене, билинко!

— Не хочу.

— Ну я піду до кози, нехай тебе коза з'їсть!

— Козо, козо! Іди билинку гризти!

— Нащо гризти?

— Не хоче горобця-молодця колихати.

— Не хочу.

— Ну я піду до вовка, нехай тебе вовк з'їсть!

— Вовче, вовче, іди козу їсти.

— Нащо їсти?

— Не хоче билинку гризти.

— Нащо билинку гризти?

— Не хоче горобця-молодця колихати.

— Не хочу.

— Ну я піду до людей, нехай тебе люди вб'ють.

— Люди, люди! Ідіть вовка бити.

— Нащо вовка бити?

— Не хоче козу їсти?

— Нащо козу їсти?

— Не хоче билинку гризти.

— Нащо билинку гризти?

— Не хоче горобця-молодця колихати.

— Не хочем.

— Ну я піду до вогню, нехай вас вогонь випалить.

— Вогонь, вогонь! Іди людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити?
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочу.
— Ну я піду до води, нехай тебе вода витушить.
— Водо, водо! Іди вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити!
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочу.
— Ну я піду до вола, нехай тебе вип'є.
— Воле, воле! Іди воду пити.
— Нащо воду пити?
— Не хоче вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити.
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочу.
— Ну я піду до довбні, нехай тебе довбня уб'є.
— Довбне, довбне! Іди вола бити.

— Нащо вола бити?
— Не хоче воду пити.
— Нащо воду пити?
— Не хоче вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити.
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочу.
— Ну я піду до червей, нехай тебе черви поточать.
— Черви, черви! Їдіть довбню точити.
— Нащо довбню точити?
— Не хоче вола бити.
— Нащо вола бити?
— Не хоче воду пити.
— Нащо воду пити?
— Не хоче вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити.
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочем.
— Ну я піду до курей, нехай вас кури визбирають.
— Кури, кури! Їдіть червей збирати.
— Нащо червей збирати?
— Не хочуть довбню точити.
— Нащо довбню точити?
— Не хоче вола бити.

— Нащо вола бити?
— Не хоче воду пити.
— Нащо воду пити?
— Не хоче вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити.
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.
— Не хочем.
— Ну я піду до воршика, нехай вас воршик видавить.
— Воршик, воршик! Їди курей давити.
— Нащо курей давити?
— Не хочуть червей збирати.
— Нащо червей збирати?
— Не хочуть довбню точити.
— Нащо довбню точити?
— Не хоче вола бити.
— Нащо вола бити?
— Не хоче воду пити.
— Нащо воду пити?
— Не хоче вогонь тушити.
— Нащо вогонь тушити?
— Не хоче людей палити.
— Нащо людей палити?
— Не хочуть вовка бити.
— Нащо вовка бити?
— Не хоче козу їсти.
— Нащо козу їсти?
— Не хоче билинку гризти.
— Нащо билинку гризти?
— Не хоче горобця-молодця колихати.

Воршик до курей, кури до червей, черви до довбні, довбня до вола, віл до води, вода до вогню, вогонь до людей, люди до вовка, вовк до кози, коза до билинки, билинка до горобця:

— Горобець-молодець, ай-лю-лю!
Ай-лю-лю, горобець-молодець!

ЙОСИФ-ЗАБУДЬКО

Казка зачинається з одного міністра, котрий мав сина Йосифа. Син був таким забудьком, що коли, бувало, вийде на дворище, то не знає, де двері стоять. А інакше мав хлопчина хист до всякого діла, лише що втратив пам'ять.

Одного дня він почав проситися, аби його пустили у хащу звірку постріляти. Батько не пускав — боявся, що загубиться. Але Йосиф доти у нього просився, доки він не найняв йому чоловіка, що мав за хлопцем стежити.

Зайшли у ліс, побачили зайця. Йосиф схопив рушницю і побіг за ним, а чоловік зостався ззаду. Йосиф заблудився у темному лісі, а чоловік його не міг знайти. Вернувся додому і сказав міністрові, що так і так сталося, не знає, куди Йосиф дівся. Батько дуже зажурився, зажалувався, бо мав лише того одного сина.

А Йосиф тим часом ходив по лісу і потрапив на маленьке озеро, де купалося дванадцять повітруль. Підібрався, ухопив одежу одної красуні й заховав під полу піджака. Повітрулі вийшли із води, одинадцять убралося, а дванадцята аж плаче: ходить вона за Йосифом, просить свою одежу. Хлопець не дає, а вийшов на дорогу і йде собі додому. Привів дівчину близько до палацу, виніс інший одяг. Але повітруля лишилася з ним. Йосиф дуже доглядав її, нікуди з дому й не виходив.

До трьох років знайшовся в них хлопчик. І Йосиф подумав, що вона вже не лишить його. Одного дня він пішов на лови. Ключ лишив у скрині. Вертається, а жінки нема. І ніхто не бачив, де вона поділася. Заглянув у скриню, а тої одежі, котру взяв на озері, так само не видно. Нараз він знав, що жінка пропала.

— Збираюся в дорогу за жоною! — сказав батькові Йосиф.

Ходив по темних хащах, питав усяку звірку, чи не знає щось про його жінку. Та ніхто не відав. Раз надибав на старого вовка.

— Вовче, ти не знаєш про таку й таку жону?

— Я не знаю, але, може, знає мій старший брат — вовчище. Почекай, зараз буде тут.

І вовк завив своїм сильним голосом. Зійшлися вовки, а ззаду став вовчисько, що був на трьох ногах. Вовк усіх перепитав — ніхто не знав про жінку-повітрулю. Тоді почав питати свого старшого брата — кульга-

вого вовчиська. А той відповів:

— Вона живе від нашого лігва у дванадцятій державі.

Йосиф зажурився. Подумав, що ніколи туди не дійде. А кривий вовк пожалів його:

— Ану, сідай на мене, і я тебе красно понесу аж під її хижу.

Приніс хлопця на високу гору, за котрою була бабина хата.

— Баба має дванадцять дівчат. Кімната, в котрій світло, — твоєї жони. Будеш пам'ятати?

Йосиф сказав вовкові, що запам'ятає, але тільки той пішов, він усе забув. Ходив, ходив довкола і натрапив на бабину хату. А коло хати — хлопчик.

— Синку, скажи, де тут дванадцять повітруль?

— Знаю, у цій хижі дванадцять повітруль. Одна з них — моя мати, — відповів хлопчина.

Йосиф зайшов, дивиться — сидить стара баба.

Вона проговорила:

— Знайшов, песій сину? Думаєш, що дам за тебе донвку? Товсте дерево, товсте почав ти рубати, а чи дорубаєш? Коли дівки прийдуть із роботи і не упізнаєш серед них жону, коротший будеш на голову!

А Йосифова жінка уже знала, що він у їхній хаті, через те спішила з роботи — поговорити наперед. Прийшла і говорить:

— Не забудь, я буду на правому боці, друга від краю. Чуєш?

І Йосиф не забув. Він угадав жінку. А баба каже:

— Ей, то ще не все. Хочу знати, де будете жити? Маєш зробити таку хижу, аби оберталася на качачій лапці й була на три поверхи висока. І щоб від твоєї до моєї хижі було п'ятсот метрів і між ними лежав красний міст — аби сухою дорогою ходила я до тебе, не намочила собі ноги.

А жінка шепнула:

— На тобі жуковину. Закрутиш нею вліво — і який палац захочеш, такий тобі стане.

Йосиф нараз закрутив жуковину вліво — й постала будівля на три поверхи, ще й до неї міст.

Рано баба дивиться — у доньки світиться палац, що вертиться на качачій лапці, а до палацу веде міст. Зібралася відвідати її.

Так часто ходила, стежила за донькою, а якось заспала. Тоді жінка Йосифові каже:

— Утікаймо у твою державу. Закрути жуковиною вправо, і палац розсиплеться, що й сліду не буде.

Так вони й зробили. Взяли дитину і біжать.

Баба проснулася і бачить — із палацу нічого не слідно. Одразу сіла на

помело і летить за ними.

А донька озирається і говорить:

— Біжить за нами мати, але не журися. З тебе стане рибник, із дитини — кущик, а із мене — гуска.

Прибігла стара до рибника й кличе:

— Гусочко-донечко, підпливи до мене, я тобі дам красний горішок.

Гуска заховала горішок під крило і плавас далі.

Баба кличе знову:

— Гусочко, красна донечко, підпливи до мене, я тобі дам ще ліпший дарунок.

І кинула ясчко.

Гусочка сховала ясчко під крило і далі плавас собі.

Баба пішла додому з нічим.

А донька обернулася у жінку, як була.

Прийшли вони у свою державу, і Йосиф порадив:

— Сиди, жоно, з дитиною в лісі, а я піду додому й вийду тобі назустріч з великою гульбою.

А жінка йому каже:

— Як відійдеш хоча б на три кроки, забудеш за мене.

— Не бійся, не забуду, — пообіцяв Йосиф.

Але прийшов додому і забув. Ні разу навіть не згадав, що в нього є жінка.

Скоро пішов сватати другу дівчину. Коли було весілля, то перша його жінка розколола горішок і убралася із нього у таку одежу, що аж по ній сяяли зірки. Йосиф то побачив, лишив молоду і почав танцювати з повітрулею. Молода жаліла, що Йосиф танцює не з нею, а з чужою, і почала казати тій жінці:

— Продай мені одежу.

— Я тобі продам, коли дозволиш один вечір побути з женихом.

— Дозволю, чому ні?

І той вечір жінка-повітруля говорила з Йосифом, та говорила вона так, щоб сам здогадався. А коли побачила, що він не здогадається, пішла собі геть. Весілля тривало. Другого дня жінка розбила ясчко і вийняла одежу, як сонце. Йосиф знову взяв її до танцю. Тоді вона сказала:

— Та як то ти женишся, коли маєш жону і дитину?

— А де вони?

— Придивися добре і згадай: то я — твоя жона.

Тоді Йосиф зостановив музику і оголосив, що він докінчує весілля із першою жінкою.

Потому добре вони жили та й нині живуть, якщо не повмирали.

КАЗКА ПРО ІВАНА-БОГАТИРЯ

Був собі на світі бідний селянин і мав він двох синів. Один парубок як парубок, а другий зроду на ноги слабий, ходити не може.

Якось у жнива пішли всі в поле, зостався слабий сам у хаті. Коли це приходить старець із білою бородою і просить чогось напитися.

— Рад би, дідуню, дати вам пити, — каже хлопець, — та не можу встати.

— Іди і принеси! — каже дід.

І так він ото вимовив, що хлопець забув про свою недужість, встав і пішов. Приніс кварту пива, дід надпив трохи, а решту наказав хлопцеві випити.

— Що ти тепер в собі чуєш? — питає.

— Чую — така в мене сила ввійшла, — каже хлопець, — що дайте мені, дідуню, об що обпертись, то світ переверну.

— Забагацько в тобі сили, — каже дід, — піди ще пива принеси.

Приніс хлопець, дід і наказав йому всеньке випити.

— А тепер що в собі чуєш?

— Тепер, дідуню, наполовину сили не стало.

— Ото й досить, як для чоловіка! — сказав дід і пішов собі.

А хлопець вже і в хаті не може всидіти. Треба, думає, що-небудь для старого батька зробити, бо він стільки років його, каліку, жалів та годував. От і пішов він до багатого пана.

— Чи віддаси ти мені, пане, комору із збіжжям, якщо я її на плечах з місця на місце перенесу?

Здивувався пан.

— Хто ти такий, — питає, — та чи не здурів, що комору із збіжжям на плечах переносити хочеш?

— Я, — каже хлопець, — Іван, селянський син, а комору таки перенесу, якщо ти мені її віддаси.

— Ну що ж, — сміється пан, — перенесеш — твоя буде!

От повернувся Іван додому, та як прийшов батько з поля, почав його просити, щоб позичив в цілому селі, де тільки є які, мотузки та посторонки, бо він буде комору переносити. Батько здивувався, що син ходить міцно та ще й таке говорить, але послухав і пішов по мотузки. Збирав цілий вечір по селу, а вранці Іван узяв їх цілу купу, закинув на плечі й пішов до комори. Прийшов і почав комору обплутувати, неначе павук павутинням. Побачив оте гуменний, побіг до пана.

— Що мені з тим хлопцем робити? — питає. — Він каже, ніби пан йому

дозволив.

А пан все сміється, каже, що справді дозволив і сам ще прийде подивитися на ту роботу. Закінчив Іван комору обплутувати, тут і пан надійшов.

— Що ж, неси, — глузує пан, — як перенесеш, все твоє буде!

Зігнувся Іван, підсунувся під мотуззя, а потім підвівся, підняв комору на плечі і пішов. Люди дивуються, а хлопець іде до батькового городу та там комору і становить. Є тепер в батька хліб на довгі роки!

Панові вже не до сміху, комори із збіжжям шкода, та нічого не вдієш!

А Іван батькові уклонився й каже:

— Живіть щасливо, а я піду по світу силу свою поспитати.

Попрохав коваля викувати йому довбню семипудову і з нею пішов.

Іде Іван лісом, бачить — заєць біжить. Хотів його забити, а заєць каже:

— Не бий мене, краще я тобі дам на службу моє зайченя, може, стане в пригоді!

Взяв малого зайчика, іде далі. Надибав лисицю і ту хотів забити, а вона відпросилася і мале лисиченя на службу дала. Потім ще вовка зустрів і від того взяв вовченя, а наостанку ще й від ведмедя дістав малого.

Так і пішов він по світу із своїми звірами. Ходив собі довго і дійшов якось до перехрестя доріг. Стоїть на тому перехресті стовп, а на стовпі написано: "Праворуч підеш — щастя буде, ліворуч підеш — добре буде, а просто підеш — смерть буде". Він і пішов просто.

Тільки недалеко відійшов, біжать назустріч люди й гукають:

— Не йди цією дорогою, вертай назад! Ми здуру пішли, бо читати не вміємо. Тут страшний шестиголовий Змій живе, і щодня йому на споживу людину дають. Сьогодні повезуть на вечерю королівну, бо набридло проклятому мужицьке м'ясо.

— Нічого, — каже Іван, — піду далі.

Побігли люди геть, а він далі попростував. Іде собі, дивиться — навколо скрізь кістки людські лежать, і що далі, то більше отих кісток. Дійшов Іван до величезної гори кам'яної, не видно в ній ні печери, ні дверей, одна лише щілиночка, ніби гора тріснула.

Аж ось незабаром приїхала карета, фурман коні випріг, не оглядаючись, утік. Підійшов Іван до карети, а там сидить королівна, чорною хусткою вкрита, і плаче. Заговорив він до неї, вона зраділа, що жива людина тут із нею, підняла хустку, та як побачила купи людських кісток, то так і зомліла.

Тут сонце до обрію скотилося, стала гора тріщати, стала щілина роздаватися. Стиснув Іван в руках свою довбню семипудову, причаївся біля щілини, бачить — Змій одну голову висовує. Як вдарить Іван по ній довбнею, так і одбив голову. Змій другу голову висовує, а Іван і цю відбив.

І так усі шість голів одбив, повирізував з них язики і в хустку зав'язав. Та сам втомився дуже, ліг і заснув богатирським сном. І всі звірі його заснули.

Вранці приїхав фурман по карету, бачить — спить у ній королівна живісінька, а під горою хлопець спить і шість голів Змієвих лежать. Тут фурман хлопця сонного забив, Змієві голови забрав і королівну збудив:

— От бачиш, — каже, — Змій цього хлопця забив, а я Змієві голови відрубав і тебе врятував. Тепер твій батько тебе заміж за мене віддасть.

І повіз він її до батька.

Прокинулись звірі, глянули — їхній хазяїн убитий лежить. Що робити? Тут зразу побігли звірі у дрімучий ліс непрохідний до чудесного джерела із водою живущою та гоящою. Бризнули на свого хазяїна живущою водою, він одразу й ожив, ніби прокинувся. Коли бачить — нема ні Змієвих голів, ані королівни, тільки хусточка лежить, що в ній Змієві язики зав'язані. Взяв він цю хусточку і пішов до міста, де та королівна жила.

Приходить до міста, а тут люди на вулицях ходять, радіють, що нема вже страшного Змія. І розповідають люди Іванові, що то фурман Змія вбив і королівну врятував, і тепер король за нього дочку заміж віддає.

Пішов тоді Іван просто до королівського палацу. Іде разом з своїми звірами, всі бояться, з дороги відступаються. Так і заходить він у королівські покої. А там уже гості зібралися. Сидить король, і той фурман біля нього, а королівна поруч сумна та заплакана.

Став Іван перед королем і каже:

— Я Змія забив, а то сидить лиходій і облудник!

— Брешеш! — кричить фурман. — Ось і голови Змієві, що я одрубав!

Іван і каже: — А язики в них є?

Кинулись дивитись — а голови без язиків! Фурмана схопили і у в'язницю кинули. Король з радістю віддав дочку за Івана-богатиря, і стали вони жити в щасті та згоді.

ПРО ПАНА-КАПІТАНА

Був, де не був, один пан-капітан, який любив хвалитися великою силою. Раз він привів до кузні коня, аби підкувати, і каже ковалеві:

— Гей, слухай сюди! Зроби дві підкови для мого коня, та щоб вони обидві були з доброго заліза! А ще — роби швидко, бо я збираюся на лови.

Коваль одразу взявся до роботи. Постукав, постукав — одна підкова

уже є!

Пан-капітан узяв її до рук — підкова розламалася.

— Слабе залізо! Давай ліпше!

Коваль посміхнувся. Почав кувати знову. Коли була підкова готова, подав панові.

Пан-капітан її лише зігнув. І наказує:

— З твердішого, твердішого заліза!

Коваль зробив ще одну підкову.

Вхопився пан ламати її. Витискує із себе всі сили — підкова і не гнеться.

— Може бути! — каже. — Тільки швидше куй, бо мене вже чекають на лови.

Кінь стоїть підкований, б'є по землі копитами. Коваль чекає плату. Пан-капітан вийняв золотого і дав ковалеві:

— За добру роботу!

Але коваль каже:

— Пане-капітане, ваш золотий слабий! — і зламав монету, якби була зі скла.

Придивився пан до коваля. Вийняв ще два золоті. Коваль склав їх разом і зігнув.

— І ці не годяться!

Пан-капітан дуже здивувався. Та що мав чинити? Вийняв із кишені вже три золоті.

Коваль підкинув гроші на долоні та й каже:

— Ці вже добрі!

І пан-капітан більше не хвалився великою силою.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змій, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину.

Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали городяни, треба й йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змій її й полюбив. От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього:

— Чи є, — каже, — на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже, — такий — у Києві над Дніпром... Як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як

набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюся за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, — тільки один голубок. Вона згодувала його за щасливої години, ще як у Києві була. Думала- думала, а далі і написала до отця.

— От так і так, — каже, — у вас, тату, є в Києві чоловік на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, таточку, і словами, і подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово! Я за нього і за вас буду довіку богу молитися.

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ї та й побачили голубка.

— Татусю, татусю! — кажуть. — Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину.

— Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото сяк-так порадились та й послали до нього самих старих людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері зо страхом та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мне руками дванадцять кож, тільки видно, як коливає отакою білою бородою! От один з тих посланців: "Кахи!"

Кожум'яка жахнувся, а дванадцять кож тільки трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не

йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

— Ну, для вас я вже зроблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж, — каже, — мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

— А що, Кирило? Прийшов битися чи миритися?

— Де вже миритися? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змій, як вогонь горить, — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакус з води проклятий ірод, і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхас, аж захлинається, проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, молебні правлять, а по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли ж зміюка — бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками: "Слава тобі, господи!"

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватьс тс урочище в Києві, де він жив, Кожум'яками.

ЛИСИЦЯ І КІТ

Якось у лісі здибалися лисиця з котом. Кіт уклонився їй низенько й мовив:

— Добридень, лисичко-сестричко. Як ся масш у тяжкі часи?

Лисиця подивилася на котика згорда й не знала, чи варто йому відповідати. Вона крикнула:

— Як ти смієш, дурню, про таке мене питати?! Котюга нещасний! Ти вчений хоч трохи?

— Та вчений, лисичко...

— Хто тебе вчив?

— А біда, лисичко.

— Що вмісш робити?

— Ну, скочити на дерево і врятуватися від псів, коли вони женуться за мною.

— Все то є дурниці... Я, ади, добре вивчена. А опріч того, маю мішок хитрощів. У тебе їх немас і ніколи не буде. Ходи зі мною й дечого навчишся...

Раптом показався мисливець із псами.

Кіт скочив до дерева, видряпався по стовбуру і сховався між гіллям. Лисичка-сестричка попала псам у зуби. Кіт гукнув з дерева:

— Пані лисице, розв'яжіть мішок із хитрощами!

Лисичка не озвалася, бо вже не було як: язик задубів, очі посоловіли.

ПРО КЛЕПКИ І БОЧКУ

Давно-предавно в зеленій діброві виріс товстий і високий дуб.

Почав дуб з роками старіти й відсихати. Чоловік зрубав його і привіз до майстра.

Бондар поколов дуба і натесав клепок. Клепки одну до одної зв'язав обручами, приладив денце — і бочка готова. Кожний з перехожих, хто бодай одним оком глянув на ту бочку, казав: "Бочка добра!"

Але недоглянув її чоловік: клепки порозсихалися, обручі поіржавіли і порвалися. Розпалася бочка...

Рознесли діти обручі, які ще були цілі, ганяють їх по вулиці. Клепки валялися у газди по обійстю; а потому, як йому набридло шпортатися об клепки, зібрав їх на дровітню й пустив на вогонь. І більше про бочку не згадував ніхто — ніби її на білому світі ніколи не було.

Пригода означає:

бочка — одна родина. Клепки — батько й мати, їхні діти. Обручі — родинність, що держить усіх разом.

Доки клепки мали добрі обручі — була добра бочка. Як обручі порвалися, тоді все пропало.

І в родині: доки її держить приязнь та братерство — живуть усі в злагоді. Коли зв'язки слабнуть, усі розходяться по світу — родина розпадається...

КОЛОБОК

Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились вже до того, що не стало у них і хліба — й їсти нічого. Дід і каже:

— Бабусю! Піди у хижку та назмітай у засіці борошенця, та спечи мені колобок.

От баба так і зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок і положила на вікні, щоб простиг. А він з вікна — та на призьбу, а з призьби — та на землю, та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а назустріч йому зайчик.

— Колобок, — каже, — колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

— Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить, — зустрічає його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить, — зустрічає його ведмідь.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісні заспіваю!

— Ану!

Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

Та й маху! Біжить та й біжить, зустрічається з лисичкою.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

Я по коробу метений,

На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!

— Ану-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мені чутніше було.

От він сів та й давай співати:

Я по коробу метений,
На яйцях спечений...

А лисичка його — гам! Та й проковтнула.

ПРО ДЕСЯТЬ КОРІВ

Жили собі чоловік і жінка. Вони були бідні — мали тільки одну корівчину.

В них народилася дитина, і чоловік пішов до попа, аби охрестив її. Піп, який дер з живого і мертвого, заправив такі гроші, що чоловік зашкрябав потилицю:

— Бійтеся бога, отче, де я візьму вам такі гроші? У мене коло хати — одна корівчина.

Піп подумав і сказав:

— Веди сюди корову.

Чоловік зажурився. Та що мав робити? Привів корівчину.

Піп сидить на ганку, попиває каву і розраджує його:

— Не журися, брате, я помолюся богу, і він дасть тобі за це вдесятеро більше.

Піп охрестив дитину, і чоловік так тішився нею, що забув про корову.

Але одного разу увійшла на подвір'я його корівчина та й привела ще десять попівських корів. Пастух хотів їх вигнати, а чоловік сказав:

— Це мої корови!

Прийшов сам панотець.

— Віддай корови, чоловіче, — каже біднякові.

А чоловік хитро посміхнувся:

— Вони мої, панотче. Ви ж сказали, що бог дасть мені вдесятеро більше. Ваше слово сповнилося.

І піп поплентався додому замість своїх корів, а пастух за ним.

КОРОЛЬ І ПЛАВУНЧИК

Король кожний день їздив на полювання, бив із мушкета оленів.

Одного разу олень дуже утікав. Завів ловця у велику хащу, що той не міг вийти.

Їде король, блудячи, і приходить на одну поляну. А там, на полянці, стояла хатка вугляра, котрий палив із дерева вугіль.

Король каже:

— Чоловіче добрий, покажи дорогу, бо я заблудився. Але спершу дай мені переночувати.

— Спати будете хіба на горищі, — відповів вугляр. — Бо у хаті жінка, а їй на часі родити дитину.

Король виліз на горище хати. Але не спав до ранку. Він чув, як на горищі сови говорили. Весь час питала одна одну:

— Чи вже є дитина?

— Ще не є!

— Добре, що не є: якби хлопчик тепер народився, то виріс би п'яницею.

Через малий час сова питає знову:

— Чи вже є?

— Ще ні!

— Добре, що нема, бо коли б той хлопчик народився цієї хвилини, то під час весілля скочив би у воду.

Гукає сова втретє:

— Чи вже є?

— Вже є!

— Щасливий народився, бо візьме за жінку дочку короля. Якраз і в палаці народилася дитина — має король дочку!

А король, коли таке почув, то вже ледве дочекав до ранку. Рано спустився із горища, а вуглярева жінка вмерла, зосталася дитина сама.

Король каже:

— Чоловіче добрий, продай ти мені хлопчика. Мати його вмерла, то що з ним будеш діяти?

Вугляр відповів:

— Я знаю, що в палаці було б йому ліпше, як у лісі. Коли хочете — беріть.

Другого дня король прислав солдата. Той заплатив вугляреві гроші, взяв дитину в кошика. Але коли переходив річку, то кинув хлопчика у воду, як наказав король.

Дитина не втопилася, а в кошику плила за водою.

Один рибар побачив її і приніс додому:

— Ну, небого жоно, тепер і в нас буде син — Плавунчик, бо на воді приплив.

Жінка зраділа хлопчикові та почала його годувати. І дитина помалу росте.

Через кілька років приїжджає король на коні до того рибаря. Сів собі у холодок і каже, що випив би свіжої води. Рибар покликав хлопця.

— Гей, Плавунчику!

— Що, няньку?

— Біжи до криниці та принеси свіжої води.

Король напився й похвалив:

— Спритний у вас син! Чому ім'я хлопцеві — Плавунчик?

І рибар йому все розповів, як сталося з Плавунчиком.

Король здогадався, що то була дитина, котру кинув у воду солдат.

А хлопець мав уже сімнадцять років. Король нараз написав листа і сказав Плавунчику, щоб ніс до королеви. В листі було написано: "Коли хлопець принесе листа, замкни його в темницю".

Плавунчик не читав, а поспішив до королеви. Ішов хащами, пустами. Раз бачить — стоїть жінка у білій одежі, його маточка. А то була сама сонцева мати. Вона зраділа хлопцеві:

— Дорога моя дитино, уже тебе бачу другий раз! Куди ти біжиш?

Хлопець тільки показав листа. Жінка прочитала і сказала:

— Вже ніч, як підеш? Переспи тут, під буком.

Простелила свій фартух, і він переспав.

Рано жінка хухнула на лист і все стерлося. Сама написала кров'ю зі свого пальця: "Коли до тебе прийде оцей хлопець, скоро справляй весілля, і доки я приїду, аби були вінчані з нашою дочкою".

Королева глянула на лист і впізнала руку свого чоловіка. Прочитала й повінчала хлопця із власною дочкою. А то була суджена Плавунчика, котра народилася тої хвилини, коли й він.

Король вертається і бачить: Плавунчик із принцесою тримаються за руки і ходять замковим двором.

— Що ти наробила? — крикнув на королеву.

А та показує листа, що він власною рукою написав.

Король на те не сказав нічого, лише дає хлопцеві наказ:

— Будеш жити з моєю дочкою, як принесеш від Діда-Всевіда три золоті волоси.

Плавунчик зібрався і йде шукати того діда.

Приходить до якоїсь чужої держави. Бачить, що тут люди зібралися довкола колодязя й поговорюють:

— Новий колодязь, а води нема!

Плавунчик поклонився. Люди його питають:

— Куди йдеш, чоловіче?

— Іду я далеко, до Діда-Всевіда!

— Спитай, чи в цьому колодязі буде колись вода.

Хлопець пішов далі. Приходить він до річки. І питає його перевізник:

— Куди ти йдеш?

— До Діда-Всевіда.

— То спитай про мене, доки я ще буду перевізником.

Плавунчик іде дорогою. Дивиться, а він уже в державі, де люди посідали під одною яблунею і говорять так:

— Красна яблуня, але чомусь не родить.

Побачили хлопця і питають:

— Куди йдеш, чоловіче?

— Ой, далеко, до Діда-Всевіда.

— То спитай, чи буде наша яблуня колись родити яблука. Як вернешся, то розкажеш нам.

Іде Плавунчик далі. Заходить він у великі пустища. Нараз бачить — дуже світла хижа. Заходить до хижі, а там сонцева мати. Вона йому зраділа:

— Люба моя дитино, вже третій раз із тобою бачуся. Скажи, в якому ділі ходиш?

Хресник почав казати, що йому потрібно три золоті волоси від Діда-Всевіда, а ще має дізнатися, чому в однім колодязі не з'являється вода, доки буде на такій і такій ріці чоловік перевізником та коли красна яблуня почне родити яблука.

Сонцева мати відповіла:

— Іди, синку, під постіль і спи.

Нараз вертається до хати старий дідо. А то було сонце. Коли воно заходить — старіє, а коли сходить — молодіє.

Дідо поклав голову матері на коліна і міцно заснув.

Мати висмикнула з нього один золотий волос і кинула за постіль Плавунчикові. Дідо підхопився:

— Мамко, чому ти мене смичеш?

— Синку, любий! Ти собі заснув, а мені приходять на очі страхи. Показалося тепер, що в одній державі зібралися люди і гадають — чи у їх колодязі буде колись вода?

— Мале діло — помогти колодязеві. На нору сіла жаба. Жабу треба вийняти, і в колодязі появиться вода.

Дідо заснув знову. А мати висмикнула з нього другий золотий волос і кинула Плавунчикові.

Дідо крізь сон питає:

— Чому мене смикаєш? Я так натомився, а ти мені не даєш спочити.

— Ой, дитино, йде мені на очі: один чоловік возить човном людей і кожного питає, доки він ще буде перевізником.

— І тут мале діло: доки не поставить на весло другого чоловіка, дотих й буде возити він сам.

І дідо спить далі.

А сонцева мати витягла третій волос і пустила хлопцеві за постіль.

Дідо пробудився і сердито каже:

— Чому ти мене смикаєш?

— Іде мені на очі: стоять собі люди коло одної яблуні і ніяк не можуть розсудити — коли та красна яблуня буде родити?

— Невелика хиба і у тої яблуні: її коріння вперлося у камінь. Треба викопати камінь, і яблуня почне родити яблука.

Надходила вже днина. Дідо-Всевідо каже:

— Вставати б та йти геть, бо в одній державі жона дуже плаче за чоловіком Плавунчиком. Іду їй сльози висушити і потішити її.

Зібрався і пішов. А Плавунчик красно відклонився від своєї маточки і йде собі додому з трьома золотими волосинами.

Приходить до людей, що стоять коло яблуні:

— Спитав Діда-Всевіда?

— Де б не спитав... Невелика хиба вашій яблуні: її коріння вперлося у камінь. Вийміть того каменя, і яблуня буде красно родити.

Плавунчик дочекав, доки камінь вийняли. Яблуня одразу розцвіла і повеселіла.

Люди так зраділи, що дали подорожньому пару добрих коней та віз срібла-золота.

Приїхав Плавунчик і до перевізника:

— Чи ти спитав про мене?

— Спитав... Перевезіть — і тоді скажу.

Перевізник його перевіз. Плавунчик гукнув:

— Сказав Дідо-Всевідо, що доки не поставите другого чоловіка на весло, дотих будете перевозити самі!

Подорожує далі. Приїхав кіньми до людей, що чекали його при колодязі.

— Ну, чи ти спитав?

— Спитав... На норі жаба. Жабу треба вийняти, і в колодязі появиться вода.

Ці люди теж дали йому два коні та віз срібла-золота.

Їде Плавунчик далі. Приїжджає у свою державу.

Жінка його побачила і радісно вибігла назустріч. Минуло вже чотирнадцять років, як Плавунчик пустився у світ, — де би не раділа! Зайшли вони у замок.

А король питає:

— Чи ти приніс три золоті волоси від Діда-Всевіда?

— Приніс, але про себе!

Плавунчик від тих волосин почув велику силу і не боявся короля.

— А хто тобі дав стільки срібла й золота?

— То дідова робота. Ідіть і ви, може, і вам дасть.

Король зібрався у дорогу. Приходить він до тої ріки, де був перевізник, везеться через воду. Перебрався до другого берега. Тоді перевізник передав йому весло і вискочив із човна.

Король і понині зостався на ріці, коли ще не вмер.

КОТИК І ПІВНИК

Був собі котик та півник, і були вони у великій приязні. Котик було на скрипочку грає, а півник пісеньки співає. Котик було йде їсти добувати, а півник вдома сидить та хати глядить. То котик було, йдучи, наказує:

— Ти ж тут нікого не пускай, та й сам не виходь, хоч би хто й кликав.

— Добре, добре, — каже півник, зачинить хату та й сидить, аж поки котик вернеться.

Навідала півника лисиця та й надумала його підманити. Підійде під віконце, як котика нема дома, та й підмовляє:

— Ходи, ходи, півнику, до мене, що у мене золота пшениця, медяна водиця.

А півник їй:

— То-ток, то-ток, не велів коток!

Бачить лисиця, що так не бере, прийшла раз уночі, насипала півникові попід вікном золотої пшениці, а сама засіла за кущем. Тільки що котик вийшов по здобич, а півник одсунув кватирку та й виглядає. Бачить: нікого нема, тільки пшеничка попід вікном розсипана. Понадився півник: "Піду-но я трошки поклюю, нікого нема, ніхто мене не побачить, то й котикові не скаже".

Тільки півник за поріг, а лиска за нього та й помчала до своєї хати. А він кричить:

— Котику-братику,
Несе мене лиска

По каменю-мосту
На своєму хвосту.
Порятуй мене!

Котик поки почув, поки завернувся — далеко був, — то вже й опізнився лиску доганяти. Біг-біг, не догнав, вернувся додому та й плаче, а далі надумався, узяв скрипку та писану кайстру[1] та й пішов до лисиччиної хатки.

А в лисиці було чотири дочки та один син. То стара лисиця на влови пішла, а дітям наказала півника глядіти та окріп гріти, щоб ото вже, як повернеться, зарізати його та обпатрати.

— Глядіть же, — наказала, — нікого не пускайте.

Та й пішла. А котик підійшов під вікно та й заграв, ще й приспівує:

— Ой у лиски, в лиски новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко, ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися:
Чи хороше граю!

От найстарша лисичівна не втерпіла та й каже до менших:

— Ви тут посидьте, а я піду подивлюсь, що воно там так хороше грає?

Тільки що вийшла, а котик її — цок у лобок та в писану кайстру! А сам знову грає:

— Ой у лиски, в лиски новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко, ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися:
Чи хороше граю!

Не втерпіла й друга лисичівна та й собі вийшла, а він і ту — цок у лобок та в писану кайстру! Так усіх чотирьох виманив. А синко Пилипко ждепожде сестричок — не вертаються. "Піду-но, — каже, — позаганяю, а то мати прийде, битиме".

Та й вийшов з хати. От котик і його — цок у лобок та в писану кайстру! А потім почепив кайстру на сухій вербі, сам у хату, знайшов півника, розв'язав, взяли вони вдвох усю лисиччину страву поїли, горщика з окропом вивернули, горшки-миски побили, а самі втекли додому. Та вже потім півник довіку слухав котика.

---

1 Кайстра — торба.

ПАН КОЦЬКИЙ

Одного чоловіка був кіт старий, що вже нездужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивів у ліс, думає: "Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, — нехай лучче в лісі ходить". Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до нього лисичка та й питає його:

— Що ти таке?

А він каже:

— Я — пан Коцький.

Лисичка каже:

— Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Ото веде його лисичка до своєї хати, — так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От колись зайчик побачив лисичку та й каже їй:

— Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому каже:

— Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Засць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові. Зійшлись докупи, стали думати: як би тут побачити пана Коцького — та й кажуть:

— А зготуймо обід!

І взялися міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

— А я піду по буряки, по картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Засць:

— А я капусти.

От подобували всього, почали обід варити. Як зварили, стали радитись: кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

— Я не підбіжу, як доведеться втікати.

А кабан:

— А я теж неповоротний.

Вовк:

— Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходиться.

Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігла та й дивить-

ся, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

— А чого ти прийшов?

Він каже:

— Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона каже йому:

— Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Зайчик прибігає до них та й хвалиться:

— Ховайтесь, казала лисичка, бо пан Коцький як прийде, то й подушить нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риється у хамло[1], а зайчик лізе в кущ. Коли це веде лисичка пана Коцького. Доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ма-у!.. ма-у!.. ма-у!..

А ті думають: "От вражого сина син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!"

Ізліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за ушами лящить. А як наївсь, то й простягсь на столі. А кабан лежав близько стола в хамлі, та якось комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і повернув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться, та навтіки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево й подрався туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву та до того доліз, що й дерево не здержало, — так він додолу впав — гуп! та просто на вовка, — мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дремснуть, то тільки видко; а засць і собі за ними — забіг не знать куди... А потім посходились та й кажуть:

— От який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

КОЗА-ДЕРЕЗА

Були собі дід та баба. Поїхав дід на ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, а рано на другий день посилає дід старшого сина ту козу пасти. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати додому. Тільки до воріт став доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

1 Хамло — дрібні галузки і хмиз.

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, — тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядас, та й прогнав його.

На другий день посилас другого сина — меншого. Пас, пас хлопець козу аж до вечора та й став гонити додому. Тільки став до воріт доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, — тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилас вже жінку. От вона погнала козу, пасла весь день; ввечері стала доганяти до двору, а дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, — тільки пила, тільки й їла!

От дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов; став на воротях у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж, став козу різати, а вона вирвалась та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку, — вона туди вбігла та й заховалась на печі.

От прибігас зайчик, коли чус — хтось с в хатці. Зайчик і питається:

— А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

— Я, коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, —
Тут тобі й смерть.

От зайчик злякався, вибіг з хатки, сів під дубком. Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А ведмідь:

— От я його виженў!

Побіг до хатки:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я, коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету, —
Тут тобі й смерть!

Ведмідь і злякався.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

От ізнов пішов зайчик, сів під дубком та й плаче. Коли йде вовк і питається:

— А чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А вовк:

— От я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

— Отже, вижену.

Побіг вовк до хатки та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я, коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, —
Тут тобі й смерть!

Вовк і злякався.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче. Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається:

— А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А лисичка:

— От я його вижену!

— Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав — не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

— Отже, вижену.

Побігла лисичка до хати та:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я, коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету, —
Тут тобі і смерть!

От лисичка теж злякалась.

— Ні, — каже, — зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче. Коли це лізе рак-небо-рак та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить?

А рак:

— От я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!

— Отже, вижену!

От поліз рак у хатку та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я, коза-дереза,

За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету, —
Тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе на піч та:

— А я, рак-неборак,
Як ущипну, — буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замекає, та з печі, та з хати — побігла, тільки видно! От тоді зайчик радий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує. Та й став жити в своїй хатці.

ЯК ВОВК ЗАБАЖАВ КОЗЕНЯТ

Дика коза збудувала собі хатку і вивела собі там діти. Коли виходила з дому пастися, то наказувала дітям, щоб вони нікому не відчиняли дверей. Пішла коза по лісу, напаслася досить, вернулася додому, підійшла до дверей і заспівала:

Діточки мої, козеняточка,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша матінка прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята, почувши материн голосок, кинулися вмить до дверей і відчинили. Коза увійшла, нагодувала діти молоком і знов побігла пастися.

Вовк підслухав, як коза співала, тільки не второпав гаразд, як вона голосила. Трохи згодом підійшов він до козиної хатки і затяг пісню своїм невдалим вовчим голосом:

Козеняточка, мої хлоп'яточка,
Відсувайтеся, відчиняйтеся!
Ваша мати прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята пізнали, що то не материн голос, і кажуть вовкові:

— Не відчинемо, не матінчин голосок. У нашої матусі голосок тоненький.

Вовк одійшов від козиної хатки, сів за кущами, посидів трохи, поміркував і знов пішов до козенят. Підійшов до дверей і затяг тонким голосом:

Козеняточка, мої діточки,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша мати прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята кинулися до дверей відчиняти, та в сам час схаменулися, розшолопали, що вовк не так приспівує, та й голос його нерівний, трохи грубий. Тоді вони відповіли йому так:

— Не відчинимо, не матінчин голосок. У нашої матінки голосок тонший, та й вона не так співає.

Вовк з досадою пішов від хатки. Відійшов геть за кущі неподалік від козенят і сів там піджидати, поки не прийде коза, щоб підслухати, як вона буде співати, і щоб і собі перейняти її голос та приспів. Незабавки прийшла коза і заспівала:

Діточки мої, козеняточка,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша матінка прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята пізнали свою матінку, відчинили їй і сказали, що до них хтось приходив та хотів їх обманити. Коза нагодувала діти і приказала їм, щоб вони нікому не відчиняли, щоб не помилилися, розповіла їм, як вона буде приспівувати надалі. Коза переночувала дома, а на ранок, ледве зазоріло, побігла пастися. Вовк, діждавши ранку, став придумувати, як би то йому умудритися, щоб свій голос підвести під козиний, а далі почав пробувати свій голос. Завив раз — дуже грубо; завив другий раз — також не підходить під козиний голос. Затяг третій раз найтоншим голосом, яким міг, а все ж таки не підходив під козиний голос.

Бігла мимо лисиця, почула вовче виття і спинилася. Підійшла ближче до вовка і питає:

— Чого ти, вовче, висш? Чи так зголоднів?

— Та це я, лисичко-сестричко, пробую свій голос. Надибав козину хатку та й ніяк не можу добратися до козенят, не відчиняють кляті дверей, пізнають по голосу, що не їх мати. Тому я хочу підібрати ноту, щоб заспівати по-козинячому.

— Ні, вовче, з цього нічого не буде. Коли хочеш посмакувати козятини, то попроси мене, я тебе навчу.

— Навчи, будь ласка, я тобі віддячуся.

— А що ж ти мені даси?

— Як доберуся до козенят, то й тобі одно віддам.

— Ні, я на те не пристану. Коли там діло буде, а я зараз їсти хочу. Ти принеси мені гуску, тоді навчу тебе, як голос поправити.

Вовк згодився, побіг добувати гуску. Довгенько вовк никав понад річкою в очереті, все підкрадався до гусей і аж надвечір піймав одну гуску. Вмить примчав до лисиці, віддав їй подарунок і каже:

— Ну, тепер, сестричко, навчи, як поправити голос.

— А ось що, вовче: іди ти до коваля і попроси його, щоб він тобі наставив голос. Тоді ти будеш уміти співати по-козинячому.

— А де ж я буду того коваля шукати?

— А он там край села стоїть кузня, туди і йди просто.

Вовк послухав лисиці, пішов до коваля. Підійшов до кузні і каже:

— Чоловіче, настали мені голос, щоб я міг співати по-козинячому.

— А що ж ти мені за те даси?

— Та я ж не знаю, що ти з мене візьмеш. Грошей у звірів не буває, а подаруночок який-небудь принесу тобі.

— А от що, вовче, принеси мені пару гусей, тоді я наставлю голос. Тільки щоб гуси були живі.

Вовк пішов до річки і почав увихатися по берегу в очеретах. Заляпався бідняга по самі вуха, а таки піймав пару гусей, узяв їх за крила і повів до коваля. Вовка брала оскома на гусей, хотілося самому їх попоїсти, та треба було добитися свого. Приніс гуси до коваля і каже:

— Ну, чоловіче, подарунок тобі я вже приніс, стали швидше мені голос.

— Добре, вовче, тепер можна братися за роботу. Ти, вовче, присунься ближче до ковадла, висолопи якнайдужче язик та заплющ очі, а я зараз прилагоджу все, що треба.

Вовк підійшов до ковадла, висолопив язик, заплющив очі і стояв як укопаний. Коваль ухопив швидко щонайбільший молот та як торохне вовка по лобі! Той бідак і не ворухнувся. Коваль стягнув тоді з вовка шкуру, відвіз до міста і продав за 10 карбованців, а гуси лишив собі на заріз.

Так козенята лишилися живі й здорові.

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

Плавав лебідь на воді понад берегом, зігнувши шию, дивився у воду. Пливла мимо нього щука, зупинилась і питає:

— Скажи, будь ласкавий, де ти буваєш, коли річка замерзає?

— А навіщо тобі знать?

— Та я хотіла на зиму куди-небудь утекти, а то під льодом доводиться задихатися без свіжого повітря.

— Я на зиму лечу звідси в теплий край та і живу там до весни.

— Візьми і мене з собою, — сказала щука.

— А чого ж, про мене — все одно, хочеш, так подамось разом, веселіше буде.

Почув їхню розмову рак і каже:

— Візьміть і мене.

— Ну так що ж, хочеш, одправляйсь і ти з нами, гуртом веселіше буде; діждемо осені, я вам тоді скажу, коли летіти.

Лебідь, бач, думав, що як вони плавають у воді, то вміють і літать у повітрі.

Минуло літо, настала осінь, лебідь і каже:

— Ну, пора летіти у вирій, збирайтесь на завтра, після обіду рушимо в дорогу.

Щука оповістила рака. Рак подумав і каже:

— А як же ми, сестро, будем на сухопутті жить без їжі? Давай візьмемо з собою на дорогу харчів, щоб нам вистачило до теплого краю.

— А як ми візьмем? — спитала щука.

— Та давай ми нагрузим харчами візок, впряжемося в нього і подамось. Запросимо і лебедя за компанію, то він нам поможе, втрьох потягнем за собою харчі.

Рак і щука добули воза, насукали з трави посторонок і чекають лебедя. На другий день прилетів лебідь і каже:

— Ну, ви тут готові, а то я вже лечу!

— Готові, готові, тільки ти, будь ласкавий, поможи нам віз везти, давай ми всі трос впряжемось і подамося.

— Добре, чіпляйте посторонку мені за ногу.

Рак прив'язав лебедя за ногу. Свою посторонку взяв у клешні, а щука за третю учепилась зубами.

— Ну, разом! Рушай!

Рак шарпнув назад, хвостиком замелькав, щука стрілою розігналась у воду, на глиб, а лебідь, замахавши крилами, рвонувсь угору; обірвались усі посторонки, не дали возові ходу. Хто з них був винен, а хто прав, цього ніхто не знав і судити їх ніхто не став. Тільки жаби добре насміялись і немало дивувались, чого рак і щука не за свое діло брались.

ЯК ЛЕВ УТОНУВ У КОЛОДЯЗІ

Давним-давно колись у дрімучих лісах появився лев, та такий величезний та грізний, що, бувало, як заричить, так усі звірі тремтять, як осиковє листя. А як побіжить, бувало, на роздобичу,

так усіх, хто б йому не попався по дорозі, розриває на шматки і кидає. Наскочить, бувало, на табун диких свиней і всіх подушить. Мало яка втече од нього, а собі для їжі він брав тільки одну. Звірі з переполоху не знали, що їм робити. Зібрали громаду і почали радитися. От ведмідь і каже:

— Знаєте що, панове? Лев щодня задирає нас не менше, як по десять штук, а іноді і двадцять штук перепсує, а з'їдає мало, одного або двох, не більше, а останні гинуть дарма, бо він кожного разу хватається за свіжину, вчорашнього не стане їсти. Так от, давайте ми його урезонимо.

— Піди, попробуй побалакай з ним! — обізвався вовк. — Він наших речей і слухати не буде. Усіх наших посланців розтерзає на куски, і тим діло кінчиться.

— А от спробуймо, що воно вийде! — каже ведмідь. — Тільки кого б нам послати до нього?

— Іди ти, ведмедю, — сказав вовк, — ти більший од усіх і сильніший.

— Куди там моя сила годиться! Все одно я його не здолаю, як він кинеться на мене; так що сила моя тут ні до чого. Краще ти, вовче, йди, ти нагс меткіший од мене.

— Що з того, що я меткіший? Що ж ти думаєш, що я встигну втекти од нього, коли він кинеться доганяти мене? Тут треба придумати що-небудь інше, а сила наша і моторність не поможе.

Виступив олень і каже:

— Знаєте, що? Тут треба зуміти до лева підступити, із чого розмову почать, щоб він одразу не розгнівався.

— Ну так іди ти, оленю, коли ти такий розумний.

— Та я сам за це діло не берусь, а я тільки так кажу, що з левом балакать запросто не можна, бо не з своїм же братом. Треба зуміти до його підійти.

— А кого ж ми повинні послати, на твою думку?

— Та, по-моєму, давайте пошлемо лисицю. Вона здатна на хитрощі, може, вона зуміє підлеститись до лева і розкаже йому, в чім річ.

— Добре ти придумав, — гукнули всі звірі, — вона зуміє до нього підійти.

Позвали лисицю, ведмідь і каже:

— Лисичко, треба тобі йти до лева побалакати з ним, урезонити його якось, а то сама бачиш, що він нас переводить дарма.

— А що ж, я хіба у бога теля з'їла, чи що? Хай хто-небудь інший піде. Коли ніхто не хоче йти, так давайте вимірямося, кому припаде йти, той нехай і йде.

— Ні, лисичко, так не вийде діло; бува припаде йти тому, хто не зуміє

й слова промовити, що ж воно вийде? Він там з ляку наварнякає абичого і замість того, щоб випрохати у лева милості, ще дужче розгнівить його. Громада вирішила тебе, лисичко, послати, а не хочеш, то зараз же буде тобі смерть, розтерзаєм тебе на клоччя.

Лисиця засумувала, не знає, що їй робить. Не піти — біда, і піти — теж не мед. Думала, думала, а далі й каже:

— Ну, панове, піду, спробую; видно, моя доля така.

Довго лисичка никала по лісі, боялась підходити до лева; то в один кінець поверне, то в другий, і все придумувала, як одурити лева, бо видима смерть страшна була. А далі несподівано наткнулась на колодязь. Тут вона й подумала: "Краще я втоплюся, ніж живцем оддаватися в зуби паскудного кровопивця. То я одразу потону, захлинусь і без болю загину, а то буду терпіть муку, поки він мене не розтерзає".

Підійшла до колодязя, обійшла кругом, понюхала, заглянула в колодязь, а там вода далеко, далеко. Придивилась, аж звідти теж лисиця дивиться на неї. Вона одразу не догадалась, що то ж її відображення. Кивнула головою — і та кивнула, вона язик висолопила: "Е, стій! Це ж моя образина. Недарма кажуть, що подивись у воду на свою вроду. Спробую я одурити лева; якщо він цього не знає, то я його піймаю".

Од колодязя лисичка попрямувала прямо до лева. Вона трохи повеселішала і пішла швиденько, а було вже надвечір. Стала лисиця наближатися до левових палат, аж звідти лев грізно ричить.

Злякалась лисиця, вклонилась низько та й каже:

— Ваша степенність, не веліть карати, веліть слово промовити, я вам розкажу, чого я до вас прийшла. Звірі послали нас аж трьох, двох зайців і мене, ще з самого ранку, щоб ми поздоровили вас з іменинами. Ішли ми до вашої милості швиденько. Нас перестрів якийсь звір, схожий на вашу милість, і питає: "Куди ви йдете?" А я кажу: "Ідемо до лева, нас звірі послали, щоб ми його з іменинами поздоровили". А звір той як закричить на нас: "Який там може бути лев? Я лев, мені всі повинні підкорятися; я вас не пущу, ви мої". Почала я прохати його: "Та як же так? Він нас дожидає, сьогодні він іменинник, незручно. Він на нас розгнівається і всіх подушить". А він каже: "Яке мені до того діло, що він іменинник? Я його з'їм, як захочу". Довго я умовляла його, щоб він одпустив хоч мене, ледве одпросилась.

Лев розсердився, забув про те, що він голодний, питає грізно: — Де той звірюка живе?

— Та він там живе, в кам'яних палатах.

Лев схопився та як заричить, аж луна по лісу розляглась, неначе в другому кінці лісу другий лев заричав. Лисиця й каже:

— Ваша степенність, чуєте, як він заричав? Це він вас дратує.

Лев іще дужче розлютився.

— Та я його, поганця, на шматки розтерзаю! Як він сміє суперечити мені? Це мій ліс. Ходім швидше туди, покажи мені, де саме він живе.

Лисиця повела лева до того колодязя.

Підійшли до колодязя, лев питає:

— Де він, покажи мені.

— Він тут, ось у цих кам'яних палатах, — каже лисиця, — я боюсь близько підходити, а то він мене з'їсть. Ви самі подивіться.

Лев підійшов, глянув у колодязь — аж звідти дивиться на нього лев! Він вискалив зуби, і той лев вискалив зуби. Він тоді ще дужче заричав та прямо у колодязь — плиг! Стіни були цементовані і далеко одна од другої, так що вибратися ніяк не можна було, ні за що було зачепитися. Лев бовтався там, поки й захлинувсь. А лисиця діждалась, поки лев утопився, а потім помчала до звірів.

До звірів лисиця наближалась така весела, що вони одразу помітили, що вона несе якусь радісну звістку.

Підійшла вона до них. Звірі й питають:

— Ну, що ж, була у лева чи й зовсім не ходила до нього?

— Ходила, тепер лева поминайте, як звали: він утопився, я його одурила.

— Як одурила?

Вона їм розказала все, як було. Звірі од радості аж підскакувати почали. Не можна було й пером описать їх радості.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА Й ВОВК-ПАНІБРАТ

Як була собі лисичка, та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка замерзла та й побігла в село вогню добувать, щоб витопити. Прибігає до одної баби та й каже:

— Здорові були, бабусю! З неділею... Позичте мені огню, я вам одслужу.

— Добре, — каже, — лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пиріжечки повибираю з печі!

А баба макові пиріжки пекла. От баба вибирає пиріжки та на стіл кладе, щоб прохололи; а лисичка підгляділа, та за пиріг, та з хати... Виїла мачок зсередини, а туди напхала сміттячка, — стулила та й біжить.

От біжить, а хлопці товар женуть до води.

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, лисичко-сестричко!
— Проміняйте мені бичка-третячка на маковий пиріжок!
— Добре, — кажуть.
— Тільки, — каже, — тепер не їжте, а як я вибіжу з села, то тоді.
От і помінялись. Лисичка за бичка — та в ліс... А хлопці до пиріжка — а там сміттячко...
От прибігла лисичка до своєї хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка — й їде. Аж біжить вовк:
— Здорова, лисичко-сестричко!
— Здоров, вовчику-братику!
— Де ти взяла бичка-третячка та санки?
— Зробила собі!
— Підвези ж, — каже, — мене, лисичко-сестричко!
— Е, куди я тебе візьму? Ти мені й санки поламаєш!
— Ні, — каже, — я тільки одну ніжку положу.
— Ну, клади!
От од'їхали трохи, вовк і каже:
— Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!
— Е, вовчику-братику, ти мені й санки поламаєш!
— Ні, — каже, — не поламаю!
— Ну, клади!
Вовк і положив. Їдуть, їдуть, коли це щось — трісь.
— Е, вовчику-братику, ти мені вже й санки ламаєш!
— Ні, лисичко-сестричко, то я орішок розкусив.
— Ну, гляди!
От їдуть...
— Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку! — каже вовк.
— Куди ти положиш? Ти мені санки поламаєш! Чим я тоді дровець привезу?
— Ні, — каже, — не поламаю.
— Ну, клади.
Вовк положив і третю ногу. Коли це — трісь!
— Ой, лихо! — каже лисичка. — Йди собі геть, вовчику, — ти мені санки поламаєш.
— Ні, то я горішок розкусив!
— Дай же й мені!
— Нема, — каже, — останній!..
Їдуть собі та й їдуть; вовчик і каже:
— Сяду я зовсім, лисичко!
— Куди ти сядеш, вовчику-братику? Й санки розламаєш!

— Я помаленьку, — каже.
— Ну, гляди!
От вовчик тільки що сів, а санки так і розпались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла та й каже:
— Піди ж, сякий-такий сину, дровець нарубай, і на санки вирубай, і приволочи!
— Як же я, — каже вовчик, — вирубаю, коли я не знаю, якого дерева?
— Е, сякий-такий сину! Як санчата ламать, так і знав, а дровець вирубать, то й ні!
Каришувала його, каришувала...
— Як увійдеш, — каже , — в ліс, то кажи: "Рубайся, дерево, й пряме, й криве! Рубайся, дерево, й пряме, й криве!"
Вовк і пішов.
От приходить в ліс та й каже:
— Рубайся, дерево, криве й криве!
Дерево й нарубалось. Таке корячкувате, що й на палицю не вибереш — не то на полозок. Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона як подивилась, давай його знов батькувати...
— Ти, — каже, — сякий-такий сину, не так казав, як я тобі веліла!
— Ні, лисичко-сестричко, я, — каже, — стояв та все казав: "Рубайся, дерево, криве й криве!"
— Е, бісів сину, й того недотепний. Ну, сиди ж ти тут, — я сама піду нарубаю.
Та й пішла.
От сидить вовк сам собі — так їсти хочеться! Обшукав він скрізь лисиччину хатку — нема нічого. Він думав-думав. "Давай, — каже, — з'їм бичка та й утечу!" От взяв проїв дірку у бичка, зсередини все виїв, а туди горобців напустив і соломою заткнув, а сам — драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла...
— Гей, бичок-третячок!
Аж бичок не везе. Вона його батогом. Як ударила, а віхоть соломи й випав; а горобці — хрррр!..
— А, сучого сина вовчик!.. Постій же, — каже, — я тобі згадаю!
Та й пішла.
Лягла на шляху та й лежить. Їдуть чумаки з рибою; вона притаїлась, — мов нежива. Чумаки дивляться — аж лисиця:
— Візьмім, — кажуть, — брати, та продамо, — буде за що хоч погрітися!
Скинули її на останній віз та й поїхали. Їдуть та й їдуть. А лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, та все кида по рибці на дорогу, все кида... От як накидала вже багато, тоді нишком і сама злізла. Чумаки

ж поїхали далі, а вона позбирала рибку, сіла та й їсть.

Коли це біжить вовчик:

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братику!

— Що ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибу, — каже, — їм.

— Дай же й мені!

— Піди собі налови.

— Та як же я наловлю, коли я не вмію?

— Ну, як знаєш, а я не дам і кісточки!

— Та хоч навчи мене, як наловить.

А лисичка й дума: "Постій же! Ти мого бичка-третячка з'їв — я тепер тобі оддячу!"

— А так, — каже, — піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст та потихеньку сиди й приказуй: "Ловись, рибко, мала й велика! Ловись, рибко, мала й велика!" То вона й наловиться.

— Ну, спасибі за науку! — каже вовчик.

От прибігає вовчик до ополонки, устромив в ополонку хвіст:

— Ловись, — каже, — рибко, мала й велика!

А лисичка з очерету:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

А мороз надворі такий, що аж шкварчить! Вовчик хвостиком усе водить та:

— Ловись, рибко, мала й велика!

А лисичка:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

Поти ловив вовчик рибу, поки хвіст так і прикипів в ополонці!.. Тоді лисичка в село:

— Ідіть, люди, вовка бить!

Люди як вискочать — з кочергами, з рогачами, з сокирами: вбили того вовка — й пропав, бідний! А лисичка й досі живе у своїй хатці.

ПРО МАЙСТРА ІВАНКА

Казка починається з царя, котрий собі вигадав, аби змайструвати із однієї дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверху того. А та дошка не має бути більша, як три метри. Дає три вози золота тому, хто би це зробив. Але хто візьметься за діло і не зробить — відповідає головою.

Приходили майстри з цілого світу. Жодному не вдалося цареві догодити, і всі заплатили своєю головою.

Раз дочувся про те цар із другої держави. Він захотів відвезти собі три вози золота. І взявся змайструвати такі стільці.

— Добре, добре, — каже йому цар. — Хочеш, то роби. Але знай, що й ти відповідаєш своєю головою. Стільки грошей у тебе нема, аби міг оплатити свою голову.

Чужий цар пристав на все. Мав часу один рік. За цей рік він наробив усяких стільців, але з одної дошки не змайстрував жодного.

Йому не зняли голови, лише засудили на вічну темницю. А як треба було йти в темницю, чужий цар за себе заложив дочку.

І так сидить дівчина в темниці.

А в той час у одного бідного чоловіка підростав хлопчина, що мав уже чотирнадцять років. Іванко був тямущий. Чує межи народом, що десь є такий цар, якому треба би зробити із одної дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверх того.

Почав проситися у батька:

— Я, няньку, йду в світ!

— Та як ти, Іванку, пустишся у світ, коли у тебе нема грошей? — питає його батько. — А я тобі не можу дати й крейцера. Будеш голоден у дорозі.

— Нічого, няньку, я щось зароблю.

Хлопець зібрався і пішов. Подорожує пішки, бо тоді ніяких машин не було. Ішов за два й півроку і аж так дібрався до третьої держави, до того царя, котрий хотів мати із одної дошки тринадцять стільців.

Зайшов Іванко до царя, красно привітався. І цар його питає:

— Що нового скажеш, хлопче?

— Я нового не маю нічого. Лише чув межи народом, що вам треба би зробити із одної дошки дванадцять стільців, а тринадцятий зверх того.

— Та мені би треба, — відповідає цар. — Але чи ти зробиш? Як зробиш — дістанеш три вози золота, а не зробиш — відповідаєш головою! Чи пристаєш на то?

Хлопець відповів:

— Усе буде в порядку. Я стільці вам зроблю, а голову не дам... Та слухайте сюди, пресвітлий царю. Коли хочете мати такого стільця, як собі загадали, принесіть мені явора, що пробився із землі тоді, коли ви народилися.

Цар задумався. І питає він старих людей, чи не пам'ятають такий явір. Знайшовся один дідо, що мав двісті і п'ятдесят років. Він показав цареві таке дерево. Цар дав явора зрубати, повезти та тартак і там порізати на дошки. Але звідти наказав привезти лише одну дошку. І каже цар Іван-

кові:

— Най тобі ще раз розтолкую, аби не помилився: то мають бути такі стільці, аби розтягалися і знову стягалися, як гармонійка.

— Не приказуйте мені, бо я знаю, що маю робити! — відповів Іванко.

І цар його замкнув у майстерні, дав час — один рік.

Іванко став робити. Скоро вчинив для царя стілець — тридцятисантиметрову палицю, а на неї вкрутив шість гвинтів. Раз цареві не сказав нічого. Палицю припер у закутку, аби там стояла, та й майструє усякі стільці, що лише є на світі, бо часу має майже цілий рік.

А одного разу чує Іванко красний голос: дівчина співає прекрасні співанки. І вже не терпиться йому — хоче знати, хто ото співає. Взяв долото, клепач і пролупує стіну. Пробив тонку, як струна, щілинку. З того боку підходить до нього на ту струночку така красна дівчина, якої ще не бачив. Іванко питає:

— Що ти, дівчино, там робиш?

— Я сиджу в темниці.

— Що ти поганого вчинила?

— Нічого не вчинила. То завинив мій нянько: хотів показати тутешньому цареві, що з одної дошки зробить йому тринадцять стільців, бо дуже спокусився на три вози золота, але не міг зробити. Цар дав його до вічної темниці, а він замість себе заложив мене...

Минув один рік, і цар заходить у майстерню. Останній день не дав хлопцеві їсти — думав, що й так той утратить голову.

— Ну, Іванку, як мої стільці?

— Ви, пресвітлий царю, хочете стільці, а їсти сьогодні мені ще не давали.

Цар різко повернувся і наказав слугам, аби принесли їжу. Хлопець добре наївся, помалу собі встав і подає цареві тридцятисантиметрову палицю:

— Тут маєте стільці.

Цар здивувався і сердито каже:

— Та ти такі стільці наробив? Знай, ти — коротший на голову!

Тоді Іванко взяв із рук царя оту палицю, розкрутив гвинти — а з палиці розтяглися, як гармонійка, дванадцять стільців і тринадцятий зверх того.

Цар дуже зрадів, узяв Іванка попід руку і повів у палац.

— Ну, Йванку, що хочеш — три вози золота, чи, може, моє царство?

— Не треба мені золота, ані вашого маєтку, лише дайте мені те, що сидить у мурі.

— Ей, що тобі з того? Ліпше узяти аж три вози золота.

— Не хочу нічого, лише те, що в мурі.

І цар випустив дівчину. Вона пішла з Іванком у свою державу. Там вони побралися та щасливо живуть і донині, як не повмирали.

МАРІЙКА Й БАБА-ВІДЬМА

Був один дід Монька, що носився злегонька і мав червоні постольці... Розповідати казку чи ні? Розповім. У ній, звичайно, правди, як у решеті води. Але слухати можна. То послухайте.

В одного чоловіка вмерла жінка. Але перед смертю покликала до себе дочку, дала їй ляльку і сказала:

— Дивися, Марійко, аби вона була чистенька, годуй її хлібцем, а як прийде якась жура, порадься з нею.

Матір поховали. А нянько привів мачуху з двома дівками. Вона незлюбила Марійку за те, що вона завжди прала сорочечку ляльці та годувала її хлібцем.

Одного разу старша вишивала, а менша панчохи плела. Мачуха каже падчерці:

— Поклади в піч трісочку...

Дівчина поклала. Трісочка спалахнула, швиденько згоріла і вогонь погас. У хаті темно-темно. І мачуха говорить:

— Треба, діти, принести вогню, бо так нам зле сидіти...

Старша відповіла:

— Я не піду за вогнем — мені видко від голки.

І менша не мовчала:

— Я теж не піду — мені видно від глиць.

Мачуха — на Марійку:

— Ти в усьому винна, іди за вогнем!

— Куди я піду?

— Куди очі дивляться!

Витрутила дівча за поріг, Марійка ледве встигла прихопити ляльку.

Надворі дощ, темрява. Марійка йде та й плаче, бо їй дуже холодно. Раптом глип — а перед нею стоїть чорний вершник, на чорному коні, з чорною зброєю в руках. Дівчина затремтіла і трохи не впала. Але пішла далі...

Довго йшла. Нарешті — глип — світло. Підійшла й помітила: то за парканом, на городі, світяться голі черепи.

Дівчина зомліла від страху. Але несподівано щось загриміло, залускало. Вибігла стара баба, аж язика вивалила.

— Ади, сама прийшла в мої руки!

— Мене мачуха прислала за вогнем, — каже їй Марійка.

— Ну, ходи, ходи зі мною, я дам тобі вогню!..

Марійка пішла з бабою. А як підійшла до воріт, баба мовила:

— Отворіться, ворота!

Залізні ворота відсунулися.

Підійшла до берези, що виросла коло воріт.

— Ти, березо, Марійку не бий. Але якщо буде тікати від мене, то вибий їй очі.

Стали перед хатою — із чорними стінами й червоними вікнами. Коло дверей сидів чорний кудлай з червоними очима. Він загарчав і кинувся на дівчину.

Баба заступилася за неї:

— Ти, песику, нічого не кажи Марійці, бо вона, ади, зі мною. Як буде тікати, тоді інше діло — покусай її...

Увійшли до хорім. Там був величезний чорний кіт з червоними очима. Він кинувся до дівчини й почав її дряпати.

Баба заступилася:

— Ти, котику, сиди собі тихо. Ади, я її веду. Аби-сь тоді дряпав, коли буде тікати від мене.

Увійшли до хати. Баба гукнула наймичку:

— Дівко-чорнявко, давай їсти!

Дівчина-чорнявка поставила на стіл цілий баняк борщу, дванадцять курчат і збанок вина. Баба висьорбала борщ, проглинула дванадцять курчат і випила збанок вина. Потім сказала наймичці:

— Ти, дівко-чорнявко, дай цій дівчині три грінки хліба і поведи її в пивницю, най перебере там пшеницю й мак. Аби до ранку все було готово. Як не зробить, то я її з'їм!

Марійка гибіла від страху. Баба вилізла на піч, а наймичка повела дівчину в пивницю.

Марійка гірко заплакала. Годувала свою ляльку хлібом, витирала сльози і приповідала:

— Що маю робити? Баба мене з'їсть!

Лялька їй відповідає:

— Не плач, Марійко, й не журися. Лягай собі спати. До ранку все буде готово — зроблено так, як треба.

Лялька вийшла надвір і покликала:

— Гей, ви, миші польові, ану збігайтеся сюди, бо тут сталася біда!

Миші позбігалися й питають:

— Чого це ти, лялько, покликала нас?

Лялька показала на купу пшениці, перемішаної з маком, і сказала:

— Адіть, пшеницю у зубок — і в куток, а мак — також так, тільки в другий закут. І все треба зробити до ранку.

Польові миші кинулися одні до пшениці, а інші — до маку. Зернятко за зернятком, позносили пшеницю і мак на дві окремі купи, як був розказ ляльки.

Уранці стара відьма прийшла до пивниці, роздивилася.

— Ади, яка ти жвава, — похвалила Марійку. — Та я тебе не випущу звідси...

— Я ж прийшла до вас позичити вогню, — нагадала дівчина.

— Дам я тобі, не журися, такого вогню, що шкварчати будеш, — розсердилася баба і сказала наймичці: — Розпали вогонь, я її підсмажу...

Стара пішла на роздобенди, а наймичка розклала у печі великий вогонь.

Марійка так плакала, аж мінилася. Потім зняла з голови турпаник і дала його наймичці:

— Візьми собі цю хусточку... Мене все одно спалять.

Наймичка пов'язала оту хусточку, подивилася в люстерко і аж підскочила з утіхи.

— Ти добра, Марійко, як рідна сестра. Я не лишу тебе у біді.

І наймичка дала їй грані у горщечку, хліба, солонини, пирогів і коновку води.

"Ну, — подумала Марійка, — чия відвага, того й перемога".

І вийшла до хорім. Котюга скочив, як скажений, почав її дряпати.

Та дівчина сказала йому:

— Ти, котику, не дряпай мене, я дам тобі смачненький пиріг.

Котюга почав їсти, а вона — на подвір'я.

— Гав-гав-гав! — казився чорний псисько з червоними очима. Дівчина сказала:

— Ти, песику, ліпше кусай хлібець, а не мене. На!..

Псисько почав їсти і навіть не дивився на Марійку.

Побігла з двора. Береза враз зашелестіла — аж зашипіла від злоби і вже хотіла хльоснути її по очах. Марійка попросила:

— Не бий мене, берізонько. Ади, я принесла коновку води, аби твос полити коріння.

І вилила воду під березу.

Дерево зашелестіло весело.

Марійка — до брами.

— Отворись, брамонько. Я помащу тобі завіси, аби-сь не скрипіла.

Підійшла і помастила. Брама отворилася, а на кожному слупі запалилася головня. Марійка вхопила зі слупа головню, вийшла на дорогу й

побігла додому.

А тим часом баба повернулася зі своїх роздобендів і сказала наймичці:

— Ану, веди ту дівчину, я хочу її підсмажити.

— Вона вийшла до хорім.

— Нащо ти її пустила?

— Бо дала мені шовкову хустку. Я служу вам сім років, а ви мені ніц-нічого не дали.

Баба вийшла до хорім:

— Котику, де дівчина?

— Вибігла надвір.

— Нащо-сь її випустив?

— Бо дала мені смачний пиріжок. Я служу вам, відколи живу, а ви мені ніц-нічого не дали.

Баба — надвір.

— Кудлаю, ти пропустив ту дівчину і не роздер її?

— А нащо було роздирати, коли вона дала мені хліба? Я вам служу все життя, а ви мені ніц-нічого не дали.

Баба — до берези:

— Березо, ти не вибила тій дівчині очі, коли вона проходила?

— Ні.

— Чому?

— Бо вона, адіть, полила мої корені водою. Я стою тут зроду, а ви мене ні разу не полили.

Баба кинулася до брами:

— Брамо, ти отворилася перед тою дівчиною?

— Так.

— Чому?

— Бо вона змастила солониною завіси, а ви їх ніколи не змащували й дьогтем.

Баба так злютилася, що одразу трісла на штири кавалки.

Марійка повернулася додому й розпалила мачусі вогонь. А та зварила борщику горнець, і на цьому казочці кінець.

ОРЕЛ-БЕРКУТ

Жив, де не жив, один старий вояк. Мав уже сто літ, але ніколи не був хворий. Коли заслаб, то покликав сина і почав казати:

— Слухай сюди, сину. Я тобі передаю вояцького кріса. Як воно не буде на світі війни, можеш стріляти з нього всяку дичину, але беркута

не руш.

— Чому? — питає син.

— Раз було таке і таке діло. Я бився з одним Шарканем. Великий був змій — мав аж шість голів. Я стинаю то одну, то другу, а Шаркань притулює до них свою шию — і знову приростають. Зморився я, але зморився й ворог. А над нами якраз летів беркут. Шаркань кличе: "Беркуте, принеси мені у дзьобі хоч краплю води, бо з жаги загину!" А я прошу собі: "Ей, беркуте, не слухай ти змія. Принеси у пазурах піску. Я посиплю відрубані голови — і вони не приростуть". Тоді беркут послухав мене. Так я убив Шарканя й лишився живим.

Син йому пообіцяв, що не буде стріляти в орла. І старий помер. Син поховав його, як треба, а сам узяв на плече гвинтівку — нянькового кріса — і помандрував.

Під одною липою, що росла на полі, застала його ніч. Стало темно-темно. І хлопець думає собі: "Тут переночую". Але далеко на горі засвітилося. Він рушив туди. Вийшов на гору, а то світло — в хатці. Хлопець заглянув крізь вікно і бачить: дванадцять розбійників сидять за столом і бавляться із золотим яблуком.

Вояків син міркує: як їм дати знати, що він не боїться? Бо інакше не зайти до хати! Коли один з розбійників тримав золоте яблуко на чорній долоні, мандрівник поцілився і вистрелив. Яблуко розсипалося в мак. А розбійники сидять, не рушаються з місця. Тоді хлопець вирішив:

"Зайду я до них! Най буде, що буде!"

Зайшов. А старший був такий силач, що взяв його за чорну долоню, обдивився й каже:

— Ти нам розбив найдорожчу річ: у золотому яблуці було наше щастя. За те масш загинути. Але залишишся живим, якщо зі свого кріса уб'єш одного беркута.

— А що то за беркут? — запитує хлопець.

— За третьою горою є один поганин. Живе у темному палаці без жодного вікна. Не можемо дізнатися, що він там ховає, бо на брамі сидить старий беркут — не дає підступитися. Його можна зняти тільки пострілом, а в нас немає крісів.

Вояків син подумав і каже:

— Та що його боятися! Я пройду й без пострілу!

Розбійники дуже здивувалися. Всі хотіли бачити, як то воно буде.

А що надумав собі хлопець? Він набрав у постоли землі, взув їх — і вже йде. Розбійники — за ним. Прийшли за третю гору і позупинялися біля темного палацу. А хлопець — просто до воріт. Беркут скрикнув і розпростер крила. Але хлопець каже:

— Чого ти кричиш, беркуте? Я ж стою не на твоїй, а на своїй землі. Чи, може, ти сердитий на тих, що за мною? Вони — мої слуги.

Беркут склав крила і мовчить.

А син вояка наказав розбійникам:

— Ану, хлопці, похваліться силою — проламайте мура.

Коли вхід був зроблений, мандрівник шепнув:

— Чекайте мене тут. Я сам піду й розвідаю, що там у палаці.

А в поганина було так, що коли на брамі дрімав беркут, дрімала і вся варта. Ступив хлопець до перших дверей, а перед ним хропить дідо, якому з рота сапає синє полум'я. Підходить він до других дверей — там ще міцніший дідо: йому з рота б'є червоне полум'я. Підійшов до третіх: а під ними найстрашніший страж, бо йому з рота бухкає чорне полум'я.

Хлопець опинився серед великої світлиці, в яку падало світло через скляну стелю. Тут спала біла дівчина. На пальці у неї був золотий перстень, а на грудях золота хустинка. Молодому хлопцеві дуже полюбилася така красна дівчина. Він нахилився до красуні, поцілував її. А вона відразу прокинулася.

— Ой, як я довго спала! — легко зітхнула дівчина і запитала хлопця: — Хто ти? Що тут робиш?

— Я прийшов, принцесо, тебе розбудити і вивести з темного палацу, — відповідає хлопець.

Дівчина зраділа:

— Тоді я — твоя суджена. Тікаймо, бо вже скоро має прийти поганин.

Вояків син каже:

— Та куди втікати? Звідси єдиний вихід — крізь пролом у мурі, а там стоять дванадцять розбійників.

— Клич їх на подвір'я.

Розбійники один перед другим полізли у пролом, але коли стали на подвір'ї, то всі поприлипали до товстелезної стіни; палац поганина був із самого каменю.

Хлопець і дівчина тікають, але в дорозі й веселяться, граються. Поганин тим часом вернувся в палац і застав розбійників. Усіх пожер і йде до світлиці. Дівчини нема! Накинувся на стражів і повбивав їх, вийняв саблю й на старого беркута. Але той вдарив крилами і полетів услід за молодятами.

А вони якраз прийшли до широкої води і журяться, як їм перейти. Видять, летить беркут. Подумали, що старого беркута пустив на них поганин. Чекати тут ніколи, бо він раз-два — схопить у пазурі дівчину і понесе назад. Хлопець вистрілив. Беркут упав мертвим.

Не встигли отямитися — їх наздогнав поганин. На місці води вчинилася величезна яма, і поганин з дівчиною зник у темній глибині. Хлопець закрив очі й кинувся за ними. Коли зсунувся у яму, перед ним відкрився цілий підземний світ. Там у хатах жили тільки відьми, але хлопець розумно зробив, що ступав поганиновим слідом: відьми його боялися. Зайшов у першу хату, а відьма йому каже:

— Я — твоя сестра.

І пригостила склянкою міцного вина — з волячої крові.

Хлопець дійшов до другої хати. І там стара газдиня назвалася сестрою: прийшов поганиновим слідом, і відьма собі думала, що він — нечиста сила. Випив дві повні склянки міцного вина — з волячої крові. Третя сестра дала йому випити три склянки вина, від якого хлопець не сп'янів, але відчув неймовірну силу. Він почав питати:

— Сестро, а де поганин? Украв у мене дівчину і десь тут сховався!

— Тяжке твоє діло, — відповіла відьма. — Поганин володіє усім підземним світом, ще й на землі має один темний палац.

— Я там уже був.

— Тоді йди його слідом і дійдеш до брами. Брама буде закривати вхід до середини гори, але вона не замкнута. Тут ніхто не стереже поганина, бо царство під землею належить йому. А від нашого вина ти маєш стільки сили, щоб відхилити тяжку браму.

Хлопець сховався під горою і вислідив, коли поганин вийшов. Сам забіг до дівчини.

Дівчина зраділа, обняла його. І почала просити:

— Втікай, бо в цьому домі не сміє бути більше одної душі.

— Я не боюся — в мене кріс.

— Поганин — бездушник, такого куля не бере!

— А в чому його сила?

— Я не знаю.

— Ти дізнайся. Я буду чекати...

Хлопець пішов, а дівчина думає, як вивідати в поганина його таємницю?

Коли дідо вернувся додому, вона запитала:

— Скажи, у чому твоя сила?

— У вінику! — зареготав поганин. — Як у старої відьми.

Другого дня дівчина обклала віник золотом.

Поганин здивувався:

— Що то, принцесо?

— Твоя сила.

Поганин так зареготав, що аж гора затряслася.

— Моя сила схована в печі.

Коли він пішов з дому, дівчина все золото висипала в жар. Поганин вернувся, а вона показує у піч.

— Що ти наробила! — розсердився дідо.

— Я твою силу так честую.

— Ти дурна! Моя сила таїться у тому, що я маю серце бугая!

Так у гніві він не спам'ятався, як виказав свою таємницю. А тоді вчинився бугаєм. Нараз люто заревів і вибіг за браму. Син вояка нічого не знав, що то є поганин, і не ховався перед ним. Бугай накинувся на хлопця. Той вистрелив. Бугай упав мертвим.

А дівчина вибігла з гори:

— Ой, то був поганин. Він може ожити. Треба його швидко порубати.

Бугая порубали, м'ясо склали у залізну бочку і аж так пустилися в дорогу.

Але куди вихід з підземного царства? Дорогою хлопець зайшов до тих відьом, що перед тим назвалися сестрами. І вони порадили:

— Звідси можна вийти через широку воду. Там побачиш човен, на якому плавас один старий беркут.

— А що то за беркут? — налякався хлопець.

— Той, котрого вбили в наземному світі. Тепер живе в підземному царстві, але літати тут не може. Возиться в човні.

— Як же мені з беркутом домовитися? — зажурився хлопець.

— А ти не журися, — сказали йому відьми. — Коли в того беркута стріляли, то він бачив двох. Тому не смій сідати у човен разом з дівкою, бо він вас потопить. Пусти наперед дівчину, а сам почекай.

Так воно й було. Вояків син переправив дівчину, а потім сів у човна сам. Але беркут як побачив кріса, нараз кинувся убік. Човен перевернувся, хлопець почав тонути. А його кріс уже пішов на дно. В ту ж хвилину беркут відчув крила. Він схопив у пазурі того, що потопав, і вилетів у наземний світ...

Там легіня вже чекала дівчина.

Та надійшла дуже темна хмара, полив огняний дощ. Беркут злетів і простер над ними свої широкі крила. Захоронив молодят від смерті, але сам згорів.

І нараз роз'яснилося. Тоді дівчина згадала, що вона з такого і такого царства — її з'царського двору поніс лихий вітер. Дібралися вони до царя, а там дуже зраділи і дівчині, і хлопцеві. Справили їм велике весілля. Син старого вояка почав царювати, і всім жилося добре. А ще кажуть, що молодий цар заборонив у цілій країні стріляти в орлів-беркутів.

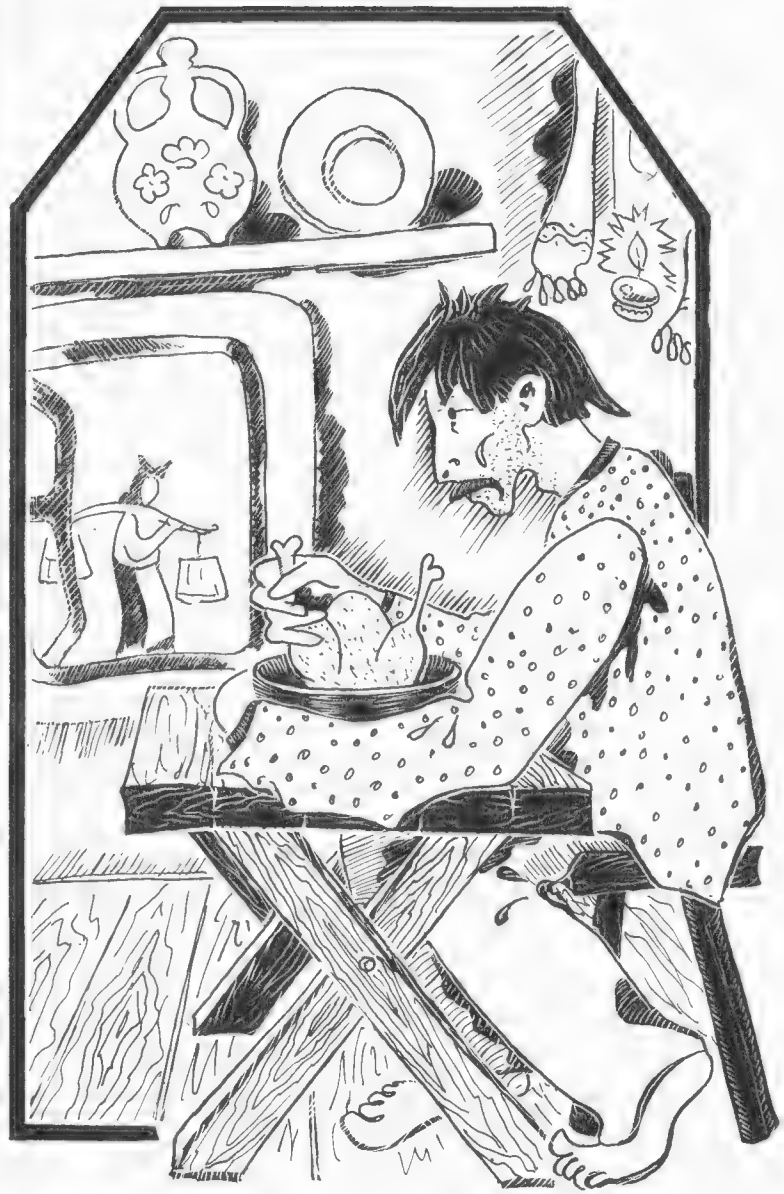

ПЕС І ВОВК

Голодний вовк здибав пса.

— Добридень, брате. Як ся маєш?

— Не скаржуся на життя. Служу в газди. Голодним не сиджу.

— Знайди й мені службу, — попросив вовчисько.

— Добре, вовчику, знайду.

— Але таку, аби поблизу — вівці.

— Ходім.

Ідуть селом. Вовк придивляється до пса.

— Від чого в тебе, песику, позначка на шиї?

— Від нашийника, вовчику. Я цілими днями прив'язаний до буди.

— На ланцюгу? — здивувався вовк.

— Так, та й на досить грубому.

Вовчисько зупинився:

— Ні, песику, не хочу служити.

— Чому ж?

— Бачиш, один мудрець сказав, що з усіх клопотів треба вибирати собі найменший.

ЯК ЧОЛОВІК З'ЇВ ПІВБІДИ

Одна жінка ніколи не їла, доки її чоловік був дома. Кожен раз казала:

— Я уже наїлася.

Але коли чоловік ішов на роботу, вона варила, смажила й пекла. Поїсть собі смачно, а потім тільки воду попиває. Чоловікові скапарить пісного борщу або мандибурки з квасним огірком, і все — обід готовий.

Одного дня жінка зварила собі курку. Наполовину з'їла, а половину заховала під лаву, в кутку. Та чоловік вернувся раніше, коли ще в хаті пахло курятиною. Жінка вийшла по воду, аби йому зварити на обід якоїсь там бовтанки, а він знайшов м'ясо і з'їв.

Жінка увійшла й готує полуденок. Але весь час воду попиває і приповідає:

— Ой, наїлася якоїсь біди! Цілий день п'ю воду, як та качка.

А чоловік почухав потилицю і відповідає:

— Ой, і я хочу води, бо теж з'їв півбіди.

Напився водиці, відтак сів на стілець, і нашій казочці кінець.

ПРО ЧАРІВНУ ПТАШКУ, ЗОЛОТЕ ЯЙЦЕ І ДВОХ БРАТІВ

Був один бідний чоловік, і він дуже тяжко перебував зі своїми дітьми. Не мав іншої роботи, лише ходив у хащу — хворост носив, малину збирав дітям і тим їх живив.

Раз бачить він на буці якесь чудне гніздо. Виліз на бука, дивиться — у гнізді таке яйце, якого ще ніколи не видів. Узяв те яйце, поніс додому і показав жінці.

— Завтра його понесу на торг, аби купити дітям хліба, — каже чоловік.

Узяв яйце у хусточку і вже йде до міста. І соромно пташине яйце на торзі продавати, але що робити?

Трапився один пан.

— Що у тебе, чоловіче?

— Яйце. Дивіться, яке мудре.

Пан одразу упізнав, що те яєчко золоте, і каже:

— Що за нього хочеш? Най тобі дам п'ятсот срібних. Згоден?

Бідний дуже радий, що дають стільки грошей за якесь там пташине яйце. Але на ту бесіду приходить другий пан і обіцяє за яйце тисячу п'ятсот срібних. І той пан яйце узяв. А чоловік накупував хліба та й усього, що душа забагла.

Уранці він знову пішов до гнізда по золоте яйце. І другий раз одержав на торзі тисячу п'ятсот срібних.

Так помалу чоловік зробився багачем. Вже не хотілося йому ходити за яйцем. Піймав чарівну пташку, зробив для неї клітку і поклав під постіль, аби кожен день несла золоте яйце.

Чоловік забагатів і подумав, чого б його діти ходили до школи аж на край села! Узяв собі учителя і платив йому, аби учив дітей у хаті. Потому купив хащу і найняв лісника, щоб доглядав ліс. І вже ніхто не впізнавав бідного чоловіка. Він роз'їжджав по світу, як пан.

А жінка покохалася з молодим учителем.

Раз чоловік зібрався, поїхав далеко. А вчитель побачив, що під постіллю є пташка, яка несе золоті ясчка. Дітей пустив погратися, а сам узяв ту пташечку в руки. Заглянув їй під лівс крило, а там було вибито: "Хто з мене з'їсть голову — той буде царем, а хто з'їсть серце — той кожного дня буде мати золота, як кінська голова".

На те вчитель нараз розхворівся — дуже, аж до смерті. Газдиня налякалася:

— Що з тобою сталося? Покликати дохтора?

А вчитель їй каже:

— Ой, ніякі дохтори мені не допоможуть. Я тут мало задрімав, і приснилося мені, що у вас є пташка і що коли б я з неї з'їв голову і серце, то був би здоровий.

Господиня дуже задумалася. Не знає, що робити: чи дати пташку зарізати, чи най учитель помирає? Але надумалася так, що позвала служницю. Наказала зарізати пташку, спекти і дати вчителеві голову та серце. Служниця все зробила. А хлопчики — Василь і Юрко — забігли на кухню і якраз потрапили, що не було служниці. Один узяв голову, а другий вибрав серце. Вийшли надвір і з'їли. А вчитель з'їв решту і виздоровів. Увечері служниця постелила постіль, і діти лягли спати. Рано встають, а в Юрка під головою золото — як кінська голова. Коли вчитель побачив таке, то знову захворів. Господиня жаліє його:

— Що з тобою?

— Ой, я помираю!

— Та яку поміч тобі дати, аби ти не вмер?

Учитель мовчав. Але потім зітхнув і сказав, що йому приснилося: тепер міг би виздоровіти, коли б йому зарізали обох хлопчиків, і з одного він з'їв би голову, а з другого серце. Жінка зажурилася ще тяжче. А далі закликала свого лісника:

— Веди хлопчиків у ліс і застріли їх. З одного принеси голову, а з другого серце.

А лісник був чоловік старий. Подумав собі: "Як не послухаю її, то вижене зі служби, і на старість не зможу прожити. Узяв рушницю і покликав із собою в ліс, ніби на зайців, обох хлопчиків. Василько мав уже дванадцять років, а Юрко дев'ять. У ліс ішли радісно, та швидко потомилися. Як прийшли, то сіли відпочити. А лісник заплакав.

— Чого ви так жалісно плачете? — питають хлопці.

— Де би я не плакав, коли ваша мамка наказала застрілити вас і принести із одного голову, а з другого серце.

Хлопці склали руки й почали благати:

— Зробіть нам добре діло, подаруйте нам життя. Убийте свого пса та понесіть із нього голову і серце, а ми підемо у світ, куди нас очі поведуть.

Лісник послухав хлопців. Убив свого пса і поніс газдині голову і серце. Ні вона, ні вчитель не подивилися на те, що лісник приніс: не могли дивитися, бо думали, що голова і серце — із убитих хлопців. А хлопчики взялися іти горами і пустами. Приходять в одну хащу і бачать стару, запалу в землю хижу. Заходять до хижі, а там стара баба, сімдесятирічна. Баба дуже зраділа двом красним хлоп'ятам.

— Що, хлопчики, шукаєте в таких пустищах?

— Ми шукаємо роботу. Чи не могли би у вас, мамко, найнятися слу-

жити?

Баба подумала, що в неї і так нікому з козами ходити, і спитала їх:

— Що просите за службу?

— Нічого, лише їсти і ще, коли треба, виперете наші сорочки.

Жили хлопці у баби п'ять років, слухали її. А одного вечора стара їм сказала:

— Лягайте спати, хлопчики, бо завтра на тім полі, куди ходите з козами, будуть коронувати нового царя. Підете дивитися.

Хлопці раненько встали і пішли дивитися, як цар коронується. Прийшли на поле і чекають. Як зійшлося багато народу, розсудили так: підкинути корону догори, і на кого вона упаде, той стане царем. А бабині хлопці стояли на боці. Як пустили ту корону вгору, вона полетіла понад усім народом — впала на Василя. Хлопця підхопили, зняли над собою і закричали:

— Най живе молодий цар!

Тоді його повели туди, де мав царювати. А Юрко зостався коло кіз. Але кози він погнав до баби і збирається в дорогу. Баба нагадала:

— Ти вже маєш дев'ять возів золота. Забери собі.

Юрко відповів:

— Най те золото лежить. Воно мене почскає.

Зібрався він і йде до Василя — за помічника. Але Юрко служить при царському дворі, а ходить ще в гарнішій одежі, як його брат — цар. І одна красна дівка пішла по ворожілях, аби розпитати:

— Як то може бути, щоб менший Юрко у гарнішій одежі ходив, як старший Василь, котрий став царем?

А відьма каже дівці:

— Юрко кожен ранок має золота, як кінська голова.

Радиться дівка з бабою, як би від хлопця то все взяти. Відьма каже:

— Піди в пивоварню і візьми дуже сильне пиво. Юрко стане пити й одразу захлинеться. Тоді вискочить з нього пташине сердечко. Ти те серце витри, проковтни — і будеш мати золото.

Дівка все зробила. Пішла до пивоварні, купила сильне пиво. Юрко почав пити і захлинувся. Нараз вискочило з нього пташине сердечко. А дівчина схопила.

Рано Юрко дивиться, а під головою золота нема. Він зібрався і пішов до баби, в якої служив. Узяв мішок золота — і знову собі ходить у красній одежі. Як виносив усе своє золото, що залишав у баби, пішов тою дорогою, куди ще не ходив. Бачить, на полонині двоє людей б'ються.

— Чого ви б'єтеся? Я — урядовий чоловік, я вас розділю. Що ви маєте?

— Ми маємо маєток — сідельце: коли на нього сядете й подумаєте —

хочу бути там і там! — за двадцять хвилин станете на місці.

То були не люди, а чорти. І Юрко сказав:

— Ідіть один в одну сторону, а другий — у другу. І хто прийде скоріше, того буде маєток.

Чорти розбіглися, а хлопець сів на їхнє сідло і поїхав за червоне море. Там назбирав золота, всяких діамантів. І ходить ще в гарнішій одежі, ніж доти ходив.

Дівка знову пішла до ворожки.

— Чому Юрко й далі так красно одягається?

А баба їй каже:

— Де би не одягався, коли він буває за червоним морем і збирає золото, всілякі діаманти.

— Та на чому їздить?

— Має таке сідло.

— Як би мені від нього то взяти?

Баба радить їй:

— Поїдь із ним за червоне море, будеш збирати діаманти. А коли він відійде далеко, ти сядь у сідло і лише подумай, що хочеш бути вдома. Юрко зостанеться за морем і ніколи звідти не прийде.

Так і сталося. Юрко залишився межи червоними морями. Дівка його зрадила.

Ходить хлопець, журячись, як йому дістатися до сухого берега. Бачить, у повітрі тече якась вода. Юрко пішов за тою водою, а коли напився — стався з нього один красний кінь. Запахло абрикосами. З'їв абрикосу — стався з нього олень. І так він обертався майже на кожну звірку. Наостанок знайшов красні груші — з'їв, і стався з нього чоловік.

Тоді сів і думає, що спробує переплисти море. І котрою звіркою буде ліпше плавати, тою він обернеться. Так пустився хлопець через море усякою звіркою і, нарешті, переплив. Тривало то немало років. Доки він дістався до сухого берега, мав бороду й волосся до колін.

Прийшов на зелений базар, і дуже запахли його заморські груші й абрикоси. Народ юрмиться довкола і хоче купити, але Юрко просить величезні гроші. Трапилася на базарі служниця його дівчини і бачила все. Вона прийшла додому і розповіла пані, що нового на базарі. Дівка нараз узяла торбинку і пішла сама. Прийшла до старого:

— Що хочеш за груші?

А він каже:

— Крейцер. І за абрикоси від тебе — один крейцер.

Дала йому два крейцери, поклала груші й абрикоси у свою торбинку і пішла додому. Дорогою з'їла абрикосу і сталася кобилою. А Юрко наки-

нув на неї вуздечку, сів і почав гнати. Дуже її змучив. Заплакала:

— Юрку, Юрку, вертаю тобі і пташине серце, і сідло. Лише пусти мене.

Він дав їй з'їсти грушу, і стала з неї дівчина, яка і була.

Сам постригся, красно одягнувся і пішов до брата Василя.

Сіли вони гоститися, почали говорити. Каже Юрко цареві:

— Чи пам'ятаєш, що у нас був нянько і одна сестра?

— Я добре пам'ятаю, але як дістатися в державу, де ми народилися? Вона дуже далеко.

Юрко сказав:

— Збирайся і поїдемо. Я знаю тому спосіб.

Сіли на сідло, Юрко лише подумав — і скоро були дома. Бачать: мати дуже постаріла, батько ходить жебраком, а сестра служить.

Задарма їх мати хотіла згубити — вони над нею змилувалися. Один дав їй три тисячі срібних, другий дав дві тисячі й питають:

— Чи ви нас пізнасте?

— Я ні!

Коли Василь розповів, як вона губила своїх діточок, нараз її серце розірвалося. Матір поховали, а з батьком і сестрою пішли в свою державу, де, можливо, і нині живуть.

ХОЧЕШ ДО РАЮ — КУКУРІКАЙ!

Цю казочку — аби не збрехати і правду не сказати — мені сорока принесла на довгому хвості. А та сорока чула від іншої сороки, що була в гуцульському селі і знала там одного мудрого чоловіка. До нього всі ходили за порадою, хоч собі нічим не міг зарадити, аби видряпатися в нендзи.

Люди тоді казали: нема лісу без вовка, а села без жандарма. Той жандарм покликав мудрого чоловіка й мовив йому:

— Панотець мені скаржився, що ти великий грішник: не постиш, коли свята церква каже, не йдеш до служби божої, як святі дзвони дзвонять, а сидиш дома й теленькаєш язиком, як дзвоном, говориш недозволене. Панотець просив заперти тебе, аби-сь нарозумився. Я блоха маленька, але укусити можу боляче. А тебе ще не кусав. За це панотець розсердився на мене. Щонеділі в казанні згадує грішника Андрія. Люди кажуть, що то він про мене. Я, мудрий чоловіче, не маю ніякого інтересу в пеклі, бо не люблю спеки та й надто лінивий, щоб дрова носити. А піп мене може спровадити туди. Щось придумай і помири нас, бо пропаду ні за що.

— Най би-сь пропав, бо й ти, ади, добрий — тільки щурам на трійло,

— відповів гуцул. Але собі подумав: "Чи не настав час, аби відплатити попові за те, що обдирає все село, як липку? Люди бідують, а йому все у рот клади!" — І пообіцяв жандармові: — добре, я вас помирю...

Пішов гуцул до річки, наловив раків і кожному на спину приліпив по свічці, а собі на голову поклав паперову корону, зробив бороду з клоччя і одягнув жінчину сорочку з довгою підтичкою. Підвечір подався з патиком до церкви. Засвітив свічки на раках і крикнув на все горло:

— Де ти, панотче? Я прийшов забрати тебе в рай.

Піп собі подумав, що до церкви прийшов бог.

— Вже йду, божечку, — сказав.

А гуцул засунув попа у мішок і зав'язав мотузкою. Узяв мішок на плече й подався надвір. Та на порозі гепнув ним об одвірок так, що піп аж застогнав.

— Терпи, панотче, бо тяжка дорога до раю!

На брамі ним зачепив об слупа. Піп за бік схопився.

— Терпи, терпи, панотче, я гріхи з тебе вибиваю...

Поніс його прямо до Черемошу, опустив у воду та прив'язав до старого дерева. Піп був до шиї у річці. Гуцул лив йому на голову воду, а той пирскав, як кіт.

— Доста, бо захлинаюся!

— Терпи, панотче, це чиста водиця, і вийдеш із неї, як те немовлятко.

Гуцул тримав мішок у річці доти, поки піп не вимок, як сніп конопель. Після цього знову — на плече й поніс до попівського курника. Запхав його у дверцята. Піп ледве влізав — кричав не своїм голосом.

— Терпи, отчику, вузький вхід до раю...

Потім гуцул прив'язав мішок до бантини і наказав:

— Ану, панотче, кукурікай, аби ангели почули і понесли тебе далі.

Піп надувся й тоненько запіяв:

— Куку-рі-ку-у-у!

— Ади, файно піеш, — прихвалив гуцул. — Ану ще раз, бо чогось не йдуть оті лайдаки!

Гуцул пішов городами додому. А піп на все село, гейби йому горлянку роздирали:

— Ку-ку-рі-ку-у-у-у!

Спочатку не виходило, як у когута. Але перед світанком голос так охрип, що піп ревів, як якийсь ведмідь. То розбудило попаддю. Вибігла до курника і уздріла мішок на бантині.

— А це що тут? — спитала.

— Та це я, панотець, чекаю божих ангелів. Де ж вони поділися?

Попаддя сплеснула в долоні й вивільнила попа.

— Та хто тебе засунув у мішок?

Піп виглянув, та побачив жінку.

— Тьху, я чекав ангелів, а сатани діждався!..

Про попову мандрівку до раю дізналися сороки. Вони полетіли в сусіднє село й розповіли тамошнім сорокам, а ті — малому і старому.

В селах було втіхи штири міхи!

РУКАВИЧКА

Був собі дід та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й сидить.

А це скаче жаба та й каже:

— Хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жаба-скрекотушка. Пусти і мене.

— Іди.

От біжить зайчик та й каже:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка й жаба-скрекотушка. А ти хто?

— Зайчик-лапанчик. Пустіть і мене.

— Іди.

Коли це біжить лисичка:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка й зайчик-лапанчик. А ти хто?

— Лисичка-сестричка. Пустіть і мене.

— Іди.

От вони сидять; біжить вовчик і питає:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик та лисичка- сестричка. А ти хто?

— Вовчик-братик. Пустіть і мене.

— Іди.

Коли йде ведмідь, гуде, питається:

— Хто, хто в цій рукавичці?

Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка й вовчик-братик. А ти хто?

— Ведмідь-набрід. Пустіть і мене в рукавичку.

— Іди.

От і той уліз.

Біжить кабан:

— Хро-хро-хро! Хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик і ведмідь-набрід. А ти хто?

— Кабан-іклан. Пустіть в рукавичку й мене.

— Іди.

От і той уліз та й сидять.

Коли це йде стрілець, бачить, що рукавичка ворушиться, — він як стрельне — аж там от скільки шкур!

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА

Вкрала собі лисичка-сестричка курочку та й біжить. Біжить та й біжить, от стала її ніч настигати. Бачить вона хатку, заходить туди, вклонилась звичайненько та й каже:

— Добривечір, люди добрі!

— Дай боже здоров'ячка.

— Пустіть персночувати!

— Ой, лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, — ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, та й персночую.

Хазяї кажуть:

— Добре, ночуй!

— А де ж я свою курочку подіну?

— Пусти її під піч.

От вона так і зробила. А вночі нишком устала, курочку з'їла й пір'ячко загребла. Другого дня встала раненько, вмилася біленько, господарєві на добридень дала.

— Ой, де ж моя курочка?

— А під піччю.

— Я дивилась, там нема.

Та сіла та й плаче:

— Тільки й було добра, що курочка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за курочку качечку!

Нема що робити, — треба давати.

Взяла качечку в мішок та й пішла.

Біжить та й біжить, аж застигла її на дорозі ніч.

Бачить вона хатку, заходить туди та й каже:

— Добривечір, люди добрі!

Ті:

— Дай боже здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, та й переночую.

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою качечку подіну?

— Пусти її в хлів між гуси.

От вона так і зробила. А сама вночі нищечком устала, качечку з'їла й пір'ячко загребла.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— А де ж моя качечка?

Глянули в хлів — нема. Каже хазяїн:

— Мабуть, гусей випускали, так випустили і її.

Лисичка плаче:

— Тільки й добра було, що качечка, та й те забрано. Віддай мені, хазяїне, за качечку гусочку!

Нема що робити, — треба давати. Взяла гусочку в мішок та й пішла.

Іде та й іде... Аж ізнову вечір настає. Бачить вона, що стоїть хатка, зайшла туди та й каже:

— Добривечір, люди добрі! Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде тобі буде лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, та й переночую.

Вони кажуть:

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою гусочку подіну?

— Пусти в хлів до ягнят.

От вона так і зробила. А сама вночі нищечком устала, гусочку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня устала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала, а тоді:

— А де ж моя гусочка?

Подивились — нема. От вона й каже хазяїнові:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб у мене що вкрадено!

Хазяїн і каже:

— То, може, ягнята затоптали її.

От лисичка:

— То вже як хоч, хазяїне, а віддай мені ягня.

Віддали. Узяла в мішок те ягня та й пішла.

Біжить та й біжить, — зустрічає її знову ніч. От вона, побачивши хатку, стала проситися на ніч, і знов давай казати:

— Пустіть, люди добрі, переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі й лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся, та й переночую.

— Добре, ночуй!

— А де ж я своє ягня подіну?

— Пусти в загороду.

От вона так і зробила. А вночі нищечком устала та і з'їла те ягня.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала. А далі:

— Де ж це моє ягня?

Сіла та й давай знову плакати, каже:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, що одно було, та й те вкрадено.

Хазяїн і каже:

— Ото невістка гнала воли, то, може, й випустила.

От вона й каже йому:

— Ну, як собі хоч, хазяїне, а віддай мені невістку.

Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть. А лисичка таки взяла невістку в мішок. От іще вона не вийшла, та якось там відвихнулась із хати, а син узяв, вив'язав з мішка невістку, а ув'язав собаку.

Прийшовши, лисичка взяла той мішок з собакою та й понесла. Несе та ще й приказує:

— За курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — ягнятко, за ягнятко — невістку!

Та як струсоне тим мішком, то та собака: "Аву-ррр!.."

А лисиця:

— А, капосна невістко, пособачилась! Ану, гляну на тебе, яка ти є.

Узяла та й розв'язала мішок. Тільки розв'язала, а собака — звідти. Вона навтіки, собака за нею; вона далі, далі в ліс... От-от дожене! Ні, таки добігла до нори, заховалась. Сидить у норі, а собака над норою — не може влізти. От вона й давай питатися ушей:

— Ушечки мої любі, що ви думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, щоб хорт не догнав,

золотої кожушинки не порвав.

— Спасибі ж вам, мої любі ушечки, я вам сережки золоті куплю.

Тоді до очей:

— Що ви, оченьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, туди-сюди розглядали, щоб хорт не догнав, золотої кожушинки не порвав.

— Спасибі ж вам, мої оченьки любі, я вам золоті окуляри куплю.

Потім до ніг:

— Що ви, ніженьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, швидше тікали, щоб хорт не догнав, золотої кожушинки не порвав.

— О, спасибі ж вам, мої любі ніженьки, я вам куплю червоні черевички з срібними підківками.

— А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?

— Те я думав-гадав, поміж ногами плутав, щоб хорт догнав, золоту кожушинку зняв.

Розсердилась лисиця на хвоста та й вистромила його з нори:

— На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси, поки біле.

А хорт як ухопив, так увесь і відкусив.

От тоді лисиця пішла між зайці. А ті побачили, що вона куца, — давай з неї сміятись. Вона каже:

— Дарма, що без хвоста, але я вмію хороводу скакати.

— Як?

— Та так. Тільки треба вам хвости позв'язувати, то ви навчитесь.

— Ну, позв'язуй!

Позв'язувала їм хвости, а сама збігла на шпиль та відтіля як гукне:

— Тікайте, бо йде вовчище-помелище!

Зайці як сунуть усіма сторонами, — так хвости й пообривали. Після того, як посходились докупи зайці, бачать — усі без хвостів. От і давай питатись один одного:

— Ти був у лисички?

— Був.

— І я ж, братику, був!

От вони й почали змовлятись, щоб як-небудь віддячити їй. Так вона почула та бачить, що лихо, та мерщій з того лісу, та так про неї й не чути стало.

ПРО ГОЛОДНОГО ШЕВЦЯ

Одному шевцеві дуже хотілося увидіти світу. От він помандрував, куди очі дивилися. Ішов день, два, три, а на четвертий — став, бо дуже зголоднів. Увійшов до хати якогось газди. Там якраз сідали до обіду. Господар спитав гостя:

— Ти хто будеш?

— Ремісник.

— Який? Може, кравець?

Швець собі подумав: "Як відповім, що не кравець, то він, може, і їсти не дасть". Тому відповів:

— Та кравець, ая...

— О-о, коли так, то сідай обідати, а потім дам тобі роботу, — втішився газда.

Швець сів до столу і поїв за трьох косарів. Після обіду газда показав сувій сукна й питає:

— Що може вийти з того?

Швець розгорнув сукно, поміркував і каже:

— Буде два великих, а один малий...

— Ні, думаю вийде ледве один великий і один малий...

— Не говоріть так, газдо, я то ліпше знаю.

Господар затявся:

— Я теж не дурний.. З цього сукна вийдуть лише два сардаки: один великий, а другий малий.

— А я думав, газдо, про три міхи, бо я той кравець, що шиє мішки, а не сардаки.

— Мені мішків не треба! — накинувся на шевця господар.

Той вийшов за ворота і рушив додому: доста йому зі світу!

СІРКО

Був собі в одного чоловіка собака Сірко — тяжко старий. Узяв хазяїн та й прогнав його від себе. Никає Сірко по полю, і так йому гірко: "Скільки років я хазяїнові вірно служив, годив, добро йому робив, а тепер на старості літ він мені шматка хліба жаліс і з двору прогнав". Ходить він так, думає; коли це — приходить до нього вовк та й питає його:

— Чого ти тут ходиш?

Сірко відповідає:

— Що ж, брате, прогнав мене хазяїн, от я й ходжу тут.

Тоді вовк йому:

— А зробити так, щоб тебе хазяїн ізнову прийняв до себе?

Сірко каже:

— Зроби, голубчику, я вже чимсь тобі віддячу.

Вовк каже:

— Ну, гляди: як вийде твій хазяїн із жінкою жати, і вона дитину положить під копою, то ти будеш близько ходити коло того поля, — щоб я знав, де те поле, — то я візьму дитину, а ти будеш віднімати від мене ту дитину, тоді наче я тебе злякаюсь, та й пущу її.

У жнива той чоловік і жінка вийшли в поле жати. Жінка поклала свою маленьку дитину під копою, а сама жне коло чоловіка. Коли це — біжить вовк житом, та за ту дитину — і несе полем. Сірко за тим вовком, доганяє його, а чоловік кричить:

— Гиджга, Сірко!

Сірко якось догнав того вовка, відняв дитину, приніс до того чоловіка та й віддав йому. Тоді той чоловік вийняв з торби хліб і кусок сала та й каже:

— На, Сірко, їж — за те, що не дав вовкові дитини з'їсти!

Ото ввечері ідуть з поля, беруть і Сірка. Прийшли додому, чоловік і каже:

— Жінко, вари лишень гречані галушки та добре їх салом затовчи!

Тільки вони зварилися, він садовить Сірка за стіл, сів сам коло нього та й каже:

— А сип, жінко, галушки, та будем вечеряти.

Жінка й насипала. Він Сіркові набрав у полумисок: так уже йому годить, щоб він часом гарячим не попікся!

Ото Сірко й думає: "Треба ж мені віддячити вовкові, що він мені таку вигоду зробив".

А той чоловік, діждавши м'ясниць, віддає свою старшу дочку заміж. Сірко пішов у поле, знайшов там вовка та й каже йому:

— Прийди в неділю, ввечері, до нашого городу, а я тебе введу в хату та віддячу тоді за те, що ти мені добро зробив.

Ото діждав вовк неділі, прийшов на те місце, куди йому Сірко казав. А в той самий день у того чоловіка було весілля.

Сірко вийшов до вовка, увів у хату і посадовив його під столом. Потім Сірко взяв на столі горілки, м'яса доволі і поніс під стіл. Люди хотіли того собаку бити, а чоловік каже:

— Не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я й йому добро буду робити, поки його й віку.

Сірко бере, що лучче на столі, та подає вовкові, нагодував і упоїв його так, що вовк не витерпів та й каже:

— Буду співати!

Сірко каже:

— Не співай, бо тут тобі буде лихо! Лучче я ще тобі подам пляшку горілки, та тільки мовчи.

Вовк як випив ту пляшку горілки та й каже:

— Отепер уже буду співати!

— Не співай, бо обидва пропадемо — і я, й ти.

— Ой, не видержу — співатиму!

Та як завиє під столом!

Люди посхоплювались, — туди-сюди, деякі хотіли бити вовка. А Сірко й ліг на вовка, наче хоче задушити його. Хазяїн і каже:

— Не бийте вовка, бо ви мені Сірка уб'єте! Він і сам йому раду дасть, — ось не займайте!

Ото Сірко вивів вовка аж на поле та й каже:

— Ти мені добро зробив, а я тобі!

Та й попрощались.

ЧАРІВНА СКРИПКА

Жив колись на світі бідний русин. І щоночі йому снився син — високий, файний легінь. Але то був тільки сон. Життя проминало, а у чоловіка ні сина, ні багатства — сама біда в хаті.

Під горою мав трохи землі, але на ній і дурний бур'ян не хотів рости. А одного року була така засуха, що й земля згоріла.

Пішов бідняк наймати до графа, якого буковинці любили, як сіль в оці чи тернину в боці.

— Підеш молотити, — сказав граф, — а за роботу візьмеш те, що в постол нападає.

Русин погодився, бо що було чинити? Цілий місяць вимахував ціпом і приносив у постолах зарібок. Нарешті провіяв зароблене зерно, розстелив на верітці, аби просушилося. Та горобці теж були голодні й видзьобали усе до зернини.

Побачив це русин, кинув спересердя крисанею об землю:

— А смерека б вас втяла!

— Не сердься, добрий чоловіче, — запищало в нього за спиною.

— А хто це мені радить не сердитися?

— Та я — одна зернина, яку не з'їли горобці.

— А де ти є?

— Та гездечки — під лопухом сховалася.

Нахилився русин, підняв лопуха і помітив золоту зернину.

— Що мені з тебе? — каже чоловік. — Ти така дрібненька, що тебе й не видно на долоні.

А зернина радить:

— Ти мене не їж, а посій у землю і поливай три рази на день водою з Черемошу.

Русин посіяв золоту зернинку перед вікнами хати. Три рази на день носив воду з річки, щедро поливав, але нічого не сходило. Засумував, забідкався старий. Розказав про все жінці, а вона допікає:

— Тобі, чоловіче, на старість горобці у голові цвіринькають! Де то видано, де то чувано, аби зернина вміла говорити!

Та одного ранку русин почув за вікном таку файну музику, що за серце брала. Виглянув — нікого, але на тому місці, де була посіяна зернина, виросла дивна яблуня. З її гілля звисали не яблука, а скрипки — із зеленими і жовтими смугами. Зачудувався русин і вийшов надвір. Не встиг підійти до чарівного дерева, як почув:

— Добридень, тату!

Ще більше здивувався чоловік.

— Добридень, — відповів. — А хто мене називає татом?

— Це я, ваш син Петрик, — і з яблуні скочив красний хлопець.

— Коли ти мій син, то ходімо мандибурку сапати, — все ще не вірив чоловік, що то йому не сниться.

Петрик узяв із собою скрипку й утяв такої веселої, що мандибурка почала рости і цвісти.

— Що то за скрипка? — спитав батько.

— А то така скрипка, що коли погладжу на ній зелені смуги, то омолоджується добро, а як торкнуся жовтих — старіється зло.

Чоловік і жінка не могли нарадуватися чарівному синові. Боялися, аби й волосинка з нього не впала. Та Петрик не міг усидіти на місці, ходив поміж люди.

Одної неділі узяв свою скрипку й подався в село. На толоці побачив людей, які танцювали, хоча їм не грали ні скрипка, ні цимбали. Вони тільки плескали в долоні. Всі були такі марні, що падали з ніг.

— Що ті люди роблять? — спитав Петрик селян.

— Весілля справляють, — відповів один дід. — Але граф їх зовсім замучив у роботі. Казав, що коли повмирають, то сюди привезе людей із заморських країв.

Погладив хлопчина зелені смуги скрипки і втяв такої веселої, що листя

на деревах — і те затріпотіло. Люди стали жвавими, щасливими. Молодий із молодою — як місяць із зірницею. І всі пустилися до танцю-тропотанцю.

Цілу днину Петрик веселив людей. А граф вийшов на балкон палацу, глянув у бік толоки і аж рота роззявив від подиву. Він наказав гайдукам позаганяти всіх селян до своїх воріт. Прийшли бідні люди, поскидали крисані.

— Бачу, що від музики дістали добру силу. Завтра під горою маєте продовбати великий прохід, аби весь Черемош міг туди текти!

Наступного дня зранку люди взяли кияння й лопати і подалися до гори. Обліпили її, як ті мухариці, й загепали, аж іскри летіли. Минали дні, тижні, місяці, доки продовбали крізь гору тунель.

Подивився граф і каже:

— Тепер побудуйте в середині гори високий палац — з великими залами, довгими коридорами, ясними світлицями. Брама до палацу має бути така, аби її заперла і мала дитина, а отворити міг тільки я один.

Але бідні люди вже не чули в собі великої сили. А граф їм дав таку страшну роботу! Рушили до хати, де жив із родичами Петрик. Викликали хлопця й докоряють:

— Ти дав нам моці видовбати діру для ріки, а тепер лишив нас у біді?..

Петрик відповів:

— Завтра всі до одного беріть кияння, довбні та лопати і йдіть до гори. Я прийду на поміч.

Другого дня люди прийшли до гори, але ніхто не міг підняти ні кия, ні лопати. Тут Петрик погладив зелені смуги скрипки, приклав смичок до струн і врізав коломийку. Люди помолоділи, дістали красну силу — аж кавалки скелі розліталися. В горі були зроблені довгі коридори, височезні зали, просторі світлиці.

Коли все було готово, граф розіслав гайдуків скликати гостей: його доньку посватав один заморський принц.

Гості зібралися в палаці, який збудували в середині гори. Прийшов туди Петрик. Граф його уздрів і закричав:

— Як ти смів сюди прийти?!

— Мужицьке весілля я вже бачив, пане, а графське — ще ні, — відповів йому Петрик.

Граф наказав слугам викинути зухвалого хлопця. Та Петрик погладив жовті смуги скрипки, приклав смичок до струн і заграв. У палаці одразу притихли. Граф згорбився, зігнувся, руки затремтіли.

Петрик вийшов за браму і зачинив її назавжди. Минули роки, брама помалу обросла травою-муравою. Про графа ніхто й не згадував. А про

Петрика та його чарівну скрипку розповідають і донині. Я розповідав би про нього ще більше, та в горлі пересохло.

ПРО СОПІЛКУ, СКРИПКУ І ЦИМБАЛИ

Жив собі парубок, що називався Петром. Він умів дуже файно грати на сопілці, скрипці і цимбалах. Так і заробляв, бо без нього не обходилося жодне весілля.

Якось Петро узяв сопілку, скрипку і цимбали та й пішов у світ шукати гараздів. Ішов аж десять днів, коли дійшов до темного лісу. Увійшов у ліс і заблудився. Блукав цілий день і цілу ніч, та не міг вийти на дорогу. Третього дня вибрався на широку галявину, де стояла хата. Гукнув:

— Егей, хто тут є?

Ніхто йому не відповів, бо там нікого не було.

Петро увійшов, сів собі за стіл і чекає, аби хтось з'явився та дав йому їсти. Він був такий голодний, що вже на ногах не тримався. І раптом на столі побачив те, що треба: тарелі й миски з усілякими стравами. Петро почав утинати, як сапальник. Потім ліг спати. Коли добре відпочив, то схотів подивитися, що є ще в тій хаті. Кімнат було багато і всі нові, файні, але в них ніхто не жив. Лише в одинадцятій хлопець побачив діда й бабу, які були сліпі.

Дід спитав його:

— Хто увійшов до нашої хати?

Петро сказав про себе. Тоді старий мовив:

— Наймися в мене пасти кози.

— Можу і найнятися, — погодився легінь.

Пішов до кошари, а там високий пліт, і на кожному колі — людська голова.

— Ади-и-и, якась нечиста сила! — сказав собі Петро, і волосся на голові хлопця встало щіткою.

До нього підійшов біленький цапок і сказав людським голосом:

— Як будеш іти з козами, то не забудь узяти із собою свою сопілку і дідову шаблю.

На другий день уранці Петро взяв сопілку і шаблю та й погнав кіз на поляну. Кози пасуться, а він собі сів і позіхає. Та підійшов знову біленький цапок:

— Грай на сопілку, легіню, бо сюди летить змій-лиходій.

Петро так заграв, що листя на деревах — і те затріпотіло, кози затан-

цювали. Тут прилетів триголовий змій, але і він мусив танцювати. А Петро не дармував — схопив шаблю й постинав йому всі три голови. Поскидав їх у мішок і позіхає далі.

Увечері він рушив попереду, а кози — за ним. Пригнав їх додому, запер у загороді, а голови жбурнув на горище. Дід його спитав:

— Що так гупнуло на нашому горищі?

— То цап'ячі роги. На поляні двоє цапів билися та й поламали собі роги. Я взяв їх додому і кинув на горище.

— Най буде так, як кажеш, — мовив дід.

На другий день біленький цапок намовляє хлопця:

— Цього разу візьми скрипку й шаблю, бо змій-лиходій буде ще страшніший.

— Добре, приятелю, добре.

Петро вигнав стадо на поляну і заграв на скрипці. Кози пішли в танець. Біленький цапок каже:

— Грай добре, легіню, бо сюди летить шестиголовий змій-лиходій.

Прилетів змій і теж затанцював. Петро витягнув шаблю і постинав йому всі шість голів. Поскидав їх у мішок і сидить собі.

Увечері він пішов попереду, а кози — за ним. Запер їх у кошарі, голови закинув на горище й увійшов до хати. Дід його спитав:

— Що так гупнуло на нашому горищі?

— Та знову цапи билися і поламали собі роги. Я їх закинув на горище.

— Може, так, а може, й ні, — мовив на те дід.

Третього дня зранку біленький цапок каже:

— Сьогодні бери цимбали і шаблю.

Петро пригнав стадо на поляну, грає на цимбалах, а кози танцюють.

Біленький цапок крикнув:

— Грай добре, легіню, бо сюди летить дванадцятиголовий змій-лиходій.

І раптом загуділо, заревло — прилетів страшний змій. Хотів кинутись на Петра, та мусив танцювати. А Петро схопив шаблю й почав рубати голови. Одинадцять відрубав, а дванадцяту лише надітнув. Тоді питає змія-лиходія:

— Де дідові та бабині очі?

— У печері... Там є все...

Петро відрубав дванадцяту голову. Поскидав їх у мішок і побіг до печери. Там відшукав дідові та бабині очі, забрав горщики з цілющою і живлющою водою і чекає вечора.

Увечері він рушив попереду, а кози — за ним. Запер їх у кошарі, голови закинув на горище й увійшов до хати.

— Що так гупнуло на нашому горищі? — питає старий.

— Я покидав туди цап'ячі роги...

— Най буде!..

Дід і баба тішилися з того, що хлопець живий, бо інших змій-лиходій легко убивав, а голову настромляв на кіл.

А Петро сказав:

— Ану ходіть, діду, сюди, ближче до світла...

Старий підійшов. Петро йому припасував очі, полив їх цілющою й живлющою водою. Потім сказав бабі:

— Ану ходіть, бабо, і ви сюди, до світла.

Баба підійшла. Петро і їй припасував очі, полив їх цілющою й живлющою водою.

І в діда, і в баби очі приросли, але засвітилися дуже недобрим світлом. Хлопець налякався, а старі сказали:

— Дякуємо, легіню, що повернув нам зір. Все, що маємо у хаті, най буде твоє.

Дід з бабою були чарівниками і пішли кудись у ліс. Петро лишився в хаті. Ходить і всюди заглядає. У дванадцятій кімнаті, де він ще не був, його трохи не засліпив блиск: там стояв діамантовий кінь із золотим сідлом, а коло нього було файне вбрання. Легінь убрався, як молодий принц, і хотів вивести коня. Але кінь сказав:

— На порозі мушу вдарити копитом. Як не вдарю, то надворі трісну. А як вдарю — вчує дід.

— Бий, конику, копитом, — погодився парубок.

Кінь ударив. А дід сказав бабі:

— Ходім, стара, додому, бо наш кінь кудись тікає.

Повернулися додому, але коня вже не було у дванадцятій кімнаті. Дід сів на лопату, а баба — на мітлу. Гукнули їм:

— Гей-гей, допато!

— Гей-гей, мітло!

І полетіли за конем. Довго гналися за ним. От-от наздоженуть. Та Петро знав, що має робити, бо кінь його нарадив. Він обернувся і сказав:

— Стій, лопато! Я тебе врятую, коли будеш горіти! Стій, мітло! І тебе врятую...

Лопата і мітла одразу поставали і ні кроку далі.

Дід і баба прибігли додому. Дід сів на кота, а баба — на кітку.

— Гей-гей, котику!

— Гей-гей, кіточко!

І вони пустилися за діамантовим конем. Біжать, біжать — от-от наздоженуть. Петро обернувся і каже:

— Милий котику! І ти, люба кіточко! Я нас на горищі годував зміїними головами. І ще ліпше буду годувати, тільки не ганяйте так за мною.

Котик і кіточка послухали Петра. Рушили помаленьку, гейби три дні не їли нічого.

Дід і баба за хвильку згоріли — лише хмарка порохів закурилася від них. А Петро приїхав на діамантовім коні до царського палацу і оженився на царівні. Не обійшлося і його весілля без сопілки, скрипки та цимбалів.

ТЕЛЕСИК

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: "Хто нашої й смерті догляне, що в нас дітей нема?"

От баба й просить діда:

— Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку, та зробимо колисочку, то я положу деревинку в колисочку та й буду колихати; от буде мені хоч забавка!

Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить. Послухався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку. Положила баба ту деревинку в колисочку — колише й пісню співає:

— Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику, —
І з ніжками, і з ручками,
Буду тебе годувати!

Колихала-колихала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та став синок маленький. Вони так зраділи, що й не сказати! Та й назвали того синка Телесиком.

Росте той синок та й росте, — і такий став гарний, що баба з дідом не навтішаються з нього.

От як підріс він, то й каже:

— Зробіть мені, тату, золотий човник і срібне веселечко: буду рибку ловити та вас годувати!

От дід зробив золотий човник і срібне веселечко, спустили на річку, — він і поїхав. Їздить Телесик по річці, ловить рибку та годує діда й бабу, наловить та віддасть — і знову поїде. А мати йому їсти носить. Та й каже:

— Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі.

От мати наварила йому снідати, принесла до берега й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!

Дам я тобі їсти й пити.

Телесик почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — це ж моя матінка снідати принесла!

Пливе. Пристав до бережка, наївся, напився, відіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибку ловити.

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, прийшла до берега та й давай гукати товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він чує:

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем — човник і поплив. А змія стояла-стояла та й пішла від берега геть.

От мати Телесикова наварила йому обідати, понесла до бережка та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Він почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла.

Приплив до берега, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човника і поплив знову.

А змія приходить до берега та знов товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та й махнув весельцем:

— Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіс, та й пішла до коваля:

— Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тоненький голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка й стала кликати:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка, — то ж мені матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка. А змія його мерщій ухопила з човна та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати:

— Зміючко Оленко, відчини!

Оленка й відчинила; змія ввійшла в хату.

— Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу, та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

— Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже:

— Коли ж я не вмію, — як його сідати?

— Та вже сідай! — каже Оленка.

Він поклав на лопату руку.

— Так? — каже.

— Та ні-бо: сідай зовсім.

Він і поклав голову:

— Отак, може?

— Та ні-бо, ні! Сідай увесь.

— А як же? Хіба так? — та й поклав ногу.

— Та ні-бо, — каже Оленка, — ні, не так!

— Ну, так покажи ж, — каже Телесик, — бо я не знаю, як.

Вона й почала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив; а сам замкнув хату, заліз на превисоченного явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

— Зміючко Оленко, відчини.

Не чуть.

— Зміючко Оленко, відчини!

Не озивається.

— От вража Оленка — десь повіялась!

От змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, вийняла печеню, та й їдять, — думали, що то Телесик. Попоїли печеню, повиходили на двір та й качаються по траві:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясця наївшись!

А Телесик із явора:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'ясця наївшись!

Вони слухають: "Де це?" Та знов:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'ясця наївшись!

А він знову:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'ясця наївшись!

Вони знову: "Що воно таке?"

Давай шукати, давай дивитися, та й угледіли Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали його гризти. Гризли-гризли, аж зуби поламали, — а не перегризуть. Кинулись до коваля:

— Ковалю-ковалю, скуй нам такі зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і скував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть. Коли летить табун гусей.

Телесик їх і просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть:

— Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гусей. Телесик і просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

— Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії — та й знову гризуть, відпочинуть — та й знов... Аж летить іще табун гусей. Телесик так їх просить:

— Гуси, гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

І ці кажуть:

— Нехай тебе заднє візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик, — от-от явір упаде, от-от доведеться про-

пасти! Коли це летить собі одним одне гуценя: відбилось — насилу летить. Телесик до нього:

— Гуся, гуся, гусенятко!
Візьми мене на крилятко
Та понеси до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

От воно:

— Сідай! — каже та й ухопило його на крила. Та втомилось, сердешне, так низько несе. А змія за ним — чи не вхопить його — женеться. Та таки не наздогнала. От гуценя принесло та й посадовило Телесика на причілку[1] знадвору, а само ходить по двору, пасеться.

Сидить Телесик на причілку та й слухає, що в хаті робиться. А баба напекла пиріжків, виймає з печі й каже:

— Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

— А мені?

А вона знову виймає пиріжки та й каже:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

А Телесик знов:

— А мені?

Вони й почули.

— Що це? Чи ти чусш, діду, щось наче гукає?

— Та то, — каже дід, — мабуть, так учувається.

То знов баба:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

— А мені? — з причілка каже Телесик.

— От же таки озивається! — говорить баба та зирк у вікно, — аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати, та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!

А гусятко ходить по двору, мати й побачила:

— Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу.

А Телесик каже:

— Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був.

От вони нагодували його і напоїли, і під крильце насипали пшона. Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.

1 Причілок — бокова сторона хати.

ТОРБА З ДІАМАНТАМИ

Один чоловік усе життя служив у багача. А коли зістарівся, багач його вигнав за ворота.

Бідний повернувся до своєї хатини, ліг на лаву й стогне.

Минуло кілька днів. Він так зголоднів, що перед очима підскакували чортики. Чоловік лежав і чекав смерті. Але раптом подумав:

"Чого це я маю голодувати? Хіба той багач мусить бути хитрішим від мене? Що, забрати мої сили, та й вигнати мене з порожньою торбою? Е-е-е, я йому покажу!"

А перед вікнами хатини росла велика груша. Бідний глипнув на неї і хитро посміхнувся. Потім узяв торбу і пішов до Прута. Наповнив її рінню[1], а як приніс додому, файненько зашив та й закопав під грушею. Через кілька днів пішов до багача:

— Пане газдо, мені приснився файний сон.

— Який?

— Уві сні показався мій покійний дід і сказав: "У тебе під грушею є торба з діамантами. То я її закопав, коли повернувся з турецької війни..."

— Ходім та розкопаємо! — схопився багач.

Пішли. Бідний копав, багатий дивився. Бідний докопався до коріння — хап торбу і драла до хати. Багач бігом за ним. Бідний кинув торбу в скриню, а сам ліг на неї.

— Не дам нікому, хоч би мене різали! Хто мене буде годувати до самої смерті, тому й лишу торбу з діамантами.

— Я... я буду тебе годувати! — затрусився багач.

І, справді, після того носив біднякові хліба, солонини і всякого добра. Убрав його файно. Бідний собі жив, як у бога за дверима, нічим не журився. Коли прийшла смерть, заплющив очі та й помер. Багач поховав його — так, як має бути. Прийшов із цвинтаря, отворив скриню, а там — каміння в торбі.

— Його діаманти стали камінням для тебе! — казали бідні люди.

Багач мовчав і сопів.

ІВАН ТОРБИНА

Жив колись на світі веселий парубок. Завжди ходив з порожньою торбиною. Люди його й назвали Іваном Торбиною.

Йде він дорогою і бачить — над шанцем сидять два жебраки.

1 Рінь — річковий пісок

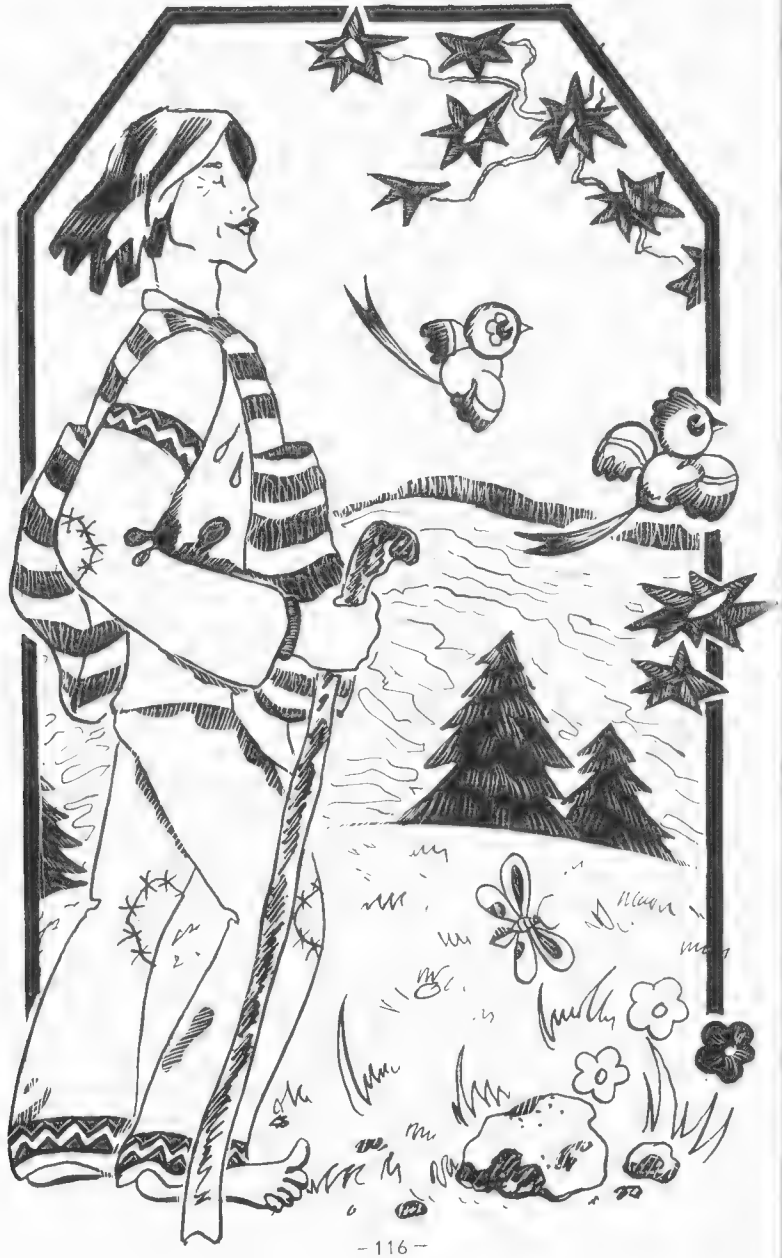

Шкода стало Іванові старців. Дав їм свої два лєї і хоче йти далі. Але один із жебраків каже:

— Дав нам, бідним, все, що мав. Попроси тепер чогось у нас.

Іван подумав і відповів:

— Поблагословіть мені цю торбу, аби я міг загнати в неї усе, що захочу, і аби нічого не вилізло з неї без мого слова.

Діди щось пошептали над торбиною і щезли, ніби він їх ніколи не бачив. Іван протер очі — дуже здивувався, що дідів не видно. І почвалав далі. Як стемніло, зайшов у село і попросився ночувати в одного багача. А той сказав:

— До моєї хати щоночі приходять чорти на гуляння. Якщо ти їх виженеш, дам тобі торбу грошей.

— Як треба, то вижену, — відповів Іван.

Зайшов до хати й ліг на ліжко.

Опівночі чорти позлазилися і такий гармидер учинили, аж хата затряслася. Іван прокинувся й гукнув:

— Сидіть, рогаті, тихо, бо я спати хочу.

А дідьки це й за вухом не мали. Гейкали, свистали, витропували, як п'яні. Іван дуже розсердився. Він підвівся й крикнув:

— Ану, машір до торби!

Чорти один за одним, як котята, полізли до торби. Він узяв її, вийшов на подвір'я і сказав багачеві:

— Давай сюди ціпа!

Молотив по торбі та приповідав:

— Нате, аби-сьте знали, як то добрим людям сон перебивати. Коли ще раз приплентастеся, вам буде тут амінь.

— Скільки мєм жити, Йване, свого носа сюди не покажемо.

Він висипав чортів із торби, і за ними тільки загуло.

Іван каже багачеві:

— Давай сюди гроші, бо треба йти у світ...

— Ніц не дам, бо то все дуже легко було зроблєно! — надувся багач.

— А тобі гроші тяжко дістаються? Ану, багатчику, залазь і ти до торби!

Багач мусив залазити, а Іван узяв у руки ціпа:

— Ну, тепер посиплються із тебе грошенята?

— Все дам, тільки випусти мене.

Іван випустив газду. Наповнив грішми торбину і поманджав далі. Бідним, яких здибав у дорозі, роздавав по жмені лєї. Коли все пороздавав, то і сам став бідним, як турецький святий. А куди йти святому? До неба. І легінь пішов — стукас в браму раю.

— Хто там є? — спитав святий Петро.

— Це я — Іван Торбина. У вас є музики?
— Нема.
— А дівчата?
— Нема.
— А гуляєте?
— Ні.
— То якого дідька ви живете?
Святий Петро висунув крізь віконце голову і пробурчав:
— Іди геть, волоцюго!
Іван стукає до другої брами:
— Чого гримаєш? — спитав святий Миколай.
— У вас є музики?
— Я тобі дам таких музиків, що нараз оглухнеш! — погрозив старий.
— А дівчата у вас файні?
— Мой ти, драптюху, що говориш?
— Горілка у вас моцна?
— Рай — це не якась садагурська корчма.
— Пусте все те, що Абрамко пише, — відповів Іван і постукав у третю браму. Йому ніхто не відповів, бо за брамою стояв страшний гармидер.
— Гей ви, чусте? У вас є музики?
Хтось відповів:
— Аякже! Все в нас є!
Брама отворилася, Іван увійшов і аж за голову схопився: там чорти і всякі грішники так верещали і скакали, що тяжко було дивитися. І Торбина крикнув:
— Тут має бути порядок, як у військо цісаря! Ану, чорти, гаптах!
Чорти зібралися всі докупи й витрутили Івана за браму. Сказали йому у шпаринку:
— Іди зицируй свого цісаря, не нас. Ми не є дурні.
— Нема, мой, правди для бідного! — каже собі легінь. — Піду я до бога, може, хоч він — порядний чоловік.
Став перед господом і просить:
— Дай мені, боже, таку службу, аби-м міг десь порядки робити...
Господь відповів:
— Замітати в раю є кому. Ти ліпше йди на землю, знайди смерть і скажи їй, аби одного тижня гризла старих людей, другого — молодших, а третього — цілком молодих.
"Ади, людей гризти! — розсердився Торбина. — Старі люди ще на світ досить не надивилися, молодші ще не натанцювалися, а цілком молоді — й не нажилися!"

Знайшов Іван костомаху й каже:
— Господь хоче, аби-сь ішла в хащу й чотири роки гризла старі дуби, чотири роки — молодші, а чотири роки — цілком молоді...
Смерть пішла в ліси. Дванадцять років люди не вмирали. Їх стало так багато, що на землі не було де ногою стати. Господь розлютився, що аж іскри з нього скакали. Покликав смерть і кричить:
— Ти ніц-нічого не є варт. Людей наплодилося, як трави і листя, а ти ходиш і гризеш дерева.
— Та ж мені казав Іван...
— Іван? Знайди того гуцульського батярина і чвахни косою!
Пішла смерть на землю і шукає хлопця. А той сам до неї вийшов:
— Добридень, кумо! Добре, що ти прийшла. Понеси мене до раю.
— Понесу, бо сам господь казав, аби тебе чвахнути косою. Роби деревище.
Іван Торбина взяв сокиру й майструє труну. Вона в нього вийшла велика і моцна.
— Вже готова! — крикнув.
Смерть подивилася і каже:
— Лягай у неї горілиць.
— Я не знаю, як треба лягати, бо-м ще ніколи не вмирав. Покажи мені.
Смерть лягла, склала руки на грудях і промовила:
— Отак.
Іван трахнув віко труни — й фертик. Замкнув труну на три колодки і закинув її в Черемош.
— Як не хотіла-сь понести мене живого до раю, не понесеш і мертвого.
Іван ходить горами, гуляє і співає. Одного разу глип — а смерть стоїть перед ним і зубиська шкірить. Почала казати:
— Співай та гуляй, доки світу й сонця, я тебе не зачеплю. Аби-сь знав!
І не зачіпає. Іван Торбина й досі ходить горами і нічим не журиться. Такий, як був, веселий!

ВОВЧОК-ТОВЧОК

Той Вовчок не звався ще Товчок, був чемним звірятком, доки не побачив довколишній світ. А потому? Ось як то було.

Якось стара Вовчиця пішла в ліс подивитися, чи файно ростуть зайчики. А дітям наказала, аби тихо сиділи в норі.

Вовчок-Товчок залишився дома з маленькими сестричками, а що не мав іншої роботи — помаленьку поліз із нори. Перед ним відкрився світ,

якого він дотепер не бачив: темні бори, сині гори і золоте сонце. Що за чудо? Що то за краса?

Вовчок-Товчок недовго розмірковував, чи бути чемним і слухняним, чи вийти й роздивитися по дивному світу. Бо він народився розбишакою. Дарма тягли його назад сестрички, виповз із нори. І ліз, і ховався — як може йти кривенькими лапками таке мале звірятко. Та недалеко він пішов. У густому лісі, серед кущів ліщини, хтось ухопив його за шию — і перелякання Вовчок через малий час лежав знову в темній норі: то стара Вовчиця, що повернулася із лісу, понесла додому розбишаку.

Відтоді мати ще пильніше дивилася за сином. І коли виводила своїх вовченят, аби побавитися з ними на поляні і аби їх вічка помалу звикали до сонячного світла, й тоді одним оком дивилася на Вовчка-Товчка, а другого ока було досить на п'ятеро інших вовченят. Розбишака все хотів розвідати і лише чекав на добрий час, коли втече від матері Вовчиці. А мати і раділа за такого вдатного сина, і боялася пустити малого у світ, доки він не знає всі світські науки.

І почала Вовчиця своїх дітей учити.

Найперше відучила їх від молока, бо для таких великих вовченят у лісі є м'ясо. Спіймала вона мишу, дає дітям їсти. А тим дуже не любиться миша. Ніяк не розуміють — що то за їжа може бути, якщо не тече, як добре молочко, а потрібно її роздирати. Та коли раз, два рази покуштували м'яса — свіжого, тепленького — не треба було їх привчати до нової страви. Вже самі просили від матері Вовчиці: м'яса й м'яса!

Вона принесла зайчика. Ой, то була робота! Вовченята клацали зубами, гарчали й шматували смачненьку зайчатину. А найголоднішим був Вовчок-Товчок. Він умів скоріше від усіх упитися зубами у ліпший шматок. А невдовзі вже так похопив оте ремесло, що мати Вовчиця могла вводити його у дальші науки. І одного ранку повела Вовчка-Товчка на перше полювання.

Неподалік за хащею було широке поле. А там попасував отару малий вівчарик. Вовчиця вчила Вовчика, як треба підкрадатися до гурту овець: іти проти вітру, аби пси нічого не запримітили, від кущика до кущика, щоб ніхто не помітив, а потому тихенько чекати, коли вівчар здрімається чи бодай зажмуриться. Тоді вхопити крайню вівцю або барана — і ноги під себе!

Вовчок-Товчок усе зробив так, як вона навчила. Доти крутився при отарі, що вхопив ягнятко і закинув його на плече. Коли пси загавкали — Вовчок- Товчок був уже далеко.

Молодий вівчарик почав ліпше дозирати вівці. Тепер чекав вовка. Але тут задумав ану ж яку дурницю: підманути село. І почав кричати, як лиш

міг:

— Вовк, вовк! Помагайте!

Добрі люди збіглися. Хто з вилами, хто з граблями, хто просто з колом — а вовка нема. Хлопчина розсміявся, що йому вдалося обдурити ціленьке село.

Вовчок-Товчок то бачив: він сидів край лісу. Коли селяни пішли геть, сердиті на вівчарика, розбишака вибіг із кущів і схопив ягня.

Дарма тепер хлопчина кричав:

— Ой, люди! Вовк, вовк!

Ніхто йому не вірив. І не озиралися.

Вовчок-Товчок сміявся:

— Походив малий брехач!

Він знав уже всі світські науки, і мати сказала:

— Іди, синку, на свою дорогу — спробувати щастя. Але розум завжди май на місці.

Іде Вовчок у світ. Через ліс, гори. І дуже зголоднів. Зустрічає сестрицю-лисицю: вона сидить на санях і поганяє батогом запряжену корівку. Думки розбишаки одразу на корові, аж слинка тече. І каже він лисиці:

— Ану, сестричко, повези й мене.

— Не можу, слабі сани — поламаються, — говорить лисиця.

— Та покладу бодай одну ногу.

Вовчок-Товчок просився так смиренно, що вона дозволила покласти одну ногу. Але сани нараз затріщали.

— Чуєш, братику? Ти поламаєш мені сани! — крикнула лисиця.

— Та де, то вже тріщать мої кості: такий я голодний... — відповів Вовчок- Товчок.

— Добре, сядь на сани.

І він сів собі, як пан. А тільки сів — сани затріщали й поламалися.

Лисиця верещить:

— Що я тобі казала? Тепер мені полагоди сани!

Вовчок узяв сокиру, та ще більше розламав їй сани.

— Що ти робиш, дурню? — сердиться лисиця. — Давай сюди сокиру та піду зрубаю якесь дерево: тут заново треба майструвати. А ти хоч корівку мені повартуй.

— Добре, добре! — радіє Вовчок, а в самого аж слина тече. — Я її повартую!

Ледве лисиця відійшла, як він роздер корову. Добре наївся і пішов. Аністільки не сказав: "Дякую за гостину". Лисиця тягне дерево і ще здалеку питає:

— Вартуєш корову?

Не відзивається ніхто.

— Напевне, утік, — каже собі лисиця. — Щастя, що корова лишилася на місці, як виджу, лягла. — Але коли вона підійшла і коли побачила, що зробив розбишака, то почала бити свою дурну голову.

Вовчок-Товчок уже собі думав: "То була перша проба. Можу сміло рушати у світ, коли саму лисицю зумів перехитрити!"

Вийшов на дорогу, яка вела в село. Бачить, малим возиком їде один господар. Та возиком на кам'яній дорозі так підкидує, що з нього щось упало. Вовчок подивився, а то солонина.

— Маю ціле щастя: на суху яловичину помастити черево солониною, — говорить Вовчок. А далі роздумав: — Тільки солонина, видати, солона. А за солоним треба пити. Побіжу я раз до потічка і добре нап'юся!

Побіг Вовчок напитися, а тим часом чоловік помітив, що загубив шматок солонини, зупинився і взяв той шматок. Вовчок-Товчок вернувся, а солонини вже нема. І заревів:

— Так ходить лише дурень! Хто наперед п'є воду, а потому їсть?

Йде, йде — і бачить: край дороги вгодований вепр.

"Ой, у сього добра солонина! Лише — як її дістати?" — думає Вовчок.

— Доброго дня, веприку!

— І тобі, псе вірний, — відповідає вепр.

Вовчок-Товчок розсердився:

— Як ти смієш мене звати псом, коли я чистий вовк!

Вепр злякався й просить:

— Ой, та ти не сердься, я тебе не упізнав.

— Добре, — мириться Вовчок. — Але давай шматок солонини — помастити черево.

Вепр на те відказує:

— Знаєш, Вовчику, що? Моя солонина вже стара, тверда. Ліпше сідай мені на хребет, і я тебе понесу до стада, де пасуться молоденькі свині. Там будеш мати з чого собі вибрати!

Вовчок зрадів і сів на хребет вепра. А той приніс його в село і почав квилити.

— Чого ти квилиш, веприку? — питає Вовчок.

— Аби збіглися всі свині з малими поросятами! — хитрує старий вепр.

І збіглися, та лише не свині з малими поросятами, а селяни з дітьми. Як почали Вовчка товкти — хто вилами, хто ціпом, а хто кочергою. Так і став Вовчком-Товчком навіки.

Ледве добіг до лісу. Там ліг відпочити і думає про нинішні муки.

"Ой, не є я ще дуже розумний. От і дурний вепр мене перехитрив!"

Блудить Вовчок по пустому лісу, а черево від голоду аж до попереку

прилипло.

Раз іде назустріч чоловік. Вовчок-Товчок перестав дорогу і говорить стрічному:

— А я тебе з'їм!

— Добре, добре, — каже чоловік. — Лише най кину палицю, щоб не була тобі на заваді.

Вовчок-Товчок ласкаво чекає, доки той відкине свою палицю. А чоловік задув у ту палицю і плюнув огнем. Вовчок устиг, на щастя, прихилитися, і хіба що йому на хребті обпалило шерсть. Та не чекав далі — так побіг, що тільки сухе листя за ним запорошилося. А чоловік — за ним.

Край лісу орав нивку бідний селянин. Вовчок — просто до нього:

— Добрий чоловіче, сховай мене десь. Я віддячу тобі.

У борозні лежав порожній міх, і селянин запхав Вовчка туди. Ловець вискочив на поле — звірини нема. І вернувся в ліс.

Бідний випустив малого розбишаку, а той накинувся на нього:

— Тепер я тебе з'їм!

— Так мені віддячуєш за те, що заховав тебе від ловця? — каже йому орач.

— Заховав — не заховав, а я тебе з'їм! — гарчить Вовчок-Товчок. — Бо ти мене у селі побив.

— Я тебе ніколи ще не видів! — дивується бідний селянин.

— Видів — не видів — мушу тебе з'їсти, бо я зголоднів!

На те з лісу вибігла лисиця:

— Що у вас за сварка?

— Ти дивися, — каже чоловік: — Я його сховав сперед ловця, а він грозиться мене з'їсти. Лисичко-сестричко, будь нам за суддю.

А лисиця каже біднякові:

— Я не зможу бути справедливою, доки не увиджу, як ти ховав братика Вовчика.

— Покажи їй! — мовив розбишака і вліз до мішка.

А чоловік мішок зав'язав і як почав п'ястуком мастити дурного Вовчка! Лисиця сміється, а Вовчок благає:

— Пусти мене, добрий чоловіче. Ой, пусти!

— Та як тебе пустити, коли ти хочеш мене з'їсти? — посмішкується бідний селянин.

— Ніколи вже не буду гострити зуби на те м'ясо, лише раз пусти!

І чоловік випустив його. Вовчок-Товчок побіг по борозні. Але такий голодний, що ноги самі тягнуться в село. Прийшов до крайньої хатини, а на дворі газдиня годує порося. Вовчок сів під плотом і дивиться на те поросятко, аж слина тече. Але на двір скочити не сміє.

"Коли ще раз люди позбігаються з вилами й ціпами, то мене вже не винесуть ноги", — думає собі.

Газдиня зайшла в хату, а порося влізло у корито і хлебче помиї. Тоді Вовчок швидко змудрував:

— Помиї — то вода, а у воді — риба. Я не давав обіцянки, щоб не їсти рибу.

Він скочив у двір, вхопив з корита порося і побіг у ліс. А коли наївся, погладив собі черево і каже:

— Біда навчить розуму!

Та й казці кінець.

ТРИ БРАТИ І КИЦЬКА

Жили колись на світі чоловік та жінка. Вони мали трьох синів — Іванка, Штефанка й Романка. Коли сини підросли, чоловік сказав жінці:

— Ану, спечи паляницю Йванкові. Най іде у світ — може, десь знайде свою долю.

Жінка спекла паляницю, поклала хлопцеві в торбину і сказала:

— Щасливої дороги, синку! Йди у світ, але не будь там довго. Знайди хоч трошки гаразду й вертайся додому, бо нам сумно без тебе.

— Добре, мамо, я скоро вернуся.

Пішов Іванко. Йшов день, два, три. На четвертий день дуже змучився. Сів собі на камінь, витягнув із торби паляницю й почав їсти. Звідкись прийшла до нього біла кицька.

— Няв-няв-няв...

— Чого тобі, кіточко? — спитав. — Їсти захотіла?

— Няв-няв-няв...

— На, мені не жаль паляниці. Ади, яку велику спекли мамка.

Кицька з'їла шматок паляниці й питає Іванка:

— Куди ти йдеш, легіню?

Парубок здивувався:

— Де це ти навчилася по-нашому?

— Живу між вами все життя, то й навчилася, — відповіла кицька. — Куди, питаю, йдеш?

— Іду служби шукати.

— Служи у мене.

Іванко знову витріщився:

— Яка в тебе робота?

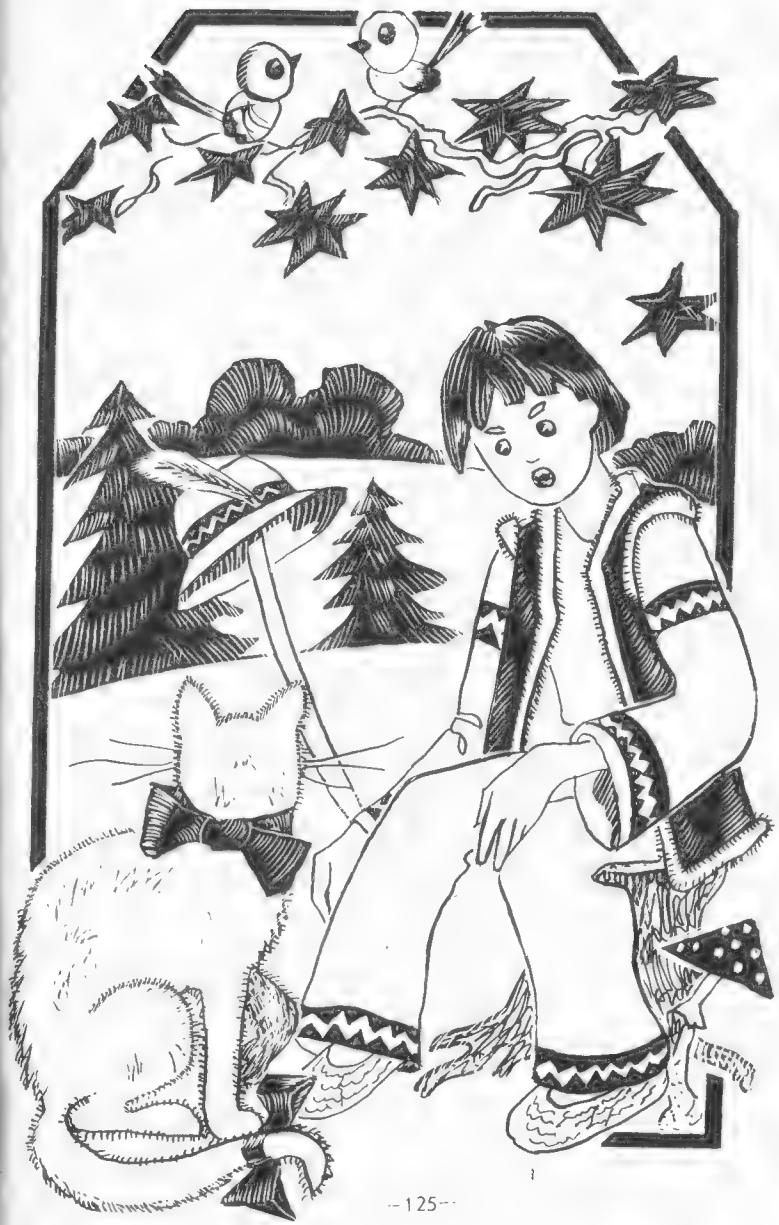

— А мишей ловити! Як зловиш золоту мишу, то дам тобі великий подарунок.

— Така робота не для мене. Я вмію орати, сіяти, молотити. Якби в селі дізналися, що я в кицьки наймився ловити мишей, то ні одна дівчина не вийшла би за мене.

— Послужи мені хоч трошки, Йванку, — умовляла кицька.

І хлопець дав згоду:

— Коли так файно просиш, то най буде.

Кицька повела Йванка до великого палацу. Брама отворилася, і він увійшов на широке подвір'я. Брама заперлася за ним, а кицька — шусть, сховалася в дучку. Іванко бачить, що палац із самого золота і срібла. А довкола зелена травичка, косиці розквітли. Раптом перед ним стала золота миша, така блискуча, що не міг дивитися на неї. Довкола миші бігали срібні мишенята. Вони йому нічого не казали, і Йванко їх не чіпав. Дістав із торби паляницю, та й сів собі їсти. Золота миша озвалася:

— А я теж голодна.

— Мені не жаль паляниці, мишко, — відповів Іванко і кинув їй шматок.

Минула ніч. Ранком знову з'явилася кицька. Іванко втішився. Сказав:

— Шукай собі, газдинько, кота, бо ловити мишей — не моє ремесло.

— Послужи ще одну ніч, — просила його кицька.

— Не можу, бо вже з'їв усю паляницю. Треба вертатися додому.

Кицька насипала йому до торби срібла і сказала:

— Нікому не кажи ні слова, що ти видів.

— Добре, кицько, не скажу.

Іванко вернувся додому.

Того самого дня, коли він вернувся, чоловік сказав жінці:

— Спечи дві паляниці, і най Штефанко йде у світ шукати гараздів.

Жінка спекла дві паляниці, поклала синові в торбину і сказала:

— Іди у світ, Штефанку, але не будь там довго, бо нам сумно без тебе.

— Не журіться, мамо, я скоро вернуся.

Штефанко пішов. Ішов один день, другий, третій. У дорозі змучився і дуже зголоднів. Сів коло кринички, витягнув із торби паляницю й почав їсти. Раптом чує:

— Няв-няв-няв...

— А ти звідки взялася тут, кицько? — зрадів хлопець кішці. — Що, сапаєш у полі і їсти захотіла? Мені не шкода паляниці. На, трохи поїж.

Кицька з'їла кавалок його паляниці й спитала:

— Куди йдеш, легіню?

— Йду у світ шукати служби.

— Ти наймися в мене.

— А що робити в тебе? — здивувався хлопець.

— Будеш мишей ловити.

— Е, ні, це мені не пасує. Потому люди скажуть, що я є той легінь, який шукає легкої роботи.

— Ти послужиш у мене хоч дві ночі. Я тобі добре заплачу.

— Дві ночі можу послужити.

Кицька наказала, щоб він зловив їй золоту мишу, і повела Штефанка до великого палацу. Брама отворилася, а потім заперлася. Кицька ніби здиміла — пропала.

Штефанко ходить по двору, щипає паляницю. Коли дивиться — а перед ним золота миша зі своїми срібними мишенятами.

— Дай мені кавальчик паляниці, — попросила мишка.

— Мені не шкода паляниці, але ти так блищиш, аж очі болять. Ти з чистого золота?

— Із чистого, Штефанку.

— Ти, відай, дуже дорога.

— Дуже, легіню, — відповіла мишка.

Минув ще один день. Штефанко поділився із золотою мишкою й другою паляницею.

Прийшла біла кицька:

— Няв-няв-няв... Ти зловив мені золоту мишу?

— Ні, мишей ловити — не моє ремесло. Це ти можеш зробити сама. Отвори браму, най іду додому, бо з'їв паляниці.

Кицька насипала йому до торбини срібла й попросила:

— Не говори нікому, де ти був і що видів.

— Буду мовчати, як риба, — пообіцяв хлопець.

Вернувся він додому, а батько каже матері:

— Спечи, жінко, аж три паляниці, та най іде Романко у світ шукати гараздів.

Жінка спекла три паляниці, поклала в торбину й сказала наймолодшому:

— Іди, Романку, та не будь там довго, бо нам сумно без тебе.

— Не гризіться, мамо, — відповів їй син і подався у світ.

Ішов день, другий, третій. Четвертого дня вийшов на широке поле і сів коло криниці. Витягнув з торбини паляницю й почав їсти. Раптом звідкись прийшла біла кицька.

— Няв-няв-няв!

— Чого тобі, кицько? Захотіла їсти? На, мені не шкода паляниці, — відламав кавалок і дав кіточці.

Вона поїла і спитала:

— Куди йдеш, Романку?
— У світ.
— Чого?
— Шукати служби.
— Наймися у мене.
— Та що в тебе робити?
— Якщо мені зловиш золоту мишу — живою або мертвою, — то я тобі віддячу.

Хлопець почухав потилицю:

— Хоч мишей ловити — не моє ремесло, але два-три дні зможу послужити.

Романко поклав у пазуху камінь і пішов за кицькою, яка повела його до великого палацу. Брама отворилася, увійшли на подвір'я. Кицька несподівано зникла. Там, де вона стояла, гейби з-під землі вийшла золота миша зі своїми срібними мишенятами. Романко спочатку дивився на ту мишу й нічого не казав, а відтак розсердився:

— Якого ти дідька ходиш довкола мене? Не маєш що робити?

— Ходжу, бо я тебе не боюся, — відповіла мишка.

Хлопець розсердився ще дужче і дістав камінь з пазухи. Прицілився і потрафив миші в саму голову. Та підскочила, упала і більше не встала. І дивно, миша зникла, а на її місці з'явилася дівчина — така файна, як квітка. Вона сказала:

— Дякую, Романку, що врятував мене від миші-чарівниці. То вона обернула мене, найфайнішу на світі царівну, в білу кицьку. Чари тривали доти, поки вона була жива. Що хочеш за те, що визволив мене?

— Хочу, аби-сь стала моєю жінкою, — відповів Романко.

Дівчина дала йому свої обидві руки, й пішли до палацу. Там справили велике весілля.

ЦАП ТА БАРАН

Був собі чоловік та жінка, мали вони цапа й барана. І були ті цап та баран великі приятелі — куди цап, туди й баран. Цап на город по капусту — і баран туди, цап у сад — і баран за ним.

— Ох, жінко, — каже чоловік, — проженімо ми цього барана й цапа, а то за ними ні сад, ні город не вдержиться. — А збирайтесь, цапе й баране, собі з богом, щоб вас не було у мене в дворі.

Скоро цап та баран тес зачули, зараз із двору майнули. Пошили вони собі торбу та й пішли.

Ідуть та йдуть. Посеред поля лежить вовча голова. От баран — дужий, та несміливий; а цап — сміливий, та не дужий.

— Бери, баране, голову, бо ти дужий.
— Ох, бери ти, цапе, бо ти сміливий.

Узяли вдвох і вкинули в торбу.

Ідуть та й ідуть, коли горить вогонь.

— Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не з'їли.

Приходять туди, аж то вовки кашу варять.

— А, здорові, молодці!
— Здорові! Здорові!.. Ще каша не кипить — м'ясо буде з вас.

Ох, там цап злякався, а баран давно вже злякався.

Цап і роздумався:

— А подай, лишень, баране, оту вовчу голову!

От баран і приніс.

— Та не цю, а подай більшу! — каже цап.

Баран знову цупить ту ж саму.

— Та подай ще більшу!

Ох, тут уже вовки злякались: стали вони думати-гадати, як відціля втікати: "Бо це, — кажуть, — такі молодці, що з ними й голови збудешся, — бач, одну по одній вовчі голови тягають".

От один вовк і починає:

— Славна, братці, компанія, і каша гарно кипить, та нічим долить, — піду я по воду.

Як пішов вовк по воду: "Хай вам абищо, з вашою компанією!" Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля драла дати:

— Е, вражий син: пішов та й сидить, нічим каші долить; ось візьму я ломаку та прижену його, як собаку.

Як побіг, так і той не вернувся. А третій сидів-сидів:

— Ось піду лишень я, так я їх прижену.

Як побіг, так і той рад, що втік. То тоді цап до барана:

— Ох, нум, брате, скоріше хвататись, щоб нам оцю кашу поїсти та з куреня убратись.

Ох, як роздумався вовк:

— Е, щоб нам трьом та цапа й барана боятись? Ось ходім, ми їх поїмо, вражих синів!

Прийшли, аж ті добре справлялись, уже з куреня убрались, як побігли та й на дуба забрались. Стали вовки думати-гадати, як би цапа та барана нагнати. Як стали йти і найшли їх на дубі. Цап сміливіший, — ізліз аж наверх, а баран несміливий — так нижче.

— От лягай, — кажуть вовки ковтунуватому вовкові, — ти старший, та й ворожи, як нам їх добувати.

Як ліг вовк догори ногами й зачав ворожити. Баран на гіллі сидить та так дрижить, як упаде, та на вовка! Цап сміливий не став міркувати, а як закричить:

— Подай мені ворожбита!

Вовки як схватились, так аж пили по дорозі закурились.

А цап та баран безпечно пішли та зробили собі курінь, та й живуть.

ІВАНКО — ЦАР ЗВІРЯТ

Один чоловік жив у великій радості зі своєю жінкою і своїми дітьми — Іванком та Марікою. Жили, але вкупі недовгий вік мали, бо жінка померла. Чоловік зажурився. І взяв собі у голову, що він не буде більше одружуватися. Дев'ять років жив з дітьми самотній, а в десятім році пристала в газди служниця. Вона приходила до нього, як до свого сусіда, і розрадила його. Тоді почав казати:

— Поберімося!

Служниця відповіла:

— Я за тебе не піду, в тебе двоє дітей.

— Та де я дітей діну, не погублю ж їх!

— Не губи, хто каже, щоб губив? Ти забери їх, поведи у ліс і там залиши. Най собі там ходять.

Чоловік послухав: узяв дітей і повів у ліс. Завів далеко в хащу і говорить:

— Сидіть тут, а я піду і нарубаю дров.

Лишив дітей, прив'язав до дуба велику гілляку, аби нею вітер колихав і щоб діти думали, що то батько стукає сокирою. Але діти вже були не такі малі, ходили до школи — і вони розумілися, котрою дорогою ішли. Посиділи, почекали батька, а коли побачили, що його нема, Іванко сказав:

— Ходімо помалу додому.

Уже геть стемніло, коли прийшли до своєї хати. Дивляться у вікно — служниця сидить собі з їх няньком, і при вечері щось говорять. Діти не дуже сміють заходити, бо зачули, як батько сказав:

— Боже, боже, ба що мої сироти діють у темній хащі?

Та діти обізвалися:

— Няньку, ми прийшли!

А служниця почула їх голос і нараз утекла.

Другого дня каже:

— Поведи їх ще раз, бо інакше не будемо разом.

І чоловік завів дітей ще глибше у хащу. Там наказав їм:

— Сидіть собі коло вогню, грійтеся. Я піду, роздивлюся і прийду до вас.

Діти сиділи до ночі, а нянька нема. Вночі пішли дивитися дорогу. Ходили, ходили й вернулися до вогнища. Дуже зголодніли. Тоді сказав Іванко Маріці:

— Я буду пильнувати, щоб не згас вогонь, а ти іди пошукай щось їсти.

Дівчина назбирала від кущами хрону. А без хліба сирий хрін тяжко було їсти. Іванко взяв один корінець, поклав у вогонь:

— Най трохи спечеться, може, не буде такий гіркий.

Лягли спати поряд, головами у різні кінці. Добре вони заснули, бо були потомлені. Вночі до них приходить ведмідь. Дивиться й дивується: у тулуба дві голови — одна в один, а друга в другий бік. Ведмідь злякався, пішов далі. За ним прийшов вовк — теж побоявся тулуба з двома головами. Так кожна звірка приходила і нічого не чинила дітям.

Раненько діти встали, помилися й зібралися далі. Але Іванко згадав, що він поклав хрін у вогонь. Розгріб попіл, дивиться, а там красний хліб. Розрізали і почали їсти. Їдять, їдять, а хліб усе цілий!

Їдуть, блудять у темному лісі, а не знають, де їхня домівка.

Так ходили діти по хащах за багато років. Раз вони прийшли на одне поле — відпочивають, гріються на сонці. Бачить Іванко на рівнині явір — вісімнадцять метрів вишини, без жодного сучка, а має три гілляки. Але дивиться далі, а на тому яворі блищить якась шабля, рушниця і сорочка. І думає: "Все то мені було би придатне, якби міг узяти!" Хлопець ще раз поглянув угору, бачить — на сорочці написано золотими буквами:

"Хто буде такий мудрий, щоб виліз на явір і взяв цю сорочку, той стане сильним на сім держав. Хто би взяв рушницю, а з-під явора сім куль та коби раз вистрілив, куля знищила би нараз третю частину світу і знову впала би під явір. А хто би взяв шаблю, то зарубав би нею ворогів, скільки собі задумає."

Іванко каже до сестри:

— То був великий дурень, що це написав. Таке не може бути правда!

І пробує вилізти на явір. І ліз які чотири години, а коли вже перейшов через половину, то почало його тягнути вгору. Іванко межи стовбурами сів, трохи відпочив. А потому зібрав усі речі та злізає помалу долі.

— Маріко, почуваю, що я сильний аж на сім держав!

Зібралися, йдуть далі великими лісами. Знайшли старого бука, котрий мав метр і пів товщини. Іванко і каже:

— Я міг би сього бука вирвати з корінням.

Поклав на нього руку, а бук почав одразу нагинатися. Маріка закричала:

— Брате, не хитай, бо майже впаде!

Іванко, як побачив, що бук подається, поклав на нього другу руку. Вийняв дерево з корінням і перевернув верхом до землі, а корінням догори. Тоді узяв сестру на руку і легко поніс.

Іде, іде — крізь темні ліси. Бачить якийсь блиск. Підійшов, а то блищить у камені. Таке маленьке світло, як від свічечки. Іванко вдарив у каменя, а той розсипався на порох. І помітили, що в землю ведуть сходи. Зійшли униз — там двері. Хлопець їх розбив і здивувався: сімнадцятилітня красна дівчина варила в печі їсти. Вона запросила:

— Заходьте в нашу хижу і щось поїсте, бо виджу, що голодні.

Сіли вони їсти, а дівчина приказує недобре:

— Вечеряйте, та йдіть собі геть, бо тут живе дванадцять розбійників. Коли прийдуть — порубають вас!

Іванко їй відповідає:

— Нам однаково. Нянько нас відправив у хащу на смерть, щоб загинули.

Нараз земля колишеться — приходять розбійники. Дивляться, а їхні дванадцятиметрові двері розбиті на порох. І радяться:

— Що маємо робити? Чи йдемо до хижі, чи лишимо все своє добро?

А старший говорить:

— Хлопці, я не дуже лишив би наше срібло і золото, але тут була велика сила. — Далі подумав і сказав: — А все-таки заглянемо в хижу.

Заходять до хати, а там сидить хлопчина і ще менша дівчинка. Тоді вже нічого не брали в голову на них. Розвішали рушниці по стінах, сіли собі вечеряти. Коли повечеряли, старший наказав:

— Ану, хлопці, підіть у пивницю і принесіть пива.

Троє скочили в пивницю і принесли три бочки пива. Старший почав бесіду з Іванком:

— Коли ти вип'єш цілу бочку пива, то лишишся живим.

На то Іванко каже:

— А ви зробіть наперед самі, аби я бачив — як.

Старший зупинився коло бочки, вдарив перстом у дно, вибив його, підняв бочку і випив усе пиво. То-то був хлопчище!

— Ну, випий ти!

Іванко став, і коли мізинцем ударив у бочку, обручі порвалися і пиво розіллялося. Розбійники схопили свою зброю, обскочили Іванка й закричали:

— Підіймай угору руки!

Іванко засміявся:

— Послухайте, люди, думаю, перед смертю ви дозволите мені побавитися шаблею. — І коли витяг свою шаблю, то нараз відтяв одинадцять голів. Старший був хитрий, впав у кров, і йому лиш вуха Іванко сягнув. Зібрав хлопець розбійників і позносив у порожню хижу, а сам рушив по других кімнатах. В одній стільки золота, що тільки посередині лишилася вузенька доріжка; у другій — одежа, яку собі задумати; а у третій — хліба, муки, сала — всього, що потрібно. Хіба лише пташиного молока нема. Коли Іван оглянув газдівство, каже служниці:

— Дівчино, як ти сюди потрапила і чия ти?

— Я того й того царя дочка. Ходила у школу, що на краю міста. Розбійники напали на мене і взяли із собою. Так я вже шість років тут перебуваю.

— Коли вмієш писати і розумієшся у світі, можеш іти додому.

Дівчина подякувала хлопцеві й зібралася йти. Тоді Іван каже до сестри:

— Тут маєш ключі від кожної кімнати. Бери, що тобі треба...

Лише від тої комірчини, де лежали розбійницькі трупи, ключа їй не дав. А сам пішов оглянути довколишній ліс. Не сиділося йому, бо почував у собі дуже велику силу. Він не боявся раз нічого, бо гадав, що вбив усіх розбійників. Але коли хлопець пішов з дому, старший розбійник став на ноги й покликав Маріку:

— Маріко, чуєш?

— Що вам треба?

— Будь така добра, піди до криниці, принеси води й пусти її крізь ключову дірку.

Маріка послухала. Пустила воду крізь замок, а він відімкнувся. Розбійник помив вухо живлющою водою, і вухо зрослося. А Маріці каже:

— Чи ти хотіла би мене за свого чоловіка?

— Хотіла би, — мовила Маріка.

— Але ми не можемо побратися. Лише коли захочеш згубити свого брата. Як він прийде додому, ти прикинься хворою і кажи, що їла б вовче м'ясо. Він піде межи вовків, його розірвуть.

Перед печерою росла чарівна груша, котра чи зимою, чи літом зацвітала, коли хто приходив. Старший виглянув надвір, а груша цвіте. Заскочив до хижини, де були порубані розбійники. А Іванко заходить і бачить: сестра в постелі йойкає.

— Що з тобою сталося?

— Дуже мене болить. Їла би з малого вовченяти м'ясо. Може б, стало легше.

Іванко — у ліс. Бачить, стара вовчиця іде з п'ятьма вовченятами. Нараз набив рушницю і хоче стріляти. Вовчиця проговорила:

— Іванку, не вбивай мою дитину, бо твоя куля знищить третю частину світу і впаде під явір, з-під котрого ти її узяв. Бери собі вовченя живим і понеси сестрі. Вона не буде його їсти, а ти мале вичеши й пусти.

Так воно і сталося.

Тоді старший розбійник намовляє дівчину:

— Маріко, Маріко, кажи, що хочеш м'яса з малого ведмедяти.

Іван пішов у ліс. Бачить, іде стара ведмедиця з ведмедятами. Прицілився стріляти, а ведмедиця каже:

— Іванку, не вбивай мою дитину, бо твоя куля знищить третю частину світу і впаде під явір, з-під котрого ти її узяв. Бери собі ведмежа живим. Сестра не буде їсти моє ведмедятко, а ти його вичеши й пусти.

Старший розбійник дивиться, а груша цвіте:

— Ой, Маріко, твій брат не вмирає!

І потому словами сестри відправляв Іванка на усяку звірку, та Іванко вертався живим і приносив їй живе звірятко.

Тоді старший розбійник надумав ще одне хитре діло. Аж і тепер Іван не загине, то більше ніколи! Говорить Маріці:

— Скажи йому, аби він пішов межи дві гори принести води. Ті дві гори одна одну б'ють, а межи ними є криниця. Коли він буде брати воду, гори його здавлять.

Іван пустився у дорогу. Але до криниці потрапив на полудне, коли гори перестали битися. Зачерпнув собі води, вернувся додому.

А розбійник собі пригадав, що є й інший спосіб позбутися хлопця. І намовляє дівчину:

— Кажи йому, що за горою меле дванадцять млинів, і най тобі принесе з них борошна. Ті млини відчиняються раз у двадцять років — мелють людські кістки. Завтра двері на млинах відчиняються і, як тільки він зайде, замкнуться за ним.

Іван іде по борошно у чортівські млини. Але та дорога була досить довга. Зробив собі пищалку і грає. Доки дійшов, то за ним зібралися усі лісові звірі. Так зі звірятами зайшов. Двері ніяк не могли запертися, стільки було звірки. Іван набрав у кишені борошна і повертається додому.

Груша зацвіла. Старший розбійник каже:

— Недобре! Клятий хлопець і там не загинув. Ну, Маріко, остання порада. Зробися здорова і попроси Івана: "Най я тебе, братику, у паренім молоці скупаю". Він скине сорочку, викупається і від слабості засне. А ти візьми кінського волосся, зв'яжи йому руки і свисни мене.

Так і сталося. Маріка попросила:

— Братику мій любий, я хочу зробити за твої труди одне добре діло: най я тебе скупаю у паренім молоці!

І купала його так, що скоро заснув. А тоді зв'язала йому руки кінським волосом і свиснула розбійника. Старший розбійник вибіг із комори, перебрав на себе Іванову силу і розбудив хлопця. Та й судить над ним суд — якою смертю погубити. Сестра уже пожаліла брата і почала просити, щоб розбійник його не вбивав, бо й Іван його не вбив. І старший розбійник виколов йому очі. А потому взяв хлопця на плечі, поніс у ліс і кинув у колодязь. Нічого там Іванові не сталося, лише не міг вийти.

А в ліс прийшли люди. Розгарячилися в роботі й відправили по воду хлопчину, що був їм за підручного — каймана. Хлопець не журився — узяв відро, приходить до колодязя. Та чує, що в колодязі щось хлюпочеться. Налякався кайман, прибіг без води. Лісоруби почали кричати:

— Чого лишив відро?

— Лишив, бо там чорт!

Люди взяли цапіни і йдуть до колодязя. Дорогою говорять про себе:

— Не біймося чорта! Усі разом уб'смо його!

Іван почув з колодязя, про що люди радяться, й гукає:

— Не вбивайте, я чиста душа, а в колодязь попав так і так!..

Люди почули людську мову і спокійно підійшли. Витягли Івана, принесли в колибу. Один йому дав гаті, другий сорочку — одягли сліпого.

Побув Іван межи людьми три роки. Одні відходили із лісу, другі приходили у ліс, але усі годували хлопця. Подумав собі він: "Не йдуть люди в хащу з гаразду. Вони тяжко роблять. Піду я собі геть. Най більше не живу!"

А не видить, куди йому йти. Заходить в один мочар. Не може ноги витягнути і головою падає у воду. Та нараз у нього з'явилися очі, бо там була криниця з живлющою водою. Іван вернувся у колибу, взяв пилу, цапіну і пішов у ліс. Так робив три роки і заробок віддавав тим людям, що його, сліпого, годували. Лишав собі тільки на видатки. Потому ще три роки він робив на себе. Перебув Іван із лісорубами цілих дев'ять років: три без очей, а шість — із очима. На дев'ятім році зібрався в дорогу.

Йде і приходить на розпуття. А там сидить старий чоловік. "Які сто п'ятдесят літ може мати дідо", — подумав Іван і почав казати:

— Заміняйте зі мною одежу.

А дідо мав на собі лахміття. І каже він Іванові:

— Ти говориш зі мною на сміх? Думаєш, я ніколи не був молодим?

— Не на сміх я з вами говорю, справді хочу мінятися.

І вони помінялися. Коли дідо убрався в Іванову одежу, витяг собі з-під старого пня пляшечку з водицею, покропився — й нараз помолодшав: став такий, як у вісімнадцять років.

А Іван говорить:

— А мені би, діду, таку воду, аби я став старим.

Дідо витяг пляшечку, побризкав Івана — і той зробився старшим за п'ятдесят років.

— Ой, дідику, ви вже молоді — дайте мені скляночку і з молодою водицею.

Дідо дав йому обидві пляшечки. Тепер Іван подумав, що йти би до сестри. Приходить і бачить: хижа не в печері, як була, а вже на землі. Двір добре обгороджений, не можна й зайти. Іван став під ворота й гукає старим голосом, аби відчинили.

Вийшла сестра Маріка і пустила жебрака у дім, дала йому їсти. Жебрак поїв і хоче відробити: заніс води і дров до хати. Потім пішов у хлів і почистив з-під худоби гній. Так лишився й на ніч. Опівночі приходить розбійник з полонини з волом на плечах. Заходить до хижі, дивиться — на лавиці лежить якийсь дідок.

— Що то за один?

— То старий жебрак. Говори тихо, бо він спить.

Сіли вони вечеряти, а потому пили й грали в карти десь до години по півночі. У годину по півночі полягали спати. Були п'яні, п'яні. А Іван не спав. Він мав на собі гуню — рідку, як сачок. Дивився крізь дірки і побачив, що вони заснули. Тоді тихо встав, підійшов до постелі, де лежав розбійник, і взяв свою сорочку, шаблю та рушницю. Як одягнув на себе сорочку та ще покропився молодильною водою, то став такий, як молодий принц. Пройшовся по кімнаті і почав будити розбійника з жінкою. Коли їх розбудив, то нараз обоє впізнали його і дуже налякалися. Але Іван каже:

— Я вас не буду бити, досить, що ви з мене посміялися...

У закутку помітив пищалку і згадав своїх звірят. Як почав пищалити, знову збіглася до нього усяка звірина. А ведмідь говорить:

— Царю наш, дозволь нам поборотися із розбійником.

І звірі розтягли того на шматки. Сестра дуже плаче за розбійником, що вона лишилася самотня. Але Іван пішов собі далі.

Скоро почув, що в одній державі — велика посуха, бо змій запер воду. Зібрався Іван зі звіркою і йде в ту державу.

Коли спустився з гір зі звіриною, народ дуже злякався і почав замикатися. Іван бачить: така страшна спека, що яйце може спектися просто на дорозі. Приходить він до корчми і каже:

— Дай мені, корчмарю, дві бочечки пива по сто п'ятдесят літрів!

Корчмар не міг принести, а відчинив йому пивницю:

— Бери собі сам.

Іван випив триста літрів пива, тоді почав бесіду:

— Які у вас новини?

— Новини недобрі, велика посуха, бо клятий змій позакривав нори. Уже мої три доньки дані за воду змієві. Завтра припадає на саму царівну. А вона десь десять років тому, як вернулася від розбійників.

Іван здогадався, що то царева донька, котру колись визволив з печери. І каже корчмареві:

— Веди мене, де змій!

Корчмар не хоче, він боїться. Але мусив Івана вести. Потім хлопець його відпустив. Сам сів на колодязі й чекає, коли царська донька прийде на свою смерть. А був один циган, котрий відпроваджував до змія приречених дівчат. І бачить Іван: везе коляска царську доньку. А вона ще здалеку впізнала Івана і жалібно заплакала. Циган зупинив коні, щоб кинути дівчину в колодязь. Але Іван скочив на коляску, аж вона по осі увійшла у землю, і говорить дівчині:

— Не бійся, я не дам тебе!

Та й викликає з колодязя змія:

— Молодий пане! Тут є дівка!

А коли змій показав дванадцять голів, Іван одразу відрубав їх шаблею. Циганин вернувся із царською донькою, а Іван лишився. Коли циганин їхав через річку, попід міст уже текла вода. Він зупинив коней і примусив дівчину клястися, що сам убив змія. Дівчина поклялася і пообіцяла, що буде його.

Іван вернувся до сестри, бо коли відходив геть, поставив їй дві бочки: за себе і розбійника. Тепер подивився: в його бочці дуже мало сліз, а в розбійницькій аж ллються через край. І повернувся у державу, де була посуха. У корчмі питає:

— Що нового?

— Вже ліпші новини. Циган убив змія, і води стало досить. Завтра побереться донька царя із циганом.

А з Іваном були усі звірі. Заєць почув про весілля й каже:

— Царю наш, пусти мене поглянути на молоду пару.

Іван його пустив. А царівна казала сторожі: коли буде йти яка звірка, то щоб її впустили. Вона взяла зайця на коліна і повеселішала. Почастувала його добре, тоді заєць замовив собі два танці заграти.

А циган у палаті сидить на подушках аж під саму стелю. Коли заєць почав танцювати, дві подушки з-під цигана висунулися.

Вернувся зайчик до Івана, а далі лисиця проситься на весілля. І вона затанцювала. З-під цигана висунулися другі дві подушки.

Проситься вже на весілля вовк. Але Іван не дуже хотів пускати туди вовка — боявся, що вовчисько накоїть біди. І все ж відпустив. Коли вовк

показався, то сторожі почали тікати, а він собі зайшов у палату, і царівна його частувала. Вовк так само замовив два танці. А коли він танцював, скочив до цигана і відкусив ноги до самого клуба. Циганин без ніг, але реве, щоб ішли вінчатися.

Вернувся вовк і розказав, що було в царя.

— Тепер ходімо всі, — каже Іван звірятам.

Царська дочка побачила Івана, обійняла його і все розповіла старому цареві. Звірка розтягла цигана, а на подушки сів Іван.

Але він дав прикликати і свою сестру. Сестра прийшла, а після весілля позамикала звірку по царських хлівах і братові підклала у постіль гострі залізні вила. Іван пробив серце і нараз помер. Всім було дуже дивно. А звірка лежала у хлівах три дні, ніхто про неї не старався. Каже ведмідь:

— Розбиваймо хліви! З нашим царем, либонь, якась біда, коли ніхто не несе нам їсти.

Розвалили хліви і побачили: царівна колише свого чоловіка у золотій труні й дуже гірко плаче. Ведмідь поклав лисиці кошики на шию, а в них — дві скляниці. Принесла лисиця цілющої й живлющої води. Івана помили, та він не встає. Настав великий смуток. Роздягли його і бачать: у лівий бік забилися вила. Ведмідь витяг вила, пустив у рану краплю живлющої водиці, й тоді Іван устав.

— Ой, як я заснув!

— Бодай твоя сестриця так заснула! — каже йому ведмідь.

Іван здогадався, що вона зробила, і відповів звірам:

— Робіть із нею, що хочете.

І звірка розтягла невдячну сестру на чотири частини.

Іванко щасливо жив собі з царівною, та й звірина жила при них добре.

ЗОЛОТОРОГИЙ ВОЛИК

Одного дідича була велика череда. В тій череді був волик, що мав золоті роги. Його завжди пантрував найвірніший панський пастух Штефан. Пан наказував:

— Паси, Штефане, мого золоторогого волика, як свої очі!

— Буду пантрувати, паночку, ще ліпше. Та що я зроблю, як нападуть вовки і з'їдять малого?

— М'ясо з'їдять, а роги залишать. Їх принесеш мені. Ти зрозумів, Штефане?

— Аякже, пане.

Якось дідич скликав багато гостей. Він похвалився перед гістьми:

— Маю такого волика, що ще світ не бачив: золоті роги в нього!

— А чи того волика не вкрадуть у вас?

— Нізащо! Череду пантрує мій найвірніший пастух Штефан. Він хитрий, як лис.

Один панисько каже:

— А в мене є наймичка Парасочка, що зачарує пастуха і украде волика.

— Цього вона не утне.

— Ще й як! Можемо заложитися... Даю півмастку!

— Я теж — півмастку, — засміявся дідич.

Заложилися. Панисько послав наймичку туди, де паслася дідичева череда. Дівчина була файна, як те сонечко, а бесідлива, як та пташка. Пастух дуже сподобав собі наймичку Парасочку і захотів її поцілувати.

— Ой ні, цього не можна, — сказала вона. — Спочатку дай мені серце з волика, що має золоті роги.

Штефан довго не думав, зарізав того волика та й дав дівчині серце. А вона сказала:

— Поцілуй мене один раз. Другий буде завтра. Та маєш мені дати золоті роги.

— Бери їх тепер, лише дозволь ще раз поцілувати! — відповів пастух. Він забув про дідича і про все на світі. Знав одну Парасочку.

Але після того дівчина пішла і більше не приходила.

Штефан почав боятися дідича. Що тепер робити? Увігнав гирлигу в землю, поклав на неї капелюх. Цілий день ходив довкола того і вчився, як має говорити з дідичем. Потім пішов до панського двору і став перед дідичем.

— Що нового, Штефане?

— Біда пане.

— Яка, Штефане?

— Та прийшла якась спокуса, без бороди й без вуса і за чорні брови видурила ще й золоті роги.

Дідич від злості впав на місці.

Півмастку взяв собі панисько, а друга половина лишилася Штефанові. Йому і Парасочці, яку взяв за жінку, було й того досить!

І казці кінець.

ЗАЛІЗНИЙ ВОВК

Одного царя росла золота груша. Але з неї користі не мав, бо врожай щось крало.

І примусив цар синів доглядати грушу.

Прийшов старший син під грушу і лежить. Прилізла до нього мишка:

— Царевичу, чи не дав би ти мені поїсти?

Він її прогнав. Переспав ніч, а рано встав і бачить — на дереві знову нічого нема.

Середущий так само не доглянув грушу.

Був у царя й третій син — Мишко, простий собі, домашній. Він сказав:

— Няню, піду я доглядати грушу!

Прийшов до груші, розклав вогонь, сів і пече сало.

І приповзла до нього мишка:

— Мишку, дай трохи хліба.

Хлопець дав їй скибочку із салом.

— Тепер лягай спати, а у дванадцять годин ночі я тебе розбуджу. Прилетить золота пташка із золотим кошиком, буде рвати груші. А ти вилізь так, аби не почула, може, її впіймаєш. Вона небоязка.

Опівночі мишка розбудила хлопця. Він устав і дивиться: на груші прекрасна золотопера пташка. Поклала собі кошика межи гілки і дзьобиком рве золоті груші.

Мишко помалу-помалу вибрався на грушу, притягся до пташки і схопив її за хвіст. Але в руках лишився один хвіст — пташка полетіла.

Вранці Мишко вернувся додому. І питає його цар:

— Ну, доглянув грушу?

— Доглянув, та що з того! Ухопив я золоту пташку за хвіст, але вона вирвалася. Лише хвіст і кошик залишилися.

Тоді цар розсердився на старших синів, дав їм коні й наказав:

— Ідіть геть по світу! Я вас не хочу знати, коли не зуміли доглянути грушу!

Старші сини поїхали.

Але і молодший сідлає коня, збирається у дорогу.

— Куди ти, Мишку?

А він каже:

— За золотою пташкою. Мушу її спіймати, бо буде знову красти від нас груші.

Їде, їде. І в одному місті побачив братів: вони в корчмі пили і гуляли. Мишко на них не зважав. Поїв хліба, напився води і їде собі далі.

Дістався на розпуття, а там написана табличка: "Підеш прямою дорогою — загинеш. Підеш наліво — не вернешся. Підеш направо — з'їсть Залізний вовк".

Став Мишко та й думає: що діяти — вертатися додому чи іти на смерть? На жодній дорозі не вказано життя.

Та лише додумався, що він піде третьою дорогою: "Якби ішов вовк, то

дам йому коня — коня з'їсть, а мене лишить".

І взявся направо.

Приїжджає під великі гори. Чує, щось гуде. Подивився — грубий вовк з відкритою пащею на нього біжить.

Хлопець скочив із коня і крикнув:

— Не їж мене, а на тобі коня!

Вовк з'їв коня і питає хлопця:

— Куди ти дорожиш?

Мишко розповів:

— Так і так, шукаю золоту пташку, що крала наші груші.

— О, то дуже далека дорога! Сам не доберешся. Сідай на мене і держися добре...

І приїхали вони у другу державу, до поганого царя.

Вовк став коло лісу:

— Ну, Мишку, йди в палац. На воротах тебе не побачать — так я учинив. А під хлівом у клітці сидить пташка. Та аби ти клітку не чіпав, бо тоді тебе почують і спіймають.

Мишко пройшов царськими воротами. Там стояли аж чотири стражники, але його не бачили. Прийшов до хліва, дивиться — у золотій клітці сидить золота пташка. Вийняв собі пташку, а далі подумав: "Яка красна клітка, шкода її лишити!"

Почав брати клітку — нараз почувся крик. Царські слуги спіймали Мишка та й привели до царя.

— Хто ти такий? — питає його цар.

Мишко відговорюється і сяк і так.

Цар сказав Мишкові, що він його відпустить, але тоді, коли той поклянеться, що приведе від другого царя золотогривого коня.

Мишко прийшов до вовка:

— Ну, чи я тобі не говорив, щоб не чіпав клітку? Мало не загинув! Що ж, ходімо за конем до другого царя. Що поміняв, то мусиш дати.

Прийшли до другого царя, і знову вовк наказує Мишкові:

— Сторожа на воротах тебе не помітить і зайдеш невидимо у хлів, де стоїть золотогривий кінь. Та не смій торкатися вуздечки, бо тоді тебе почують, побачать і спіймають.

Пройшов Мишко воротами, відчинив хлів і бачить: стоїть прекрасний кінь. Узяв коня, але подумав так:

— Ей, візьму й вуздечку! Така красна...

Лише поклав руку на вуздечку, як зчинився крик, і сторожа спіймала Мишка.

Цар розлютився на хлопця:

— Злодію! Та ти хотів украсти золотогривого коня? Попадеш під смерть!

Мишко усе йому розказав — з котрої він держави і чому сюди прийшов.

Тоді цар проговорив:

— Є в одній державі золотоволоса дівка. Якщо ту дівку приведеш — відпущу тобі вину, не приведеш, то я тебе знайду і на краю світу!

Мишко поклявся, що все зробить. Приходить він до вовка.

— Знову не послухав? — говорить йому вовк. І нараз розмахнувся, ляснув його по писку: — Ну, сідай на мене, та їдемо у третю державу за золотоволосою.

Приїхали у третю державу під царський палац. Вовк наказує:

— Чекай мене тут, я сам іду за дівкою, бо ти не приведеш її. А як тебе тут схоплять, то уже загинеш.

Вовк перемінився у красного пса. Ходить він коло воріт, лащиться до сторожі. І стражники його завели до царського двору. Побачила песика царівна та й почала просити, аби дали їй. Старший стражник дав царівні пса.

Ходить вона з песиком по садочку, гуляє.

Раз, коли всі інші пішли до палацу полуденкувати, пес оглянувся навколо, чи його не бачать, і знову обернувся в Залізного вовка. Тоді схопив дівчину, кинув собі на спину й тікає.

Прибіг до Мишка, і хлопець сів на вовка разом із царівною.

А цар осідлав татоша з дванадцятьма ногами і летить за ними. Мишко почав йойкати:

— Ой, пече у плечі!

Вовк дає пораду:

— Тягни із хвоста волос, пускай позад себе і не оглядайся.

Мишко витяг волос і кинув за собою. Там нараз постала залізна гора. Поганий цар не міг перелізти...

Їдуть вони далі. Вже приїхали до гір, де на Мишка напав колись вовк. У тих горах їх залишив, а сам пішов за золотою пташкою і золотогривим конем.

Скоро приніс пташку і привів коня. Передав Мишкові й каже:

— Я зостаюся тут, а ти йди у свій край. Та дивися, щоб десь не заспав, бо тоді загинеш .

Мишко і царівна сіли на коня. Приїхали на велике поле й вирішили трохи відпочити. Зійшли з коня, лягли собі на землю і відпочивають. Але так відпочивали, що здрімалися.

А в той час до них прийшов один песиголовець. Закляв Мишка і його коня, що сталися камінням, а дівчину і пташку забрав із собою. Привів

дівчину до себе і страшно силує її, аби за нього віддалася. А дівчина не хоче, бо любить Мишка.

І то велося довгий час. Раз Залізний вовк скликав усіх вовків, бо він був їх царем. Один вовк говорить, що ходив туди, другий — що туди. А кривий повідомив:

— Я коло дороги бачив чоловіка і коня, що закам'яніли.

Тоді Залізний вовк почав розпитувати всіх:

— Котрий із вас знає, де тут є цілюща й живлюща вода?

Ніхто не знав, лише кривий вовк: вона була у Лихому лісі, межи такими горами, котрі билися, тільки на полудне переставали битися. Кривий вовк заскочив і зачерпнув води.

Залізний вовк покропив два камені цілющою й живлющою водою, і вони ожили.

— Ну, пам'ятаєш, Мишку, що я тобі наказував? Не послухався — утратив дівчину і пташку, сам мало не загинув. Тепер поїдь дорогою до дев'ятої гори. А там живе баба, котра тобі порадить, що треба робити. Песиголовець має страшну силу, може тебе згубити.

Мишко приїхав на дев'яту гору, поклонився бабі. Стара мала які п'ятсот років. Ледве відкрила очі:

— Що, сину, шукаєш?

— Так і так, — розповідає хлопець. — То чи годен буду взяти назад дівчину і пташку.

— Як будеш мати щастя, то візьмеш. Але я не знаю, чи повернешся живим. Бо на кого і за п'ятсот метрів песиголовець гляне, той нараз умирає. Але не журися. Коло його хижі ти побачиш бука. Під буком, під корінням, закопана паличка — песиголовця сила. Коли ту паличку знайдеш, то довго не радься, нараз переломи. Тоді песиголовець утратить страшну силу, буде лежати у постелі при смерті.

Так і сталося.

Мишко розкопав землю і під буком знайшов красну паличку. Нараз її переломив. Заходить до хижі, а песиголовець помирає. За п'ять хвилин він уже не дихав. А дівчина така суха і чорна, ледве у шкірі держиться — так її песиголовець змучив.

Узяв Мишко пташку і царівну. Сіли на коня і подорожують.

Приїхали у свою державу, зайшли в ту корчму, де колись гуляли Мишкові брати. Вони дожилися до того, що замітали порохи по вулицях. Упізнали молодшого брата, але ховалися від нього, бо ганьбилися. І що собі дорадили?

— Убиймо Мишка, а пташку із царівною привеземо нянькові на золотогривому коні та й скажемо, що то ми здобули.

Мишка зсадили із коня і почали йому грозити, аби побожився, що не скаже нянькові, як вони зробили. Мишко не мав, що вибирати, і дав слово, що він за два роки не прийде додому і не скаже нянькові нічого. Брати взяли від нього золотогривого коня, золотоволосу дівчину й золотоперу пташку — і приїхали додому.

Старий цар усе те перебрав і прийняв на ласку вигнаних синів.

Але дівчина сумна, бо вона жаліє за Мишком, а не сміє казати цареві, що брати зробили. Ходить одна і ні за кого не хоче віддаватися.

А через два роки вернувся Мишко — бідний, голодний, обідраний. Коли його побачила дівчина, то дуже зраділа: обняла і привела до старого царя. А цар дуже дивується, як то його син доходився до такої бідності.

— Я вам, няньку, не скажу нічого. Най розповість дівчина.

І царівна все розказала.

Старших братів розтягнули кіньми, а молодшому, Мишкові, справили весілля. Цар передав на нього державу, і так він зостався на престолі батька.

ПРО ЖАР-ПТИЦЮ ТА ВОВКА

Було у одного царя три сини — два розумних, а третій дурень. От прийшли вони до батька до свого та й просять, щоб він відпустив їх поїздити по світу, подивитися на інші царства. Батько вислухав їх і каже:

— Вибирайте собі коней з табунів, яких завгодно (а у нього багато було: звісно, цар!), і їдьте, куди хочете.

От пригнали ті табуни; почали вони вибирати.

Обидва старші вибрали коней щонайкращих, а менший, дурень, узяв найпоганшого коня. Зібравшись, виїхали вони усі троє однією дорогою. Їдуть та їдуть. Коли дивляться — стоять три стовпи і від кожного стовпа йде дорога: одна прямо, друга наліво, а третя направо. На тих стовпах було щось написано; вони і під'їхали прочитати. На однім стовпі значилось: "Хто поїде дорогою цією, той сам буде ситий, а кінь його голодний"; на другім: "Хто поїде цією дорогою, той сам буде голодний, а кінь ситий", на третім: "Хто поїде цією дорогою, у того вовк коня з'їсть". Поїхали вони: старший по тій дорозі, що сам буде ситий, а кінь голодний; середульший по тій, що сам буде голодний, а кінь його ситий, а менший, дурень, — по тій, що вовк коня з'їсть.

Тільки що менший трохи проїхав, іде вовк назустріч йому і каже:

— Злазь з коня, я його з'їм!

Нічого робити — узяв дурень сідло на плечі та й пішов собі дорогою, а

коня покинув. Коли це доганяє його знову той же самий вовк:

— Сідай, — каже, — на мене і кажи, куди тебе везти?

А дурень йому відповідає:

— Вези, куди сам знаєш!

Привіз його вовк у великий ліс, а посеред того лісу стояла хата велика; біля тієї хати стоїть стовп, на стовпі висить клітка, а у тій клітці сидить птиця така, аж сяє. От дурень як уздрів її, та й каже вовкові:

— Як би мені украсти цю птицю?

— Іди, — каже йому вовк, — та полізь по стовпу, та не берись за вірьовочку, а прямо бери клітку.

Пішов дурень, зліз на стовп та замість клітки і зачепив рукою вірьовку — коли це дзвоник: дзень-дзень-дзень! Вибігають сторожі, що стерегли птицю, та до нього:

— Чого тобі треба?

— Хотів, — каже він їм, — птицю вкрасти.

А сторожі й кажуть йому:

— Це не проста птиця, а жар-птиця. Коли хочеш, щоб ми тобі її дали, приведи нам коня до половини золотого, до половини срібного.

Пішов від них дурень, а вовк і питає його:

— Де ж птиця, що ти хотів украсти?

— Нема! — каже дурень.

Розказав йому все, як було, і що треба привести коня до половини золотого, до половини срібного.

— Сідай же, — каже вовк, — швидше, та поїдемо.

Сів дурень на вовка і поїхали. Їхали, їхали, — от вовк і привіз його знов- таки у ліс, а в тім лісі стоять усе кам'яні конюшні, а в конюшнях коні іржуть. Вовк і каже дурневі:

— Іди ж в оцю конюшню та бери першого коня, та не за уздечку, а за гриву.

Пішов дурень у конюшню та й забув знову, що йому наказував вовк, бере коня за уздечку, а удила тільки — брязь-брязь...

Тут зараз і вискакують сторожі, та до нього:

— Чого тобі треба?

— Хотів украсти коня.

— Е, привези нам панну, що живе за сім верст відсіль у дубовім гаю, тоді візьмеш коня.

З тим і пішов дурень від них. Прийшов до вовка, а він його і питає:

— Де ж кінь?

— Нема! — та й розказав йому, як було і чого вимагали від нього сторожі.

— Сідай же швидше та поїдемо, — каже вовк.

От поїхали. Вовк і привіз його знов у гай дубовий. Коли дивляться — аж по горі ходить панна з дівчиною, своєю слугою.

— Іди ж, — каже йому вовк, — до тієї панни та скажи їй, що тобі дуже хочеться пити: нехай вона пошле ту дівчину по воду, а ти бери її скоріш на оберемок та й неси до мене.

Пішов дурень до панни та й просить її:

— Пошліть, панно, по воду: дуже пити хочеться.

Вона, почувши це, стала просить його зайти у хату; він відмовляється, що йому не можна зайтй.

— Візьміть та пошліть дівку по воду.

Та й послала, а дурень тоді як ухопить її на оберемок та мерщій до вовка, сів на нього і полетів, як птиця. Прибігли до того місця, де він крав коня до половини золотого, до половини срібного, вовк став та й каже йому:

— Я ж перекинусь панною, а ти мене відведи і віддай сторожам, та як візьмеш у них коня наполовину золотого, наполовину срібного, то сідай на нього та й їдь швидше по цій дорозі, що до жар-птиці; я дожену тебе.

Так і зробили. Вовк перекинувсь панною; дурень узяв його, підвів до сторожі та й поміняв на коня до половини золотого, до половини срібного.

Потім посадив на коня панну, ту, що вкрав собі, сів і сам та й поїхав тим шляхом, що йде до жар-птиці. А сторожі узяли ту панну, що він зоставив їм, принесли їй яблук, ягід і усього-усього та й давай годувати. От наївсь наш вовк гарно, та й каже їм:

— Випустіть мене трохи погуляти.

Вони й випустили його, та тільки що випустили — він зараз і перекинувсь вовком, вони не уздріли й як, та й побіг собі, скільки видно, тільки курява знялась. Біг-біг він, а далі й наздоганяє дурня аж там уже, де була жар-птиця, та й знову каже йому:

— Я ж знову перекинусь — конем, а ти відведи мене і віддай сторожам, та як візьмеш жар-птицю, то сідай на коня та й їдь аж до тієї дороги, де ти розпрощався з братами, там і підождеш мене. Та тільки не спи, — а то брати уб'ють тебе.

Дурень так і зробив, як казав вовк: виміняв жар-птицю, сів на коня, взяв панну та мерщій і дременув. От приїздить на те місце, де три дороги сходяться в одну, та й сів відпочити, а коня пустив пастись. Жар-птиця сидить у клітці та й співає, а панна й просить його:

— Не засни ж, будь ласкав, а то брати уб'ють тебе і мене.

Коли дивиться вона: їдуть два парубки, вона зараз до дурня — аж він уже спить. Давай вона його будить: будила-будила — ніяк не розбудить.

От під'їхали туди ж і ті парубки.

— Дивись-но, — каже один, — це ж наш брат-дурень. Давай уб'ємо його, а коня, жар-птицю і красну дівицю візьмемо собі.

Так і зробили, як сказали: убили брата і покинули там, а коня, жар-птицю і красну дівицю узяли та й поїхали. Незабаром прибігає й вовк. Дивиться, аж дурня вже клює сорока, а гадюка ссе з нього кров. От він зараз гадюку убив, а до сороки й каже:

— Як ти мені не принесеш води цілющої й живлющої, то й тебе уб'ю.

— В чому ж я тобі принесу? — питає сорока.

Він узяв зробив з листя дві коробочки, одну прив'язав сороці до однієї ноги, другу до другої, та й пустив її. На другий день прилітає вона до нього в полудень і приносить воду. Тоді він узяв полив дурня цілющою водою, зцілив його, а далі — живлющою — оживив.

— Та й довго ж як я спав, — каже дурень.

— Якби не я, заснув би ти навіки, — обізвався вовк. — Сідай швидше та поїдемо, а то старший брат обвінчається з панною.

Сів дурень на вовка і поїхали.

Приїжджає додому, коли дивиться — стоїть перед ганком коляска; а в тій колясці запряжений його кінь, до половини золотий, до половини срібний. Як побачив його кінь той, так і кинувсь до нього, поволік з собою і коляску ту, а як побачила його жар-птиця у вікно, — так і пурхнула до нього: розбила й вікно, вилетіла та й сіла йому на плече. Коли це виходить і панна та з його братом, така заплакана, — їхати до вінця. Як угледіла ж вона дурня — зараз до нього так і кинулась.

— Ось хто мене вкрав, — каже, — за нього й вийду.

Дивиться на це диво батько і сам не знає, що воно робиться. Тут дурень і розказав йому все дочиста, як було діло. А батько йому й каже:

— Роби ж з братами, що хочеш...

Тоді дурень поїхав до вінця, повінчався з панною, братів простив, а вовкові зажарив цілого барана.

От вам казка, а мені бубликів в'язка.

ЗОЛОТОВОЛОСА

В одній бідній родині було чотирнадцять дітей. Та їх била велика нужда, бо господар був у слабих силах. Зажурився бідний чоловік і вже прийшов на недобру думку: надумався покінчити з життям. Одного разу він забрів у хащу. Сів і знову думає про свою біду, а руками помалу-помалу розплітає з постолів шнурки, щоб вішатися. Але оглянув-

ся і бачить, що позад нього стала якась пані.

— Що ти, чоловічку, збираєшся робити? — облесливо запитує пані. — Через яке діло віддаєш чортам душу? Скажи мені.

Бідний відповідає: має чотирнадцять дітей, а не може їх прогодувати. Краще йому піти із життя!

Тоді пані каже:

— Чоловічку, діти — ото золото. Ти з ними найбагатший. Скоро вони виростуть і будуть у пригоді. Не трать своє життя...

Так наводить бідняка на добру дорогу.

— Але з чого жити? — трохи не плаче той нещасник.

— Слухай, чоловічку. Я можу щось зарадити — дам тобі срібла й золота, якщо мені пообіцяєш те, про що дома не знаєш.

Бідняк прикинув на всі боки і вирішив, що йому найлегше віддавати те, за що дома не знає.

Пані вивела його на лісову дорогу, до своєї брички. Дала йому шкіряні бесаги срібла-золота і сказала, що прийде до нього за обіцяним аж через сім років.

І чоловік вернувся додому з великою радістю. Жінка побачила його з повними бесагами, і їй на серці також стало легше. Запитує:

— Ба, що ти там приніс?

А чоловік знімає із плеча шкіряні бесаги і показує їй гроші.

— Звідки, чоловіче, ти це взяв? — розпитує жінка, бо вірить і не вірить, що їм випало таке велике щастя з доброї руки.

І він розповів:

— То від одної пані. Я хотів у хащі себе стратити, а вона мене відговорила і дала нам гроші. Тільки я їй мусив пообіцяти те, про що дома не знаю.

Жінка дуже зблідла:

— Йой, ще його й немає на світі, а ти вже пообіцяв чужому.

Чоловік лише тепер збагнув, що він продав пані ще не народжену дитину. Але почав потішати жінку:

— Ну, раз не біда. Пані прийде аж через сім років. Може, доти й забуде про нас. Добре, що є гроші!

Невдовзі у родині з'явилася п'ятнадцята дитина: вродилася дівчинка, яка мала золоте волосся. Так її й назвали Золотоволосою.

Дівчинка росла і доросла до своїх семи років.

Одного дня парадною бричкою приїхала пані:

— Ну, чоловічку, пам'ятаєш, про що ми з тобою домовилися в лісі?

— Борг — то напасть, — каже їй бідняк. — Бери собі та йди.

Мати плаче-ридає за рідною дитиною, за Золотоволосою.

А пані дуже облесливо її умовляє:

— Не плачте, не журіться — ваша дочка не буде в мене скривджена.

Так забрала Золотоволосу. Везла її пустами, лісами, незахожими місцями. І привезла до свого палацу — у велику красоту, велике добро. Та наказала дівчині:

— Даю тобі золоті ключі від дев'яносто восьми хат, які побудовані одна поверх другої. Але під ними, у землі, є ще одна хата: туди не смій ніколи заглядати, бо лишишся нещасною. Тепер тебе покину на сім років. Будеш собі газдинею, та пам'ятай на мій наказ.

Дівчинка зосталася одна. Було їй добре, тільки не мала у палаці ніякої подруги. Жила собі самотньо і тихенько.

На сьомий рік приїхала пані, та лише запитала:

— Чи не заглядала ти, Золотоволоса, до підземної кімнати?

— Ні, не заглядала. Я боялася.

І пані знову поїхала на цілих сім років.

Але дівчина з роком — і розумніша, і сміливіша. Почала ходити по двору. Раз чує страшний стогін, а де — не збагне. Дев'яносто вісім хат стоять під одним дахом, що сягає мало не до неба. У них повно-преповно багатства, хто би там стогнав? Але в одній, найнижчій кімнаті, вона ще не була. Стала під великими залізними дверима і думає, як туди заглянути. Тільки ніде ніякої дірочки. Мусай відчиняти! Натиснула дівчина на клямку, прочинила двері — а там страшне діло: одні кують, другі б'ють ціпами, треті прядуть і на кроснах тчуть, — і всі худі, змучені, обірвані. Ледве встигли двері відчинитися, як люди вибігли на волю і поховалися по хащі. Один старий чоловік помітив, що при дверях стоїть мила дівчина, яка має золоте волосся. Він оглянувся, покликав її пальцем і сказав:

— Ти нічого не говори пані, бо тоді загинеш.

Приїхала десь невдовзі пані та нараз питає:

— Ну, Золотоволоса, кажи, що ти виділа в підземній кімнаті?

— Ніде я не була, нічого я не виділа, — поглянула дівчина на неї грішними очима.

Пані спитала вдруге, спитала і втретє. Дівчина не зізналася, що вона щось бачила у підземній хаті. Пані взяла її за руку й вивела надвір. Там прив'язала до дівчини довжелезний мотуз і спустила її у глибокий, безводний колодязь.

Перебула Золотоволоса в тій ямищі два дні. На третій день вона позирає — під землею відкрився тунель. Рушила ним дівчина — йде, йде. І виходить у велику хащу. А тут вона раз-два розцвіла, бо досить було ягід малини і чорниці. Та знову сперед дівчини з'явилася пані:

— Золотоволоса, скажи, що ти виділа в підземній кімнаті? Не скажеш

— занімієш. Не зможеш говорити, крім мене, ні з ким.

— Нічого я не знаю, залиште мене в спокої! — відповіла дівчина.

І сталося так, як казала пані: вона заніміла. Довго-довго брела по лісах і вийшла на поляну. Лягла, спочиває. Скоро сонечко пригріло, і дівчина захотіла спати. Вона задрімала.

А до того лісу прийшов на лови царський син. Бачить, на поляні спить дуже красна дівчина, із золотим волоссям — такої ще ніколи не стрічав. Він думає: як її збудити, аби не налякалася? Взяв суху хворостину і переломив. Почувся легкий тріск, і Золотоволоса прокинулася.

Царський син запитує, хто вона така. А дівчина не може сказати. Царевич бачить, що вона німа, але дуже красна. І взяв її з собою у палац.

Не так швидко все воно робилося, як я розповідаю, але в царському дворі справили весілля. А через рік у Золотоволосої народилася дочка.

Але й тепер знайшла її пані:

— Скажи, що ти виділа в підземній кімнаті? Не скажеш — я від тебе заберу дитину.

— Нічого я не виділа, нічого не скажу, — вже мало не плаче Золотоволоса.

Пані відібрала у неї дитину, а рота їй вимазала кров'ю.

Повернувся царський син із ловів — питає, де дитина й чому рот у неї вимазаний кров'ю? Жінка замахала руками — пояснити нічого не може. Царевич подумав: вона — якась нечиста душа, їсть своїх дітей! І наказав її спалити.

Золотоволосу вивели на двір. Пов'язали мотузом і вже її обклали соломою — хочуть підпалити. Та тут всі помітили, що ворота раптом відчинилися і в царський двір влетіла якась бричка. З неї виступила пані і підійшла до Золотоволосої:

— Може, тепер скажеш? Що ти тоді виділа в підземній кімнаті?

— Нічого я не виділа! — заговорила Золотоволоса.

Тоді пані каже:

— Раз так, ходи зі мною.

Мотуз одразу розв'язався, і Золотоволоса рушила до брички. Пані усміхнулася, подала їй на руки дитину і відкрила її тасмницю перед усім народом:

— Я прощаю Золотоволосій. Вона своїми муками вивела з неволі багато людей.

Так Золотоволоса лишилася у царському дворі з щасливою родиною.

І казці кінець.

ЗМІСТ

Солом'яний бичок 3
Бідний і багатий 6
Чудесний бик 8
Циганський діамант 11
Про дідича, що побив горшки 12
Про дівчину-сопілку 15
Дивна сопілка 18
Геп-трах-бах, корчмар і дзвони 21
Іван Гичка 22
Горобець-молодець 27
Йосиф-забудько 32
Казка про Івана-богатиря 36
Про пана-капітана 38
Кирило Кожум'яка 39
Лисиця і Кіт 42
Про клепки і бочку 43
Колобок 45
Про десять корів 46
Король і плавунчик 48
Котик і півник 53
Пан Коцький 56
Коза-дереза 57
Як вовк забажав козенят 62
Лебідь, Щука і Рак 64
Як Лев утонув у колодязі 65
Лисичка-сестричка й Вовк-панібрат 68
Про майстра Іванка 72
Марійка й баба-відьма 75
Орел-беркут 79
Пес і Вовк 86
Як чоловік з'їв півбіди 86
Про чарівну пташку, золоте яйце і двох братів 87
Хочеш до раю — кукурікай! 92
Рукавичка 95
Лисичка-сестричка 97
Про голодного шевця 101
Сірко 101
Чарівна скрипка 103

Про сопілку, скрипку і цимбали 106
Телесик 109
Торба з діамантами 115
Іван Торбина 115
Вовчок-товчок 119
Три брати і кицька 124
Цап та Баран 128
Іванко — цар звірят 130
Золоторогий волик 138
Залізний вовк 139
Про Жар-птицю та Вовка 145
Золотоволоса 148

Літературно-художнє видання
ЧАРІВНА СКРИПКА
Українські народні казки
Редактор-упорядник Анатолій Сірик
Житомир, КВО "Газета "Житомирський вісник", 1992

Редактор Тамара Суботенко
Художник Василь Кондратюк
Технічний редактор Василь Врублевський
Коректор Людмила Панченко

Віддруковано з оригінал-макетів редакційного видавничого комплексу
XEROX VENTURA PUBLISHER в Житомирській обласній друкарні
(262001, м.Житомир, вул.Комсомольська, 19)
Підписано до друку 2.04.92. Формат 60x84 1/16. 9,5 друк.арк.
Зам. 30. Ціна договірна.

КВО "Газета "Житомирський вісник"
262001, м. Житомир,
площа Рад, 12.
Телефони: 22-89-00, 22-34-56.